

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

JUN 1957

6

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GOD. I — JUN 1957

Uredivački odbor

Pretsednik NIKOLA MINČEV. *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA, JOŽE ZEMLJAK.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD „JUGOSLAVIJA“, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Javno tužioštvo	265—266
Stalna konferencija gradova Jugoslavije	267—269
Zasedanje Savezne narodne skupštine	270
Sednice Saveznog izvršnog veća	270
Prvi kongres radničkih saveta Jugoslavije	271—276

PRIVREDA

Industrija	277—288
Građevinarstvo	289—296

KULTURA

Obavezno školovanje	297—300
Svetska konferencija za energiju	300
Radiodifuzija	301—304
Bioskopi	305—306
Radna konferencija Međunarodnog instituta za administrativne nauke ..	306

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Zaštita materinstva	307—308
---------------------------	---------

SPOLJNA POLITIKA

Stav Jugoslavije u vezi s problemom eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja	309—312
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Norveškoj	312

JAVNO TUŽIOŠTVO

Javno tužništvo je organ u sklopu sistema pravosuđa u Jugoslaviji. Ono ima odgovorne zadatke koji se svode na zaštitu ustavnog poretka od krivičnih delatnosti i obezbeđenja zakonom utvrđenih opštih interesa i zakonitosti uopšte.

Nastanak i razvoj

Javna tužništva su obrazovana još tokom rata pre-stavljanjem isledničkih organa u javno-tužilačke organizacije. Osnovni principi organizacije i nadležnosti javnih tužništava bili su utvrđeni Odlukom Predsedništva AVNOJ-a o ustanovljenju i nadležnosti Javnog tužioca Demokratske Federativne Jugoslavije od 3 februara 1945 godine. Kasnije, Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije od 31 januara 1946 g. i Zakonom o javnom tužništvu od 22 jula 1946 g. osnovne postavke o organizaciji i nadležnosti javnog tužništva razrađene su detaljnije i preciznije. Državna organizacija tada je imala niz zadataka koje je morala rešavati pretežno administrativnim merama (agrarna reforma, nacionalizacija krupnijih sredstava za proizvodnju, obnova privrede, prinudni otkup i distribucija potrošnih dobara) koje su bile neophodne kao priprema za stvaranje baze za izgradnju socijalističkih odnosa. To je zahtevalo stvaranje razgranate mreže javnih tužništava sa velikim brojem službenika i širokim ovlašćenjima. Javna tužništva su bila centralizovana organizacija na čijem čelu se nalazio javni tužilac FNRJ, koga je birala Narodna skupština FNRJ. Osnovni zadatak javnih tužništava bio je pronalaženje i krivično gonjenje izvršilaca krivičnih dela. Ovlašćenja javnih tužništava u krivičnom postupku bila su znatna. Pored zastupanja optužbe, javna tužništva su bila i organ isledjenja sa širokim ovlašćenjima. Između ostalog, javna tužništva su naređivala lišavanje slobode u prethodnom postupku odnosno odobravala takva rešenja doneta od organa unutrašnjih poslova. To je bilo potrebno radi brzog i efikasnog gonjenja izvršilaca ratnih zločina i onih koji su hteli da podriju novu narodnu vlast. Pored toga, javna tužništva su preduzimala i niz mera u oblasti nadzora nad radom skoro svih organa državne uprave i narodnih odbora. Javno tužništvo je bilo postavljeno tako da je nosilo najveći deo tereta oko zaštite zakonitosti u zemlji. Ono je istovremeno bilo i zastupnik u imovinskim odnosima svih stepena organa narodne vlasti.

Decentralizacija državne vlasti i, naročito, uvođenje radničkog samoupravljanja privredom i društvenog upravljanja javnim službama odrazilo se i na organizaciju i rad javnih tužništava. Zakonom o javnom tužništvu od 26 novembra 1954 g. stavljena je van snage i XIV glava Ustava iz 1946 g., koja je predstavljala osnov tadašnje javno-tužilačke organizacije, organizacija javnog tužništva i njegove nadležnosti usklađeni su s državnim i društvenim uređenjem izraženim Ustavnim zakonom o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti od 13 januara 1953 godine.

Organizacija i nadležnost

Celokupna javno-tužilačka organizacija predstavlja saveznu centralizovanu organizaciju. Na njenom čelu je Savezni javni tužilac koga postavlja Savezno izvršno veće. Republičke javne tužioce postavlja Savezni javni tužilac uz saglasnost izvršnih veća republika, a sreske i okružne javne tužioce — republički javni tužioci uz saglasnost republičkih izvršnih veća odnosno izvršnih veća Autonomne Pokrajine Vojvodine i Autonomne Kosovsko-Metohiske Oblasti. Uputstva viših javnih tužilaca su obavezna za niže, a svaki viši javni tužilac može preduzeti sve radnje za koje su ovlašćeni niži javni tužioci, njemu hijerarhijski podređeni.

Javno tužništvo nije poseban organ sa izvanrednim i arbitrarnim ovlašćenjima, niti se nalazi izvan opšte odgovornosti prema predstavničkim telima radnog naroda i njihovim političko-izvršnim organima. Javno tužništvo ima

zakonom određena, ograničena i precizna ovlašćenja i potčinjeno je pravnom poretku i važenju principa zakonitosti. U svome radu javna tužništva sarađuju sa svim ostalim državnim organima, kao i organima društvenog i radničkog upravljanja. To je u znatnoj meri doprinelo lakšem otkrivanju i uspešnijem suzbijanju svih antisocijalnih pojava u svim oblastima državnog i društvenog uređenja.

Javno tužništvo je državni organ koji nikada meritorno ne odlučuje o bilo kojem slučaju. Pravo meritornog odlučivanja ma u kojoj pravnoj stvari pripada uvek sudovima, odnosno drugim državnim organima. Javno tužništvo ima samo ovlašćenja da upotrebljava određena pravna sredstva, predlažući pojedinim sudovima ili drugim državnim organima preduzimanje određenih zakonskih mera odnosno donošenje određenih odluka o tome da li je povređena zakonitost ili nije.

Osnovna funkcija Javnog tužništva se sastoji u gonjenju izvršilaca krivičnih dela. Ovlašćenja tužništva u krivičnom postupku su bitno drugačija od onih koja su bila utvrđena ranijim zakonskim propisima. Javni tužilac je načelno stranka u krivičnom postupku. On predlaže pokretanje krivičnog postupka protiv izvršilaca krivičnih dela i preduzimanje pojedinih radnji tokom postupka, zastupa optužbu, upotrebljava određena pravna sredstva protiv odluka za koje smatra da nisu u saglasnosti sa zakonima itd. Odluke o krivici, kaznama i svim drugim merama koje zadiru u prava građana i njihovu slobodu uvek donose sudovi. Javna tužništva učestvuju i u gonjenju privrednih organizacija i njihovih odgovornih lica zbog privrednih prestupa. U ovom postupku, koji se vodi pred privrednim sudovima (i gde mogu biti izrečene samo novčane kazne i oduzimanje nepravredno stečene dobiti), javna tužništva imaju zakonska ovlašćenja analogna onima u krivičnom postupku, tj. ona su stranka koja predlaže pokretanje postupka i učestvuju u njemu sa pravima podnošenja predloga i upotrebe određenih pravnih sredstava, ukoliko smatraju da pojedine odluke, odnosno radnje donete ili preduzete od privrednih sudova, nisu u skladu sa zakonima.

Javna tužništva više nisu zastupnici imovinskih interesa državnih organa. Ta funkcija pripada javnim pravobranioštvima koja su zakonom utvrđena kao posebne organizacije. Javna tužništva, takođe, nisu više organi koji ostvaruju opšti nadzor nad radom ostalih državnih organa. Taj nadzor obavljaju sami građani odnosno viši državni organi (javni tužioci načelno mogu a i dužni su da višim državnim organima ukazuju na nezakonit rad nižih državnih organa odnosno drugih ustanova ili organizacija).

Javna tužništva imaju zakonska ovlašćenja odnosno obaveze da upotrebe određena pravna sredstva utvrđena zakonima radi ukidanja nezakonitih odluka lokalnih organa i privrednih organizacija. Ukoliko rad lokalnih organa u izvršenju poslova iz nadležnosti republike ili Federacije nije pravilan, odnosno ukoliko je štetan po interese republike ili Federacije, javna tužništva su dužna da upotrebe određena pravna sredstva radi ukidanja odnosno preinačenja njihovih odluka. Ovakva ovlašćenja javnih tužilaca utvrđena su delimično Zakonom o Javnom tužništvu a delimično i posebnim zakonima (naprimer: Zakonom o eksproprijaciji, Zakonom o upravnim sporovima, Zakonom o parničnom postupku, Zakonom o opštem upravnom postupku itd.). Ta ovlašćenja se svode na to da javna tužništva mogu samo putem upotrebe određenih pravnih sredstava tražiti od pojedinih viših organa ukidanje ili preinačenje nezakonitih odluka a nisu ovlašćena da ovakve odluke zadrže od izvršenja, kako je to bilo predviđeno Zakonom iz 1946 godine. Odluka o odlaganju izvršenja spada u nadležnost organa koji su takvu odluku doneli odnosno njima nadređenih viših državnih organa.

Pored javnih tužništava koja predstavljaju jednu jedinstvenu organizaciju, postoji i Vojno tužništvo koje predstavlja posebnu organizaciju određenu posebnim zakonom. Nadležnost Vojnog tužništva se uglavnom prostire na krivična dela izvršena od strane vojnih lica (prema nadležnosti vojnih sudova),

Struktura i sastav

U Jugoslaviji ima 290 javnih tužilaštava: Savezno, šest republičkih, jedno u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini, 71 okružno i 211 sreskih javnih tužilaštava. Teritorijalna nadležnost okružnih javnih tužilaštava se po pravilu poklapa sa teritorijalnom nadležnošću okružnih sudova (sem jednog izuzetka gde na teritoriji jednog okružnog suda postoje dva okružna javna tužilaštva). Tako na 70 okružnih sudova radi 71 okružno javno tužilaštvo¹. Kod sreskih javnih tužilaštava teritorijalna nadležnost je nešto drukčija. Zbog neznatnijeg obima poslova kod pojedinih sreskih sudova (na teritoriji pojedinih srezova kao političko-teritorijalnih jedinica nalazi se više sreskih sudova čija se mesna nadležnost često prostire na malu teritoriju sa manjim brojem stanovnika), kao i zbog nedostatka kadrova, teritorijalna nadležnost pojedinih sreskih javnih tužilaštava obuhvata teritorije više sreskih sudova. Osim toga, pojedina okružna javna tužilaštva, sa manjim obimom poslova, obavljaju i poslove iz nadležnosti sreskih javnih tužilaštava za teritoriju pojedinih manjih sreskih sudova. Tako u Jugoslaviji na 373 sreska suda ima 211 sreskih javnih tužilaštava.

U svih 290 javnih tužilaštava radi 1.659 službenika (ne računajući pomoćne službenike), od kojih su 906 službenici upravne struke (među njima 562 službenika sa završenim pravnim fakultetom).

Na čelu svakog javnog tužilaštva je javni tužilac. On ima potreban broj zamenika (koji se postavljaju na isti način kao i javni tužioci, s tim što zamenike saveznog javnog tužioca postavlja savezni javni tužilac na osnovu saglasnosti Saveznog izvršnog veća). Zamenici su ovlašćeni da istupaju u ime javnog tužilaštva. Ostali stručni službenici mogu zamenjivati javnog tužioca samo na osnovu posebnog ovlašćenja.

Delatnost

I u 1956 g. osnovna delatnost javnih tužilaštava sastojala se u gonjenju izvršilaca krivičnih dela. Tokom 1956 g. javna tužilaštva su primila 423.278 prijava protiv izvršilaca krivičnih dela (prema 405.537 u 1955 g.). Od ovog broja prijava 334.789 se odnosi na izvršioce krivičnih dela iz nadležnosti sreskih sudova (prema 325.015 u 1955 g.), a 88.489 na izvršioce krivičnih dela iz nadležnosti okružnih sudova (prema 80.522 u 1955 g.). Javna tužilaštva su odbacila prijavu ili odustala od krivičnog gonjenja pre podizanja optužnice u 189.511 slučajeva (prema 159.312 u 1955 g.). Podignute su optužbe protiv 192.739 lica (prema 222.367 u 1955 g.). Od toga ima 162.320 optužbi za krivična dela iz nadležnosti sreskih sudova (prema 189.228 u 1955 g.) i 30.419 iz nadležnosti okružnih sudova (prema 33.139 u 1955 g.).

¹ Pošto je teritorija okružnih privrednih sudova, po pravilu, veća nego teritorija redovnih sudova (na 70 redovnih okružnih sudova ima 30 okružnih privrednih sudova) okružna javna tužilaštva, koja se nalaze u sedištu okružnih privrednih sudova, zastupaju, po pravilu, optužbe kod privrednih prestupa i tada kada su ti prestupi učinjeni na teritoriji drugih okružnih javnih tužilaštava, obuhvaćenih teritorijom dotičnog okružnog privrednog suda. Tačnije, u ovim slučajevima se deli nadležnost između oba okružna javna tužilaštva: u prethodnom postupku pretežno učestvuje jedno okružno javno tužilaštvo, dok u zastupanju optužbe pretežno učestvuje drugo.

Javna tužilaštva teže da se broj krivično gonjenih lica i broj nedovoljno dokazanih optužbi što više smanji. Iako je broj prijavljenih lica znatno veći u 1956 g. nego u 1955 g. broj podignutih optužbi je znatno manji u 1956 g. (pritom je i broj predmeta koji nisu bili rešeni na kraju 1956 g. manji nego prethodne godine).

Od podnetih optužbi (192.739) u prvom stepenu je osuđeno 71,2% optuženih za krivična dela iz nadležnosti sreskih sudova, a 84,8% iz nadležnosti okružnih sudova. Manji procenat osudnih presuda u postupku kod sreskih sudova posledica je činjenice da se radi o lakšim krivičnim delima koja se isleduju, po pravilu, tek na glavnom pretresu, pošto je u tim slučajevima prethodni postupak brz i sumaran, a delom i zbog toga što se radi o lakšim krivičnim delima koja se gone po predlogu oštećenog lica, pa oštećeni kasnije povuče predlog za gonjenje jer se izmiri sa okrivljenim. Veliki procenat optužbi koje su usvojene kod okružnih sudova svedoči o pravilnom kriterijumu javnih tužilaštava prilikom podizanja optužbi za teža krivična dela.

Tokom 1956 g. u prethodnom postupku lišeno je slobode 24.635 okrivljenih lica (prema 23.936 u 1955 g.)², i to zbog krivičnih dela iz nadležnosti sreskih sudova 14.212 (prema 10.916 u 1955 g.) a zbog krivičnih dela iz nadležnosti okružnih sudova 10.423 (prema 13.020 u 1955 g.). Od lica lišenih slobode u prethodnom postupku 8,5% je oslobođeno krivične odgovornosti zbog obustave postupka.

Javna tužilaštva su obavila znatan posao i u oblasti gonjenja izvršenih privrednih prestupa. Od 17.813 primljenih prijava u 1956 (prema 19.561 u 1955 g.) odbačeno je pre podnošenja optužbe 35,1% (prema 32,6%). Privrednim sudovima je podneto 9.080 optužbi protiv 8.786 odgovornih lica u privrednim organizacijama i protiv 11.395 privrednih organizacija. Privredni sudovi su po ovim optužbama doneli 62,87% osudnih presuda.

Rad po predmetima iz oblasti upravnog i parničnog postupka ne može se u celini evidentirati. Tokom 1956 g. javna tužilaštva su obradila 9.730 predmeta po parničnom postupku (od toga je podignuto 285 zahteva za zaštitu zakonitosti od strane Saveznog i republičkih javnih tužilaštava). U 1956 g. obrađivano je i 7.135 predmeta iz upravnog postupka (od toga je zahteva za zaštitu zakonitosti bilo 109). Osim ovoga rada javna tužilaštva su radila i po ovlašćenjima iz niza drugih zakona, kao, naprimer, po Zakonu o štampi, eksproprijacijama itd.

² Trajanje lišenja slobode u prethodnom postupku, kada se radi o krivičnim delima iz nadležnosti sreskih sudova, traje do tri dana, a može se produžiti od strane suda najduže do 21 dan.

B. Je-ć.

IZVORI:

- Zakon o javnom tužilaštvu, »Službeni list FNRJ« br. 51/54;
- Zakon o krivičnom postupku, »Službeni list FNRJ« br. 40/53;
- Zakon o parničnom postupku, »Službeni list FNRJ« br. 4/57;
- Zakon o opštem upravnom postupku, »Službeni list FNRJ« br. 52/57;
- Zakon o sudovima, »Službeni list FNRJ« br. 30/54;
- Zakon o privrednim sudovima, »Službeni list FNRJ« br. 31/54;
- Zakon o eksproprijaciji, »Službeni list FNRJ« br. 12/57;
- Zakon o štampi, »Službeni list FNRJ« br. 56/46;
- Zakon o upravnim sporovima, »Službeni list FNRJ« br. 23/52;
- Dokumentacija Saveznog javnog tužilaštva.

STALNA KONFERENCIJA GRADOVA JUGOSLAVIJE

Stalna konferencija gradova Jugoslavije osnovana je u Beogradu 20 i 21 aprila 1953 godine.

Gradska naselja su se vrlo dugo, a posebno pre Drugog svetskog rata, haotično razvijala, tako da je nedovoljna materijalna i pogrešna urbanistička osnova njihovog razvika stvorila posebne probleme, koje treba rešavati sistematski duže vremena. Još pre osnivanja Stalne konferencije gradova održavani su sastanci predstavnika pojedinih velikih gradova, koji su dali korisne rezultate. Zajedničko proučavanje pitanja urbanističkog i komunalnog karaktera i međusobna izmena iskustava o načinima njihovog rešavanja kod nas i u inostranstvu pokazali su korisne rezultate. Zbog toga se došlo do zaključka da bi bilo korisno ovoj vrsti saradnje dati stalniji i sistematski karakter.

»Sama ideja za stvaranje ove konferencije — rekao je na osnivačkoj skupštini potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj — ustvari je kod nas jako stara. Već pre nekoliko godina, kad smo počeli sistematski da se bavimo komunalnim problemima, sazivali smo s vremena na vreme konferencije predstavnika gradova i srezova. Rezultat tih konferencija u onom sistemu nije ni mogao biti drukčiji, nego da su iz toga proizašle razne komunalne uprave, pa ministarstva za komunalna pitanja, saveti i drugi organi. Oni su odigrali izvesnu korisnu ulogu i vršili koordinaciju koja je u ono vreme bila potrebna. Ali, pored toga, oni su imali i loših strana zbog kojih je i bilo potrebno ukinuti ih na početku reorganizacije ranijeg sistema. Njihove slabosti sastojale su se u tome što su postojale izvesne tendencije nametanja gledanja odozgo i izvesnog izjednačavanja situacije. Međutim, unutrašnji život komune, grada, opštine bio je toliko raznolik da je uopšte ne samo bilo nemoguće nego i direktno štetno pokušavati u taj mehanizam unositi takve jedinstvene metode i mere i jedinstven način rada i funkcionisanja. Meni se čini da je važno potertati to da mi sa ovom konferencijom dobijamo jedan demokratski forum za rešavanje problema gradova i gradskih opština, koji može postepeno da se proširi i na još manje gradiće, tako da bi to bio jedan instrument koji će funkcionisati odozdo prema gore. To je jedan od onih instrumenata o kojima je Marks govorio kada je govorio o povezivanju komuna.«

Stalna konferencija gradova je osnovana kao dobrovoljna, konsultativna organizacija gradova za izmenu iskustava i saradnju u rešavanju pitanja od zajedničkog interesa. Ona ostvaruje ovaj cilj: pružanjem pomoći gradovima putem raspravljanja pitanja iz oblasti urbanističkog, komunalnog, privrednog, kulturnog i zdravstveno-socijalnog razvika gradova; sprovođenjem načela socijalističke demokratije, naročito razvijanjem lokalne samouprave i društvenog upravljanja radnog naroda, usavršavanjem organizacije i načina rada organa vlasti i uprave u lokalnim zajednicama; organizovanjem proučavanja tih pitanja, izmenom sastancima i drugim pogodnim načinima rada; obaveštavanjem svojih članova o dostignućima u ovim oblastima u zemlji i inostranstvu; saradivanjem sa organima vlasti i uprave u pripremanju i izradi zakonskih i drugih propisa koji određuju rad organa vlasti i uprave ili uopšte život u lokalnim društvenim zajednicama; održavanjem veze s međunarodnim i inostranim nacionalnim organizacijama gradova, a po potrebi, i sa pojedinim gradovima u inostranstvu u cilju izmene iskustava i jačanja međunarodne saradnje gradova.

Organizacija

Stalna konferencija gradova je od osnivanja proširivala i prilagođavala svoju organizaciju funkcijama i zadacima. Sadašnja organizacija Stalne konferencije gradova utvrđena je Statutom, koji je usvojila Šesta skupština Stalne konferencije, održana u Ljubljani 28 maja 1956 godine. Statut je potvrdila Savezna narodna skupština 7 decembra 1956 godine.

Članstvo. — Članom Stalne konferencije može postati svaki grad u Jugoslaviji. Članovi Stalne konferencije su 203 grada (stanje na dan 24 maja 1957 godine) i to:

Aleksinac, Apatin, Bačka Palanka, Bačka Topola, Bela Crkva, Beograd, Bečeje, Bor, Čačak, Cuprija, Đakovica, Kikinda, Knjaževac, Kosovska Mitrovica, Kragujevac, Kraljevo, Kruševac, Kula, Leskovac, Loznica, Mladenovac, Negotin, Niš, Novi Pazar, Novi Sad, Pančevo, Paraćin, Peć, Pirot, Požarevac, Prizren, Priština, Prokuplje, Ruma, Senta, Smederevo, Smederevska Palanka, Sombor, Sremski Karlovci, Sremska Mitrovica, Subotica, Svetozarevo, Sabac, Titovo Užice, Trstenik, Uroševac, Valjevo, Vranje, Vrbas, Vrnjačka Banja, Vršac, Zaječar, Zrenjanin (iz NR Srbije);

Bakar, Biograd na Moru, Bjelovar, Crikvenica, Čakovec, Daruvar, Drniš, Dubrovnik, Đakovo, Glina, Gospić, Imotski, Karlovac, Knin, Koprivnica, Korčula, Križevci, Labin, Makarska, Mali Lošinj, Našice, Nova Gradiška, Ogulin, Omiš, Opatija, Osijek, Pazin, Pakrac, Petrinja, Poreč, Pula, Rijeka, Rovinj, Samobor, Senj, Sinj, Sisak, Slavonski Brod, Slavonska Požega, Split, Šibenik, Trogir, Varaždin, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Zagreb, Zadar (iz NR Hrvatske);

Banja Luka, Bileća, Bihać, Bijeljina, Bosanski Brod, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Bosanska Krupa, Bosanski Šamac, Breza, Brčko, Bugojno, Cazin, Čapljina, Derвента, Doboj, Foča, Goražde, Gradačac, Jajce, Ključ, Konjic, Livno, Litva, Lukovac, Ljubuški, Maglaj, Mostar, Nevesinje, Novi Travnik, Prijedor, Prnjavor, Rogatica, Sanski Most, Sarajevo, Stolac, Teslić, Tešanj, Travnik, Trebinje, Tuzla, Vareš, Visoko, Vlasenica, Zavidovići, Zvornik, Zenica (iz NR Bosne i Hercegovine);

Bled, Celje, Gornja Radgona, Domžale, Idrija, Izola, Jesenje, Kamnik, Kopar, Kočevje, Kranj, Litija, Ljubljana, Maribor, Metlika, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo Mesto, Piran, Ptuj, Sežana, Slovenska Bistrica, Škofja Loka, Tolmin, Trbovlje, Trzin, Zgorje na Savi (iz NR Slovenije);

Bitoli, Đevdelija, Gostivar, Gjiroče Petrov, Kavadarci, Kočani, Kumanovo, Ohrid, Prilep, Radovište, Sveti Nikola, Skopje, Struga, Strumica, Štip, Tetovo, Titov Veles, Valandovo (iz NR Makedonije);

Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Herceg Novi, Ivangrad, Kotor, Nikšić, Pljevlja, Titograd, Ulcinj (iz NR Crne Gore).

Grad u članstvu Stalne konferencije predstavlja odgovarajući narodni odbor opštine, sem ako je jedinstveno područje grada podeljeno na više opština, u kome slučaju grad u Stalnoj konferenciji predstavlja odgovarajući zajednički organ (sreski narodni odbor ili gradsko veće).

Organi Stalne konferencije gradova Jugoslavije su: skupština, predsedništvo i nadzorni odbor.

Skupštinu sačinjavaju delegati članova Stalne konferencije.

Redovna skupština se održava jedanput godišnje. Članovi učestvuju na skupštini preko jednog ili više delegata. Svi delegati ravnopravno učestvuju u radu skupštine, ali svaki član, bez obzira na broj svojih delegata, ima samo jedan glas.

Na redovnoj skupštini može se raspravljati i odlučivati o svim pitanjima sa područja rada Stalne konferencije, a u isključivu nadležnost redovne skupštine spadaju: izmena statuta i odlučivanje o prestanku rada Stalne konferencije; donošenje opšteg i utvrđivanje godišnjeg plana rada; donošenje predračuna prihoda i rashoda i odobravanje završnog računa; izbor i razrešenje dužnosti predstavnika i članova Predsedništva, članova Nadzornog odbora i generalnog sekretara i usvajanje godišnjeg izveštaja o radu; osnivanje i ukidanje samostalnih ustanova Stalne konferencije; donošenje poslovnika o radu skupštine; rešavanje žalbi zbog neprijava u članstvo i odlučivanje o brisanju iz članstva.

Vanredna skupština se može sazvati po potrebi. Saziva je Predsedništvo, a može je sazvati i jedna trećina članova, i u tom slučaju sami sazivači su dužni da je pripreme.

Na vanrednoj skupštini odlučuje se samo o onim pitanjima zbog kojih je ona sazvana.

Predsedništvo sačinjavaju predstelnik i najviše 14 članova. Generalni sekretar Stalne konferencije je po položaju član Predsedništva.

U 1957 godini predsedništvo Stalne konferencije gradova ima 15 članova: **predstelnik** Dragutin Kosovac (Sarajevo)¹; **članovi**: Đurica Jojkić (Beograd), Vječeslav Holjevac (Zagreb), dr Marijan Dermastija (Ljubljana), Naum Naumovski (Skopje), Matija Bunjevac (Osijek), Veljko Mićunović (Nikšić), Salih Atić (Tuzla), Vasil Tudžarov (Strumica), Dragoljub Kirčanski (Zrenjanin), Blagoje Kojadinović (Kragujevac), Radovan Žikić (Priština), Ivan Šuljak (Dubrovnik), Milan Apih (Maribor); **generalni sekretar** Sreten Bjeičić.

¹ U zagradi grad koji je predstavljen u Predsedništvu.

U Pretsedništvo se biraju odbornici narodnih odbora gradova — članova Stalne konferencije, i to na godinu dana. Celo Pretsedništvo ili pojedine njegove članove skupština može opozvati i pre isteka vremena za koje su izabrani. Prestankom odborničke funkcije prestaje i mandat u Pretsedništvu Stalne konferencije.

Umesto člana Pretsedništva koji zbog odlaska sa dužnosti u narodnom odboru ne može više da predstavlja svoj grad, narodni odbor bira drugu ličnost koja će predstavljati grad u Pretsedništvu.

Pretsedništvo sprovodi u život odluke skupštine; izvršava zadatke postavljene Statutom Stalne konferencije; obavlja tekuće poslove Stalne konferencije između dva zasedanja skupštine; osniva i ukida stalne odbore i bira i razrešava dužnosti pretседnika i članove tih odbora; saziva savetovanja članova Stalne konferencije i druge opšte sastanke; utvrđuje organizaciju Sekretarijata i sistematizaciju radnih mesta u njemu; saglašuje se sa donošenjem pravila samostalnih ustanova koje osniva Stalna konferencija i utvrđuje sistematizaciju radnih mesta u njima; postavlja i razrešava dužnosti službenike u Sekretarijatu Stalne konferencije i rukovodioce samostalnih ustanova koje osniva Stalna konferencija i donosi svoj poslovnik.

Pretsedništvo obavlja poslove iz svog delokruga na sednicama, a odluke donosi većinom glasova. U slučaju podjednako broja glasova, odlučuje glas predsedavajućeg.

Mandat generalnog sekretara traje do opoziva. Generalni sekretar neposredno izvršava odluke i zaključke organa Stalne konferencije. On organizuje i rukovodi radom Sekretarijata.

U Nadzorni odbor se biraju na godinu dana odbornici narodnih odbora gradova — članova Stalne konferencije. Nadzorni odbor nadzire celokupno finansijsko poslovanje Stalne konferencije i podnosi skupštini izveštaje o izvršenim pregledima finansijskog poslovanja.

Unutrašnja organizacija. — Stalna konferencija obavlja svoje poslove preko Sekretarijata, stalnih odbora i samostalnih ustanova, kao svojih radnih tela.

Sekretarijat obavlja stručne, administrativne i tehničke poslove u vezi sa izvršenjem zadataka organa Stalne konferencije i njenih ostalih radnih tela.

Stalni odbori su stručna radna tela za određene poslove iz delokruga Stalne konferencije. Pretsednika i članove stalnih odbora bira Pretsedništvo od predstavnika članova Stalne konferencije, stručnjaka i predstavnika zainteresovanih organizacija.

Stručna udruženja ustanova i preduzeća komunalne privrede mogu imati status stručnih saveta Stalne konferencije, o čemu donosi odluku Pretsedništvo Stalne konferencije.

U 1957 godini taj status imaju Stručno udruženje gradskih saobraćajnih preduzeća Jugoslavije, Savez urbanista Jugoslavije, Udruženje vodovoda i kanalizacije Jugoslavije, Udruženje preduzeća i ustanova gradske čistoće Jugoslavije, Savez tržnih uprava Jugoslavije i Savez komunalnih banaka i štedionica Jugoslavije.

Stalni odbori razmatraju i obrađuju pitanja i probleme sa svog područja a svoje zaključke podnose Pretsedništvu u vidu mišljenja, preporuka i predloga.

U 1954 godini osnovan je Odbor za stanbena pitanja koji se sastoji od pretседnika i deset članova. U 1955 godini osnovani su odbori: za lokalnu samoupravu i društveno upravljanje (pretседnik i osam članova), za ekonomsko-finansijska pitanja (pretседnik i jedanaest članova) i za međunarodne veze (pretседnik i četiri člana). U 1956 godini osnovani su stalni odbori: za unapređenje snabdevanja gradova (pretседnik i deset članova), za komunalne službe (pretседnik i jedanaest članova) i za pravna i organizaciona pitanja (pretседnik i devet članova). Članovi stalnih odbora su najbolji poznavaoци određenih problema; oni su političko-stručni predstavnici narodnih odbora i predstavnici stručnih udruženja komunalnih preduzeća i ustanova.

Delatnost

Rad Stalne konferencije gradova odvija se uglavnom preko skupština i savetovanja na kojima su pretrčana mnoga pitanja funkcionisanja lokalnih organa vlasti i lokalne samouprave uopšte, kao i druga pitanja značajna za život i razvitak gradskih naselja i za čitavu zajednicu.

S obzirom na karakter Stalne konferencije, zaključci sa njenih skupština i savetovanja ne obavezuju direktno ni njene članove ni druge državne organe. To ne umanjuje snagu uticaja Stalne konferencije na rad njenih članova i na rad državnih organa. Široka razmena mišljenja i iskustava o svim važnim pitanjima iz života i razvika gradskih naselja i lokalne samouprave stvara kod lokalnih organa mnogo jasniju i sigurniju orijentaciju u pogledu dalje izgradnje i jačanja sistema lokalne samouprave.

Stalna konferencija gradova sarađuje u pripremanju zakonodavnih akata, značajnih za gradove, naročito putem analiza, širokih savetovanja, primedaba i drugih inicijativa. Mnogi važni akti saveznih i republičkih državnih organa koji su već doneti ili je njihovo donošenje u pripremi bili su prethodno predmet široke diskusije na skupštinama ili savetovanjima Stalne konferencije. Naprimera, na Skupštini održanoj od 16 do 18 maja 1955 godine u Sarajevu diskutovalo se o osnovnim postavkama i date su preporuke za predlog Opšteg zakona o uređenju opština i srezova; nacrti zakona iz oblasti stanbene izgradnje i upravljanja stanbenim zgradama pripremaju se uz učešće i na bazi anketnih ispitivanja i drugih materijala Stalne konferencije gradova itd.

Skupštine. — Od 20 do 21 aprila 1953 godine održana je u Beogradu Osnivačka skupština Stalne konferencije gradova. Skupštinu su sačinjavali predstavnici 21 grada. Pored odluke o osnivanju, Skupština je utvrdila osnovne principe izrade statuta narodnih odbora gradova i gradskih opština i stanbenih problema u gradovima, izabrala organe Stalne konferencije i donela odluku o uclanjivanju u Međunarodni savez gradova.

Od 5 do 7 oktobra 1953 godine održana je u Mariboru Druga redovna skupština. Od dotad upisana 143 člana, Skupštini su prisustvovali predstavnici 133 grada. Na skupštini su pretrčana sledeća pitanja: samoupravljanje u gradovima i gradskim opštinama; snabdevanje velikih gradova, industrijskih centara i gradova u pasivnim krajevima prehranbenim artiklima (na osnovu referata Zenice, Zagreba i Beograda); nacrt uredbe o upravljanju stanbenim zgradama.

Od 5 do 8 maja 1954 godine održana je u Splitu Treća redovna skupština, kojoj je prisustvovalo preko 430 delegata iz 152 grada i gradskih opština. Pretrčana su sledeća pitanja: socijalna zaštita u gradovima i gradskim opštinama (referat Beograda) i organizacija zdravstvene službe u gradovima i gradskim opštinama (referat Zagreba). Skupština je donela odluku o osnivanju časopisa »Komunak«, koji će tretirati pitanja iz života i razvika jugoslovenskih gradova.

Od 27 do 30 oktobra 1954 godine održana je u Skopju Četvrta redovna skupština kojoj je prisustvovalo 756 delegata iz 190 gradova. Pretrčana su pitanja u vezi sa razvojem lokalnih zajednica u pravcu formiranja komunala (na osnovu referata Rijeke, Kranja, Sarajeva i Prokuplja) i položaj lokalnih zajednica prema odredbama društvenog plana za 1954 godinu i projekta društvenog plana za 1955 godinu. Osim toga, diskutovalo se i o izveštaju Komisije za proučavanje stanbene problematike.

Od 16 do 18 maja 1955 godine održana je u Sarajevu Peta redovna skupština, kojoj su prisustvovala 443 delegata iz 179 gradova i gradskih opština. Pretrčana su pitanja organizacije i funkcionisanja administracije narodnih odbora (na osnovu referata Ljubljane, uz saradnju Zrenjanina i Zagreba) i organizacije kancelarskog poslovanja (na osnovu referata Biroa za organizaciju uprave i privrede Saveznog izvršnog veća); problem kadrova u narodnim odborima (referat Titograda); pitanja rada i organizacije inspekciske službe u narodnim odborima (referat Sarajeva i Beograda).

Skupštini su prisustvovali gradonačelnik Osla, gradonačelnik Frankfurta i potpredsednik Bečke opštine.

29 maja 1956 godine održana je u Ljubljani Šesta redovna skupština kojoj je prisustvovalo oko 400 delegata iz 156 gradova. Na ovoj skupštini doneti su nov Statut Stalne konferencije, Poslovnik o radu skupština, Odluka o osnivanju komunalnog instituta, a pretrčana su i pitanja programa rada Stalne konferencije i pitanja funkcionisanja komunalnog uređenja.

Skupštini su prisustvovali generalni sekretar Međunarodnog saveza gradova i njegov pomoćnik, šef poslovne uprave Austrijskog saveza gradova, grupa od 26 gradonačelnika iz Francuske, pretседnik i sekretar Gradskog odbora Praga, potpredsednik Gradskog odbora Varšave i potpredsednik i član Moskovskog sovjeta.

Od 16 do 19 maja 1957 godine održana je u Zagrebu Sedma redovna skupština Stalne konferencije kojoj je prisustvovalo 560 delegata iz 194 grada. Skupština je preselovala sledeća pitanja: materijalne osnove gradskih komuna (osnovu za diskusiju predstavljao je referat o urbanizaciji i samofinansiranju u komunalnom životu); stanbene zajednice (na osnovu analiza Bitolja, Osijeka, Niša, Celja i Beograda); snabdevanje gradova (referat Zagreba).

Skupštini su prisustvovali predsednik i potpredsednik Prezidijuma Gradskog odbora, Varšave, predstavnik Nemačkog saveza gradova, predstavnici Grčkog saveza gradova, članovi Izvršnog komiteta Moskovskog sovjeta, predstavnici Sofije i predstavnik Praga.

Savetovanja. — 18, 19 i 20 februara 1954 godine održano je u Sarajevu savetovanje Stalne konferencije gradova na kome su pretresana pitanja upravljanja stanbenim zgradama.

U Beogradu je 15 i 16 marta 1954 godine održano savetovanje na kome se raspravljalo o gradskom saobraćaju.

Na savetovanju u Novom Sadu 1 i 2 februara 1956 godine pretresana su pitanja rada gradskih veća sa nadležnostima opština u velikim gradovima.

Na savetovanju u Zagrebu 19 i 20 aprila 1956 godine raspravljalo se o društvenom upravljanju i finansiranju zdravstvenih i socijalnih ustanova.

U Ljubljani je 26, 27 i 28 maja 1956 godine održano prvo opštejugoslovensko savetovanje o problemima stanbene izgradnje i stanovanja, koje je organizovala Stalna konferencija gradova u zajednici sa Saveznom industriskom komorom, Saveznom građevinskom komorom, Savezom zanatskih komora Jugoslavije, Savezom društava arhitekata Jugoslavije, Savezom urbanista Jugoslavije, Savezom građevinskih inženjera i tehničara Jugoslavije i Savezom ženskih društava Jugoslavije. Na savetovanju, kome je prisustvovalo oko 1200 predstavnika gradova i ovih organizacija, raspravljalo se o pravnim odnosima u oblasti stanovanja, o društvenom upravljanju stanbenim zgradama, finansiranju stanbene izgradnje, građenju i proizvodnji građevinskog materijala, o urbanizmu, arhitekturi i o pitanjima naučno-istraživačkog rada u oblasti stanbene izgradnje i stanovanja.

Na savetovanju u Rogaškoj Slatini 25 i 26 marta 1957 godine raspravljalo se o iskustvima stanbene izgradnje i njenom finansiranju u 1956 godini.

Ankete. — Stalna konferencija sprovela je više anketa o raznim problemima značajnim za gradove i zajednicu. Ove ankete organizovane su uglavnom 1955 i 1956 godine. U toku 1955 godine sprovedene su sledeće ankete:

- o stanbenoj izgradnji od 1954 do 1955 godine, kao i o stanju i strukturi stanbenog fonda i standardu stanovanja — anketirano 246 gradskih naselja;

- o društvenom upravljanju stanbenim zgradama — anketirano 299 gradskih naselja;

- o stvarnim stanbenim prilikama i minimalnim stanbenim potrebama — anketirano 210 gradskih naselja;

- o stanbenoj izgradnji i troškovima te izgradnje u 1955 godini — anketirana 103 gradska naselja;

- o strukturi zakupnina i kretanju cena stanbene izgradnje — anketirana 103 gradska naselja;

- o stanju komunalnih i društvenih fondova — anketirano 26 gradova;

- o materijalno-finansiskom položaju gradova — anketirano 18 gradova;

- o položaju opština na jedinstvenom gradskom području — anketirano 12 gradova.

U toku 1956 godine sprovedena je anketa o materijalnom stanju školstva u 238 gradova.

U 1957 godini sprovedena je anketa o društvenom upravljanju u školama, čiji će rezultati poslužiti kao osnova za međugradsko savetovanje o ovom problemu. Anketa je obuhvatila oko 800 školskih odbora iz 140 gradova. U toku su još dve ankete: jedna — o korišćenju fondova i kreditiranju stanbene izgradnje i druga — o proizvodnji hleba i stanju pekara.

Na osnovu anketnih izučavanja i drugih podataka i materijala u Sekretarijatu Stalne konferencije gradova izrađeno je više većih elaborata: o materijalno-finansiskom položaju gradova; o društvenom upravljanju stanbenim zgradama; o komunalnim finansijama; o finansiranju i kreditiranju stanbene izgradnje; o društvenom upravljanju u ustanovama i preduzećima komunalne privrede; o društvenom upravljanju u ustanovama zdravstvene i socijalne zaštite; o društvenom upravljanju u školama; o društveno-ekonomskim i ekonomsko-tehničkim problemima stanbene izgradnje (ovaj poslednji elaborat izrađen je za potrebe Komiteta za stanove Evropske ekonomske komisije Ujedinjenih nacija).

Svi elaborati šalju se nadležnim državnim organima, publikuju se i služe kao osnova za diskusiju na savetovanjima.

Međunarodne veze

Stalna konferencija gradova član je Međunarodnog saveza gradova i učestvuje u radu kongresa ove organizacije.

Na Jedanaestom kongresu Međunarodnog saveza gradova u Beču 1953 godine Stalna konferencija gradova je istupila sa koreferatom o referatu »Veliki grad i mala opština — njihova preimućstva i njihove slabosti«.

Na Dvanaestom kongresu Međunarodnog saveza gradova 1955 godine u Rimu Stalna konferencija gradova istupila je sa tri referata: o komunalnim finansijama, o kulturnoj delatnosti lokalnih vlasti i o obrazovanju odraslih.

Stalna konferencija ima stalne predstavnike u Komitetu za evropske poslove i u Komisiji za prosvetu Međunarodnog saveza gradova.

Stalna konferencija gradova je stalni predstavnik Jugoslavije u Komitetu za stanove Evropske ekonomske komisije Ujedinjenih nacija. Za njene potrebe Stalna konferencija je pripremila tri referata: o stanbenim prilikama, o rušenju stračara i o upravljanju stanbenim zgradama.

Stalna konferencija gradova sarađuje sa nacionalnim savezima gradova drugih zemalja u cilju razmene iskustava i informacija iz oblasti lokalne samouprave i o drugim pitanjima od interesa za jugoslovenske gradove i lokalnu samoupravu uopšte.

Predstavnici Stalne konferencije učestvovali su 1955, 1956 i 1957 godine u radu kongresa austrijskog, nemačkog i belgiskog saveza gradova.

U 1956 godini dve delegacije Stalne konferencije posetile su Veliku Britaniju a jedna veća delegacija Francusku. Na poziv švedske vlade grupa stručnjaka za stanbena pitanja provela je dva meseca na proučavanju švedskih iskustava u stanbenoj izgradnji. Grupa stručnjaka za stanbene probleme posetila je 1956 godine Istočnu Nemačku.

Jugoslaviju su u 1955 i 1956 godini posetili: regionalna grupa Ujedinjenih nacija za proučavanje lokalnih zajednica u zemljama istočnog Sredozemlja i posebna misija Komiteta za stanove Evropske ekonomske komisije Ujedinjenih nacija. Za delegacije britanskih i francuskih gradonačelnika organizovane su studijske ture po Jugoslaviji.

Stalna konferencija gradova prikupila je 13,500.000 dinara kao pomoć grčkim gradovima postradalim od zemljotresa. Za ovu sumu kupljeno je 540 kubnih metara drvne građe i upućeno grčkim gradovima preko Saveza gradova Grčke.

Stalna konferencija je preko svog Stalnog odbora za međunarodne veze pružala pomoć organizovanju direktnih kontakata jugoslovenskih gradova sa gradovima u inostranstvu. Takve kontakte održavaju: Beograd sa Frankfurtom na Majni, Varšavom, Bukureštom, Moskvom, Londonom, Pragom i Sofijom, Zagreb sa Gracom i Milanom, Kranj sa Njuberijem (Engleska), Sarajevo sa Koventrijem, Split sa Doverom, Trondhajmom i Karlovim Varima, Zemun sa Pitoom (Francuska), Ljubljana sa Celovcem i Bolonjom, Novi Sad sa Liježom, Skopje sa Ferarom itd.

R — GA-a

IZVORI:

Dokumentacija Stalne konferencije gradova i gradskih opština Jugoslavije.

ZASEDANJE SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

Od 16 do 18 juna 1957 godine

Na 56 odvojenoj sednici, održanoj 16 juna, Savezno veće je verificovalo mandat narodnog poslanika Svetislava Stefanovića i usvojilo dnevni red. Na 47 odvojenoj sednici, održanoj 16 juna, Veće proizvođača je verificovalo mandat narodnog poslanika Lujo Šoletića i usvojilo dnevni red.

Na 57 sednici Saveznog veća i na 48 sednici Veća proizvođača, održanim 16 juna, usvojene su Odluka o davanju iz privrednih rezervi Federacije dotacije novinskim preduzećima u vidu regresa za roto-hartiju, Odluka o davanju dotacije fondu obrtnih sredstava Jugoslovenske banke za spoljnu trgovinu iz sredstava privrednih rezervi Federacije, Odluka o izmenama Odluke o nagradama, naknadama i platama za stalne funkcije poslanika Savezne narodne skupštine i potvrđene izmene i dopune Statuta Savezne saobraćajne komore i Statuta Savezne građevinske komore.

Na 41 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 17 i 18 juna, Skupština je diskutovala o razvoju industrije u proteklom periodu i smernicama za dalji razvoj na osnovu ekspozea koji je podneo Marjan Cvetković, sekretar za industriju Saveznog izvršnog veća. U diskusiji su učestvovali narodni poslanici: Todor Vujašinović, Čedo Kapor, Danilo Kekić, Filip Knežević, Miloš Žanko, Nikola Radin, Živojin Čurčić, Slavko Papler, Katarina Patnogić, Dimče Jovanovski, Blagoj Popov, Džavid Nimani, Dušan Sekić i Sinan Hasani. Posle diskusije usvojena je Rezolucija o perspektivnom razvoju industrije (vidi »Jugoslovenski pregled«, jun 1957, str. 286).

SEDNICE SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

4 juna 1957 godine

Na sednici Saveznog izvršnog veća, održanoj 4 juna 1957 g. pod predsedništvom Edvarda Kardelja, potpredsednika Saveznog izvršnog veća, razmatrani su principi i usvojene smernice za izradu perspektivnog plana opšte potrošnje, urbanizacije i samofinansiranja u komunalnom životu.

Savezno izvršno veće je takođe razmotrilo izveštaj Sekretarijata za opšte privredne poslove Saveznog izvršnog veća o kretanju privrede u prva četiri meseca 1957 g. Kretanje privrede u prva četiri meseca ove godine ocenjeno je kao povoljno i u cilju podržavanja pozitivnih tendencija Savezno izvršno veće je odobrilo određene mere, kako ne bi došlo do eventualnih poremećaja u narednom periodu.

13 juna 1957 godine

Na sednici Saveznog izvršnog veća, održanoj 13 juna 1957 g. pod predsedništvom Rodoljuba Čolakovića, potpredsednika Saveznog izvršnog veća, vođena je diskusija o Predlogu sistema obrazovanja i odgoja u FNRJ. Odlučeno je da se ovaj Predlog zajedno sa nacrtom Opšteg zakona o sistemu obrazovanja i vaspitanja u FNRJ stavi na javnu diskusiju, koja treba da se završi do 1 oktobra 1957 godine.

Savezno izvršno veće je prihvatilo predlog Izvršnog veća NR Crne Gore o ukidanju srezova u Crnoj Gori. Savezno izvršno veće je takođe razmatralo problematiku iz oblasti robne razmene sa inostranstvom i platnog bilansa.

24 juna 1957 godine

Na sednici Saveznog izvršnog veća, održanoj 24 juna 1957 g. pod predsedništvom Edvarda Kardelja, potpredsednika Saveznog izvršnog veća, razmatrani su stanje i osnovni problemi saobraćaja i veza i perspektive njihovog razvoja i takođe usvojeni su nacrt Zakona o izmenama i dopunama Opšteg zakona o uređenju opština i srezova, nacrt Zakona o organizaciji naučnog rada, nacrt Zakona o autorskom pravu, nacrt Zakona o višoj železničkoj školi i nacrt Zakona o izmenama i dopunama Zakona o ratnim vojnim invalidima.

Na 41 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 17 i 18 juna, Skupština je takođe diskutovala o dosadašnjem i perspektivnom razvoju građevinarstva na osnovu ekspozea koji je podneo Ivan Maček, član Saveznog izvršnog veća. Posle diskusije u kojoj su učestvovali narodni poslanici: Boris Bakrač, Grga Čupić i Jerko Radmilović usvojena je rezolucija o perspektivnom razvoju građevinarstva (vidi »Jugoslovenski pregled«, jun 1957, str. 295).

Na 41 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 18 juna, Skupština je takođe diskutovala o pregledu kretanja privrede u prva četiri meseca ove godine na osnovu uvodne reči koju je dao Mijalko Todorović, član Saveznog izvršnog veća. Posle diskusije u kojoj su učestvovali narodni poslanici: Miloš Žanko, Jaka Avšič i Osman Karabegović, Skupština je prihvatila izveštaj Saveznog izvršnog veća o kretanju privrede u prva četiri meseca.

Na 41 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 18 juna, Skupština je saslušala izveštaj o poseti parlamentarne delegacije Rumuniji, koji je podneo šef delegacije Blažo Jovanović.

Na 42 zajedničkoj sednici oba doma, održanoj 18 juna, Skupština je diskutovala o predlogu deklaracije o obustavljanju eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja, koji je podneo Odbor za spoljne poslove Saveznog veća. Posle diskusije u kojoj su učestvovali narodni poslanici: Aleksandar Ranković, Vladimir Simić, Zlatan Sremec, Mato Tomas, Zehra Muidović, Bosa Cvetić i Dobrica Čosić, usvojena je Deklaracija o obustavljanju eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja (vidi »Jugoslovenski pregled«, jun 1957 str. 309).

R-M. M.

Pored toga, Savezno izvršno veće je donelo sledeće uredbе, odluke i rešenja:

Uredbu o stalnom rezervnom fondu (prema Uredbi, stalni rezervni fond obrazuje se kod Federacije i svake političko-teritorijalne jedinice; sredstva fonda stvaraju se iz dela viška ostvarenih prihoda nad izvršenim rashodima budžeta političko-teritorijalne jedinice, dotacija iz budžeta, prihoda određenih saveznim propisima i kamata na ova sredstva; fond služi za pokriće vanrednih rashoda prouzrokovanih elementarnim nepogodama i za suzbijanje epidemija opasnih zaraznih bolesti, za davanje pomoći za suzbijanje biljnih bolesti i štetčina, stočnih zaraznih i parazitarne bolesti i sličnih pojava većih razmera; sredstva fonda se takođe mogu upotrebljavati i za nabavku robe za stvaranje stalnih materijalnih rezervi);

Uredbu o dopuni takse tarife Zakona o taksama (dopunom je omogućeno uzajamno oslobađanje od taksa u međunarodnom drumskom saobraćaju za teretna motorna vozila na osnovu ugovora ili faktičkog reciprociteta);

Uredbu o dopuni Uredbe o kontroli kvaliteta poljoprivrednih proizvoda namenjenih izvozu (dopunom je određeno da carinski organi ne dozvole izvoz robe za koju nije izdat sertifikat);

Odluku o dopuni privremene Odluke o regresima u privredi (prema dopuni, regres će se davati u određenim slučajevima i na prodaju plinskog ulja i ulja za loženje);

Odluku o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije za davanje dotacije proizvođačima koksa; Odluku o davanju dotacije u vidu regresa proizvođačima koksa; Odluku o raspodeli ukupnog prihoda privrednih organizacija u 1957 g. koje su organizovale obračun uspeha po unutrašnjim ekonomskim jedinicama; Uredbu o višoj školi za unutrašnje poslove; Odluku o prikazivanju domaćih filmova; Odluku o zajedničkoj proizvodnji (koprodukciji) filmova; Odluku o amaterskom snimanju filmova; Odluku o uslovima za davanje odobrenja inostranim proizvođačima filmova za snimanje filmova na teritoriji Jugoslavije; Odluku o uslovima pod kojima se zadružne i privredne organizacije mogu baviti prikazivanjem filmova i kad im to nije osnovna delatnost; Rešenje o izmeni Rešenja o davanju beskamatnih kredita zavodima za socijalno osiguranje za pokriće viškova rashoda nad prihodima; Odluku o izmeni Odluke o utvrđivanju područja okruženih i sreskih javnih tužilaštava; Uredbu o Saveznom zavodu za urbanizam, komunalna i stanbena pitanja i Odluku o vođenju biračkih spiskova; Odluku o osnovima za određivanje plata novinara u novinskim preduzećima i ustanovama.

Savezno izvršno veće je takođe razmotrilo stanje prenetih društvenih novčanih sredstava iz 1956 g. u 1957 g. i donelo odgovarajuće preporuke za trošenje ovih sredstava. Na predlog nekih republičkih izvršnih veća doneta je Odluka da se investiciona potrošnja političko-teritorijalnih jedinica u 1957 g. zadrži na nivou predviđenom Saveznim društvenim planom za ovu godinu, s tim da se pripreme za sprovođenje ove odluke izvrše u određenom roku.

Savezno izvršno veće je takođe ratifikovalo osam međunarodnih sporazuma.

R-M. M.

PRVI KONGRES RADNIČKIH SAVETA JUGOSLAVIJE

Sedam godina posle donošenja Osnovnog zakona o upravljanju privrednim preduzećima od strane radnih kolektiva u Beogradu je od 25 do 27 juna 1957 g. održan Prvi kongres radničkih saveta Jugoslavije.

Veće proizvođača Savezne narodne skupštine, na sednici održanoj 10 novembra 1955 g. donelo je Rezoluciju u kojoj je istaknuta potreba za sazivanjem kongresa predstavnika radničkih saveta, i u tom cilju se »ovlašćuje Odbor za privredne organizacije da stupi u kontakt sa Saveznim izvršnim većem, većima proizvođača narodnih republika, Centralnim većem Saveza sindikata Jugoslavije, svima postojećim savezima privrednim komorama i savezima privrednih komora radi dogovora o pokretanju inicijative za sazivanje kongresa radničkih saveta Jugoslavije.

Posle dužih priprema 17 januara 1957 g. konstituisan je u Beogradu Odbor za saziv kongresa radničkih saveta od 65 članova, a 13 februara 1957 g. Odbor je proširen i brojao je 89 članova od kojih je bilo predstavnika radničkih saveta — 45, Saveza sindikata Jugoslavije — 14, Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije — 7, komora — 8, Veća proizvođača Savezne narodne skupštine — 5, veća proizvođača republičkih skupština — 6 i po 1 predstavnik Saveznog izvršnog veća, Narodne omladine, Saveza ženskih društava Jugoslavije i Glavnog zadružnog saveza Jugoslavije. Odbor za saziv kongresa je utvrdio program rada kongresa i postupak za izbor delegata.

Na konferencijama radničkih saveta, održanim uoči kongresa, diskutovano je o sedmogodišnjem iskustvu organa radničkog samoupravljanja i davani su konkretni predlozi za rešenje mnogih pitanja iz te oblasti. Kongres je sa ovih sastanaka, kao i sa sreskih izbornih konferencija i od sindikalnih organizacija dobio 1.352 takva predloga.

Delegata za kongres birali su radnički saveti u većim preduzećima neposredno, a u ostalim preduzećima posrednim putem. Radnički saveti preduzeća sa 1.000—2.000 zaposlenih lica birali su jednog delegata, sa 2.001—5.000 zaposlenih dva, a sa preko 5.000 zaposlenih tri delegata. Posredni izbori za delegata radničkih saveta preduzeća sa manje od 1.000 zaposlenih obavljani su na sreskim izbornim skupovima predstavnika radničkih saveta. Ukupno je izabran 1.761 delegat — član radničkih saveta.

Prvi kongres radničkih saveta održan je u Domu Sindikata u Beogradu od 25 do 27 juna 1957 godine.

Od izabranog 1.761 delegata Kongresu je prisustvovalo 1.745. Od prisutnih delegata izabrano je u industriji i rudarstvu 780, u poljoprivredi 128, u poljoprivrednom zadugarstvu 19, u šumarstvu 39, u građevinarstvu 213, u saobraćaju 161, u trgovini i ugostiteljstvu 213, u zanatstvu 168, u komunalnoj delatnosti 33 i u kulturno-prosvetnoj delatnosti 21. Od prisutnih delegata 1.593 su muškarci a 152 žene; u pogledu socijalnog sastava: 1.072 su radnici, 673 službenici, od kojih su 302 inženjeri, tehničari, agronomi i drugi stručnjaci. Od ukupnog broja prisutnih delegata 420 su neposredno birani od radničkih saveta a 1.325 su izabrale sreske izborne konferencije.

Kongresu je prisustvovalo oko 250 predstavnika sindikalnih organizacija, privrednih udruženja i komora, veća proizvođača, Saveznog izvršnog veća i republičkih izvršnih veća, direktora preduzeća i javnih radnika — s pravom učestvovanja u celokupnom radu Kongresa, ali bez prava odlučivanja. Izuzetak su predstavljali članovi Odbora za saziv Kongresa koji su imali učešća i u odlučivanju.

Kongresu su prisustvovali predstavnici sindikalnih i radničkih organizacija iz 22 zemlje i to: Belgije, Bugarske, Burme, Cejlona, Čehoslovačke, Finske, Francuske, Indije, Indonezije, Italije, Izraela, Istočne Nemačke, Kine, Mađarske, Maroka, Norveške, Poljske, Rumunije, Severnog Vijetnama, SSSR-a, Škotske i Velike Britanije.

Kongresu su prisustvovali i predstavnici Međunarodnog biroa rada, Međunarodnog centra za istraživanja i informacije o kolektivnim ekonomijama, predstavnici instituta »Hans Böckler Gesellschaft« iz Diseldorfa (Zapadna Nemačka), Instituta rada pri Pravnom fakultetu u Štrasburu (Francuska), Biblioteke »Feltrinelli« iz Milana i drugi gosti iz inostranstva koje interesuje učešće radnika u upravljanju preduzećima. Rad Kongresa je pratio preko 40 stranih i 160 domaćih novinara.

Kongres je 25 juna u ime Odbora za saziv Kongresa otvorio predsednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije Đuro Salaj. Kongresu su prisustvovali predsednik Republike Josip Broz Tito, potpredsednici Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Svetozar Vukmanović i Rodoljub Čolaković, predsednik Savezne narodne skupštine Petar Stambolić, predstavnici republičkih narodnih skupština, članovi Saveznog izvršnog veća, Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i drugi politički, vojni i državni rukovodioci.

Pošto je izabrano radno predsestništvo od 39 članova i usvojen dnevni red, Kongres je pozdravio predsednik Republike Josip Broz Tito.

Zatim je Đuro Salaj podneo plenumu referat o dosadašnjim iskustvima i daljem razvoju radničkog samoupravljanja u Jugoslaviji.

Kongres radničkih saveta nastavio je sa radom 25 po podne, 26 i 27 juna pre podne diskusijom u šest komisija.

U Komisiji za ekonomske okvire radničkog samoupravljanja u diskusiji o referatu koji je podneo Rato Dugonjić učestvovalo je 68 delegata.

U Komisiji za odnose radničkih saveta prema drugim organima i organizacijama na osnovu referata koji je podneo Hasan Brkić, u diskusiji je učestvovalo 76 govornika.

U Komisiji za ekonomsko poslovanje radničkih saveta u diskusiji o referatu Slavka Lukovića učestvovalo je 60 delegata.

U Komisiji za radne odnose na osnovu referata Josipa Cazića u diskusiji je učestvovalo 88 govornika.

U Komisiji za organizaciju i metode rada radničkih saveta na osnovu referata Marka Kržišnika diskutovano je 77 delegata.

U Komisiji za osposobljavanje proizvođača za upravljanje preduzećima na osnovu referata Ašera Deleona diskutovano je 45 delegata.

Diskusija u komisijama bila je veoma živa, a delegati su iznoseći iskustva iz rada organa radničkog samoupravljanja davali konkretne predloge za dalje razvijanje radničkog samoupravljanja. Većina od ovih predloga je uzeta u obzir prilikom sastavljanja Rezolucije, a ostali predlozi biće upućeni Saveznom izvršnom veću i drugim nadležnim državnim organima da ih prouče i uzmu u obzir prilikom donošenja odgovarajućih zakonskih propisa. Broj prijavljenih govornika bio je znatno veći, ali su zbog kratkoće vremena mnogi odustali, a mnogi su svoje napisane diskusije predali predsestništvu.

Na plenarnoj sednici 25 i 27 juna Kongres radničkih saveta su pozdravili sledeći strani delegati: Viktor Grišin, predsednik Centralnog veća Saveza sindikata SSSR, Sri Mohendra Nat Sarmah, član Izvršnog odbora Nacionalnog kongresa Indiskih sindikata, Olavi Jervela, organizacioni sekretar Saveza sindikata Finske, Fernando Santi, sekretar Generalne konfederacije rada Italije, Vili Šigens, sekretar Oblasnog sindikalnog veća iz Liježa (Belgija), Nikola Aleksijev, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Bugarske, Vana Enr Tondaman, član rukovodstva Kongresa rada Cejlona, František Zupka, predsednik Centralnog veća Saveza sindikata Čehoslovačke, Andre Baržone, sekretar Centra za ekonomske studije Generalne konfederacije rada Francuske, Moris Nikmilder, član Biroa Francuske konfederacije hrišćanskih radnika, Aron Gilat, član Izvršnog odbora Opšteg saveza rada Izraela, Enco dela Kieza, sekretar za međunarodne veze Unije rada Italije, Ruslan Vidajasastra, član Izvršnog odbora Nacionalnog komiteta Federacije indonežanskih sindikata, dr Tadiano Manu, član Izvršnog komiteta Socijalističke partije Indonezije, Liu Čan Šen, potpredsednik Sveskanske federacije sindikata, Đerd Varga, sekretar Centralnog veća Saveza sindikata Mađarske, Kurt Helbig, sekretar saveza Slobodnih sindikata Demokratske Republike Nemačke, Mustafa Abderazak, generalni blagajnik Saveza rada Maroka, Ignaci Loga-Sovinjski, predsednik Saveza sindikata Poljske, Nguen Ho, sekretar Generalne konfederacije rada Severnog Vijetnama, Džon Breningen, predsednik Sindikata saobraćajnih radnika Škotske, Viliam Džon Karon, član Izvršnog odbora britanskih tredjuniona i predsednik Ujedinjenog sindikata mealaca, Hla Aug, generalni sekretar Aziske socijalističke konferencije i predstavnik sindikata Burme, Šesil Vajn-Roberts, funkcioner Ekonomskog odeljenja Međunarodnog biroa rada.

U završnom delu na plenarnoj sednici Kongresa izveštaje su podneli izvestioci šest komisija Kongresa, a zatim je usvojena sledeća

REZOLUCIJA KONGRESA RADNIČKIH SAVETA JUGOSLAVIJE

»Kongres radničkih saveta, kao prvi jugoslovenski skup predstavnika radničkih organa samoupravljanja u privredi, izražava ponos i zadovoljstvo čitave radničke klase što se u Jugoslaviji, kao plod socijalističke revolucije i neprekidnog napretka u razviku socijalističkih odnosa, već sedam godina ostvaruje pravo samoupravljanja neposrednih proizvođača.

Predajom preduzeća na upravljanje radnim kolektivima i izgrađivanjem sistema samoupravljanja neposrednih proizvođača, dosledno je oživotvoren davnašnji borbeni zahtev revolucionarnog radničkog pokreta; istovremeno, formiranjem radničkih saveta i veća proizvođača prišlo se rešavanju osnovnih društveno-ekonomskih problema i protivrečnosti u uslovima društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, bez čijeg rešavanja naše društvo na putu socijalističkog razvika ne bi moglo da izbegne poremećaje i tendencije deformisanja socijalističkih odnosa.

Radnički saveti su demokratski politički organi, preko kojih slobodni proizvođači na društvenim sredstvima za proizvodnju neposredno ostvaruju svoja demokratska prava u upravljanju preduzećima. Radnički saveti nisu predstavnici sopstvenika ni kolektivni sopstvenik sredstava za proizvodnju, već sastavni deo političkog sistema socijalističke demokratije. Kroz njih dolazi do izražaja jedinstvo interesa zajednice i interesa pojedinih proizvođača.

Pravi interesi radničke klase i radničkog samoupravljanja imaju svog neprijatelja kako u birokratizmu, tako i u svakom egoističkom individualizmu, koji ne vodi računa o interesu svih radnih ljudi naše zemlje. Radničko samoupravljanje u Jugoslaviji uspešno se razvijalo i jačalo upravo zbog toga, jer su se svesne socijalističke snage naše zemlje istrajno i beskompromisno borile i protiv jedne i protiv druge tendencije, protiv deformisanja socijalističkih odnosa uopšte i radničkog samoupravljanja napose. Upravo zato je ostvarivanje radničkog samoupravljanja zakonita pojava socijalističkog razvika i sastavni deo borbe za socijalizam u našoj zemlji. Radničko samoupravljanje je na delu dokazalo životnu snagu i ispravnost teorije marksizma o podružljivanju proizvodnih sredstava, po kojoj sredstvima za proizvodnju moraju upravljati sami proizvođači, čime se ostvaruju demokratski i socijalistički odnosi u proizvodnji.

Radnički saveti omogućuju da društveno-ekonomski interes radničke klase, odnosno socijalističkih proizvođača, postane osnovna pokretačka snaga materijalnog razvika u uslovima društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, koja stalno i automatski reproducira socijalističke odnose na višem nivou. Svaki radni čovek i svaki radni kolektiv naše zemlje treba da bude slobodan u svom radu i da sebi stvara materijalni položaj prema svom radu. Radnički saveti omogućuju da se usklade samostalnost i stimulacija pojedinog proizvođača i kolektiva sa planskim usmeravanjem privrede i privrednog razvika. Društvenim planom se obezbeđuje planski razvoj privrede, ukida anarhični razvitak u privredi, usklađuju unutarnji materijalni odnosi i usmerava razvitak proizvodnih snaga, a zakonima i opštim propisima se obezbeđuju jedinstvo našeg socijalističkog sistema, jednaki uslovi privređivanja za sve kao i opšti politički i materijalni interesi naše socijalističke zajednice. Stvaranjem radničkih saveta društvena svojina prelazi u razvijeniji oblik, za koji je karakteristično društveno upravljanje, odnosno nastajanje zajednice proizvođača na društvenim sredstvima za proizvodnju.

U radničkim savetima i u komunalnom sistemu ogleda se proces slobodnog udruživanja proizvođača, počev od preduzeća i komune sve do državne celine, koja i sama postepeno i sve više postaje zajednica slobodnih socijalističkih proizvođača.

Stvaranje radničkih saveta i veća proizvođača odrazilo se na proširivanje prava i promenu položaja radničke klase, na njen odnos prema radu i sredstvima za proizvodnju, na demokratizaciju čitavog našeg društvenog i političkog uređenja, na učvršćenje jedinstva radničke klase i uspostavljanje de-

mokratskih ravnopravnih unutrašnjih odnosa u radnim kolektivima, na oslobađanje privrednog sistema od birokratskih stega, na razmah stvaralačkih sposobnosti i samoinicijative širokih slojeva radnih ljudi na svim područjima društvene delatnosti, na ekonomičnije poslovanje privrednih organizacija.

Radnički saveti i veća proizvođača predstavljaju jedan od najjačih izvora političke snage našeg socijalističkog društva, u kome neposredni proizvođači imaju vodeću društvenu ulogu i odlučujuće pozicije u svojim rukama. Od pravilnog određivanja mesta i uloge radničkih saveta i komuna u opštem političkom i ekonomskom mehanizmu našeg socijalističkog društva, kao i od njihovog učvršćenja i neprekidnog izgrađivanja i osposobljavanja da bi mogli uspešno vršiti svoje zadatke, u prvom redu zavisi dalja demokratizacija našeg političkog i društvenog života, dalje razvijanje formi neposrednog upravljanja na svim područjima društvenog života, kao i drugih demokratskih tekovina radnih ljudi.

II

Ekonomski uspon ostvaren u toku proteklih sedam godina izraz je sposobnosti, stvaralaštva i energije radničke klase i radničkih organa upravljanja koji su uspešno upravljali preduzećima i jačali proizvodne snage zemlje, ostvarivali nov privredni sistem i s uspehom doprinosili izgrađivanju i realizaciji smernica opšte privredne politike.

Delegati Kongresa, svesni opštih materijalnih okvira i nivoa naših proizvodnih snaga, ističu da je borba za otklanjanje naše zatečene privredne zaostalosti i očuvanje naše nacionalne nezavisnosti tražila takav tempo investicione izgradnje i nivo opšte potrošnje — koji je onemogućavao širu materijalnu osnovu samopravnosti radnih kolektiva i time ograničavao veću aktivnost organa samoupravljanja. Uvereni smo da će se dosledno ostvarivanje sadašnje ekonomske politike — na osnovu postignutih rezultata izgradnje i u datim međunarodnim uslovima, sa skladnijim razvojem proizvodnih snaga, iskorišćavanjem prirodnih uslova za što brži privredni razvoj, povećavanjem produktivnosti rada i postizanjem što punije zaposlenosti, kao i sa realnom perspektivom podizanja životnog standarda — pozitivno odraziti na dalju afirmaciju sistema samoupravljanja neposrednih proizvođača. Istovremeno, proširivanje prava neposrednih proizvođača u oblasti proizvodnje i raspodele društvenog produkta, sa svoje strane, umnogome će doprineti porastu proizvodnje i produktivnosti rada, odnosno jačanju i proširenju materijalne osnove našeg društvenog razvika u celini.

Polazeći od toga da su okviri ekonomske politike uslovljavali aktivnost radničkih organa upravljanja, a da od privrednog sistema u velikoj meri zavisi dalji rad radničkih saveta, Kongres smatra da buduća ekonomska politika i dalje izgrađivanje našeg privrednog sistema treba, u interesu samoupravljanja neposrednih proizvođača i proširivanja njihovih kompetencija, da obezbedi:

1. slobodniju raspodelu dohotka, kroz koju treba što direktnije u proizvodnji da se realizuje pravo neposrednih proizvođača na zaradu prema radu. Za ostvarenje tog principa neophodno je: izmeniti sadašnji sistem plata, naročito u industriji; status proizvođača, na društvenim sredstvima za proizvodnju, u sistemu raspodele treba trajnije utvrditi, tako da pojedinac može da predviđa zadovoljavanje svojih životnih potreba na duži rok i da može svojom inicijativom i svojim radom da utiče što više na svoj sopstveni položaj;

2. ostvarenje što je moguće ujednačenijih uslova privređivanja za sve kolektive, kako bi njihovo veće ili manje učešće u raspodeli dohotka bilo rezultat ostvarene proizvodnje i produktivnosti rada i uspeha u ukupnom ekonomskom poslovanju; osim toga, treba izjednačiti preduzeća u pogledu režima osnovnih sredstava i otkloniti dosadašnje različitosti u tretiranju starih i novih osnovnih sredstava; izvršiti ponovno i tačno procenjivanje vrednosti osnovnih sredstava, kao nužan preduslov realnog izdvajanja odgovarajućih sredstava kako za prostu tako i za proširenu reprodukciju;

3. jačanje samostalnosti preduzeća, u okviru planskog usmeravanja proizvodnje, potrošnje i razvoja proizvodnih snaga. U tom cilju potrebno je: da se prošire prava neposrednih proizvođača u upravljanju osnovnim sredstvima i amortizacijom, da nivo fondova na samostalnom raspolaganju i za investicije

raste u zavisnosti od razvika proizvodnje i ostvarene produktivnosti rada, kao i da proširena reprodukcija bude u većoj meri pod uticajem samih proizvođača; da se otklone neopravdane razlike, dispariteti cena; osim toga, korišćenje formiranih fondova privrednih organizacija osloboditi dosadašnjih ograničenja, proširujući pravo organa radničkog samoupravljanja da fondove koriste prema potrebama preduzeća; neophodna je potreba da se dosadašnji način utvrđivanja fonda stalnih obrtnih sredstava preduzeća i sadašnji sistem kreditiranja obrtnih i investicionih potreba učine jednostavnijim i prilagođenijim stepenu razvika samoupravljanja proizvođača.

4. razvijanje samoinicijative proizvođača, potsticanje boljeg upravljanja, zadovoljavanje potreba tržišta, proširenje proizvodnje i povećanje produktivnosti rada, kao i stvaranje odgovarajućih ekonomskih uslova za dalju podelu rada na bazi specijalizacije proizvodnje i kooperacije, povezivanja, ujedinjavanja, i udruživanja preduzeća, zasnovanog na unapređenju proizvodnih snaga, na materijalnim interesima i potrebama slobodnih proizvođača i njihovim neokrnjenim pravima upravljanja.

Kongres posebno poziva radničke savete da ostvaruju najširu saradnju i traže različite oblike udruživanja, povezivanja i ujedinjavanja preduzeća. Udruživanje otvara nove mogućnosti za saradnju proizvođača na razvijanje proizvodnih snaga, na koordinaciji proizvodnih programa, na široj podeli rada u zajedničkoj investicionoj politici, u zajedničkom korišćenju fondova itd. Potstičući razvoj privrede, a time i proces daljeg podrštavanja proizvodnje privredno udruživanje treba da bude zasnovano na neokrnjenim pravima samoupravljanja proizvođača. Na toj osnovi ono će doprineti jačanju uloge neposrednih proizvođača u demokratskom rukovođenju privredom u celini.

III

Pošto se ostvarenje radničkog samoupravljanja neizbežno odražava i na ulogu i funkcije predstavničkih organa vlasti i državnog aparata, Kongres smatra:

— da treba i dalje jačati demokratizam u odlučivanju o privrednim problemima;

— da je zadatak predstavničkih organa da određuju opšte uslove za privređivanje preduzeća da planski usmeruju proizvodnju i potrošnju i stvaraju povoljne uslove za slobodan razmah socijalističkih snaga;

— da treba stvarati uslove za smanjenje administrativnih zahvata u privredi, kojih će nužno, u interesu efikasnost sprovođenja planskih proporcija, morati biti i dalje, razvijajući u isto vreme veće mogućnosti uticaja neposrednih proizvođača na odlučivanje o tim pitanjima;

— da treba pojačati društvenu kontrolu ne narušavajući samostalnost i samoupravljanje proizvođača u preduzećima.

U odnosu na komunu, koja zajedno s radničkim savetima predstavlja osnovicu našeg društveno-ekonomskog sistema i osnovnu zajednicu proizvođača, preko koje se najuspešnije dovode u sklad opšti i lični interesi i u kojoj se ostvaruje društveno-ekonomska povezanost individualnih proizvođača u rešavanju niza zajedničkih problema društvenog i ličnog standarda, Kongres smatra da je nužno i opravdano:

— da prihvati komune namenjeni budžetu i opštoj potrošnji budu u prvom redu zavisni od visine ličnih dohoda proizvođača i svih građana, čime će društveno-ekonomska povezanost individualnih proizvođača i komuna dobiti novu sadržinu;

— da se preciziraju prava komuna u odnosu na preduzeća, kako bi se isključili razni oblici pritiska komune na preduzeća i mešanja u one funkcije preduzeća, koje bi morale biti njihovo neprikosnoveno pravo;

— komunama i preduzećima treba omogućiti da se, u okviru sredstava koja su na njihovom raspolaganju, slobodno sporazumevaju o zajedničkom rešavanju, odnosno finansiranju određenih komunalnih potreba, na kojima su zainteresovani i pojedini proizvođači i radni kolektivi kao celina;

— da organi vlasti u opštinama i srezovima ubuduće održavaju čvršću vezu s preduzećima preko radničkih organa upravljanja.

U sistemu radničkog samoupravljanja neposredne veze između samih proizvođača i njihovih predstavničkih organa u upravljanju privredom sve se više ostvaruju u raznim oblicima direktnog povezivanja, pre svega preko veća proizvođača, komora, zajednica, udruženja. Istovremeno, u tim odnosima sve više slabi uloga državnog upravnog aparata u upravljanju privredom.

S obzirom da direktno učešće radničke klase u vlasti treba da se ostvaruje i van preduzeća, Kongres smatra da je veća proizvođača nužno i dalje jačati i razvijati, kao demokratsku formu realizovanja vodeće uloge radničke klase u društvenom razviku, neposrednog učešća proizvođača u raspodeli dohotka i raspolaganja viškom rada, u određivanju ciljeva ekonomske politike, kao i rešavanja svih socijalno-ekonomskih uslova i potreba radbenika. Oseća se potreba:

— da veća proizvođača samostalnije razmatraju privredne probleme preduzeća, utiču na koordiniranje njihove delatnosti i zadovoljavanje ekonomskih i socijalnih potreba proizvođača; veća proizvođača bi trebalo da imaju jači uticaj i samostalne funkcije u potvrđivanju pravila, statuta i drugih unutrašnjih instrumenata preduzeća, udruženja i zajednica, u potvrđivanju završnih računa, investicionoj politici, prilikom izbora i postavljanja direktora, u politici upotrebe izvesnih sredstava za društveni standard i poboljšanje radnih uslova, itd.;

— da se veća proizvođača kao sastavni deo sistema samoupravljanja neposrednih proizvođača formiraju i u opštinama.

Udruživanje u privredi predstavlja put daljoj demokratizaciji i deatizaciji privrede, čime se stvaraju uslovi za afirmaciju radničkog samoupravljanja u širim okvirima. Postojeće forme udruživanja u komorama i udruženjima pokazale su pozitivne rezultate i bile su značajan faktor u povezivanju pojedinačnih i opštih interesa, u potsticanju i jačanju socijalističke orijentacije u delatnosti pojedinih privrednih organizacija. Dosadašnje iskustvo ukazuje na potrebu što tešnjeg povezivanja komora i udruženja sa većima proizvođača u srezu, republici i savezu, čime će se ostvarivati njihov neposredni uticaj na celokupni sistem demokratskog upravljanja privredom.

Odajući priznanje političkim i društvenim organizacijama — u prvom redu Savezu komunista, Socijalističkom savezu, sindikatima i Narodnoj omladini — za dosadašnju ulogu i delatnost na učvršćenju sistema radničkog samoupravljanja, Kongres se obraća ovim organizacijama da i ubuduće svoju pažnju usmere na aktiviranje što većeg broja proizvođača u upravljanju. Društvene organizacije, pogotovo sindikalne podružnice u preduzećima, treba da budu organizatori društvene kontrole nad radom organa upravljanja, kako bi proizvođači u celini osigurali uvid u delovanje i aktivnost svog samoupravnog mehanizma, obezbedili se i zaštitili od narušavanja interesa pojedinaca, grupa i kolektiva. Polazeći od interesa socijalističkog razvika, društvene organizacije imaju i funkciju usklađivanja zajedničkih i pojedinačnih interesa, ličnih i kolektivnih interesa radničke klase. Posebna je uloga Saveza komunista, sindikata i omladinske organizacije na stvaranju povoljnih uslova za samoupravljanje u preduzećima, kroz demokratizaciju unutrašnjih odnosa u radnim kolektivima i suzbijanje birokratskih ostataka u svesti, navikama i metodima rada. Tome treba dodati brigu svih društvenih organizacija za opšte, stručno i društveno ekonomsko vaspitanje proizvođača i njihovo osposobljavanje za aktivno i svesno učešće u organima samoupravljanja.

Društvene organizacije su sastavni deo i neophodna komponenta našeg samoupravnog mehanizma, vršeći ulogu organizovane društveno-političke snage na koju se oslanja sistem radničkog i društvenog samoupravljanja.

IV

Kongres konstatuje da je većina radničkih saveta u proteklom periodu pokazala razumevanje za modernizaciju procesa proizvodnje, za otkrivanje unutrašnjih rezervi i sniženje troškova proizvodnje, za proširenje kapaciteta, povećanje proizvodnje i produktivnosti rada, za poboljšanje komercijalnog i finansijskog poslovanja, za podizanje stručnosti kadrova, za proširenje asortimana i poboljšanje kvaliteta proizvoda itd. tako, da postignuti privredni rezultati u celini dokazuju zrelost radničke klase i efikasnost sistema radničkog samoupravljanja.

Međutim, kako su izvesni nedostaci — objektivne i subjektivne prirode — ometali postizanje još boljih rezultata, Kongres smatra da je neophodno:

- donošenjem dugoročnih privrednih planova i programa trajnije fiksirati smernice i obezbediti širu ekonomsko-političku perspektivu za aktivnost organa samoupravljanja u preduzećima;

- otkloniti poteškoće preduzećima koje nastaju zakašnjenjem u donošenju društvenih planova i čestim menjanjem privrednih instrumenata.

- uskladiti funkcije banaka sa sistemom samoupravljanja, poboljšavajući njihovo poslovanje;

- izgrađivati uprošćeniji sistem i mehanizam obračuna sa zajednicom kao i knjigovodstvenu evidenciju, kako bi radničkim organima upravljanja osigurali bolji uvid i više služiti za donošenje odluka, otkrivanje problema i skrivenih rezervi.

Kongres poziva radničke savete:

- da se mnogo više bave organizacijom preduzeća i organizacijom rada, da obezbede korišćenje i uvođenje što savremenijih metoda rukovođenja, unutrašnje kontrole i formiranja potrebnih službi i biroa za pojedine delatnosti u preduzećima;

- da kroz merenje učinka, uvođenje individualne i grupne stimulacije za zalaganje i produktivnost, kao i sistem premija obezbede raspone u zaradama prema stručnosti i ostvarenoj produktivnosti u radu; da izvrše analitičku procenu radnih mesta i koriste je za organizaciju posla, a posebno da usavršavaju sistem raspodele zarada u kolektivima prema uspehu u radu i težini posla svakog proizvođača;

- da sistematski i šire nego dosad rade na stručnom osposobljavanju postojećih i pripremanju mladih kadrova: formiranjem škola pri velikim preduzećima, stipendiranjem, upućivanjem na specijalizaciju, organizovanjem kurseva, seminara, stručnih klubova itd.;

- da, razvijajući komercijalnu službu, posvete još veću pažnju izučavanju domaćeg i stranih tržišta u cilju što efikasnijeg prilagođavanja proizvodnje potražnji;

- da se efikasnije i odlučnije zalažu za poboljšanje odnosa između preduzeća, za otklanjanje međusobnih sporova, za suzbijanje nesolidnosti u poslovanju i za izvršavanje ugovornih obaveza, kao i za svesno ispunjavanje obaveza prema zajednici;

- da se daleko više nego dosad bave zaštitnim i sigurnosnim merama, da odvajaju više sredstava za higijensku i tehničku zaštitu, da svakodnevno preduzimaju mere za sprečavanje nesreća na poslu i profesionalnih oboljenja.

Kongres konstatuje da su u mnogim preduzećima direktori i stručni rukovodioci znatno doprineli razvoju i usavršavanju prakse radničkog samoupravljanja, te predlaže svim radničkim savetima da rade na jačanju konstruktivne saradnje između radničkih organa upravljanja i stručnih rukovodilaca preduzeća, kao i da potiču stvaranje kvalifikovanog stručnog aparata preduzeća, neophodnog za funkcionisanje svakog savremenog, naprednog preduzeća, kao i za sam sistem radničkog samoupravljanja.

U našim preduzećima treba još jačati svest da razvitak privrede u celini zavisi od uspešnog rada svakog pojedinog preduzeća i da podizanja standarda i boljeg života nema bez veće produktivnosti rada. Pozivamo radne kolektive i radničke savete da najveću pažnju obrate:

- uvođenju moderne tehnike i savremenih tehnoloških postupaka u proizvodnji; da više slede napredak nauke i tehnike kod nas i u svetu i šire sarađuju sa ustanovama za unapređenje proizvodnje;

- štednji sirovina, pogonske energije, novčanih sredstava i radne snage kao i sniženju materijalnih troškova.

- radnoj disciplini i organizaciji rada u preduzećima, fluktuaciji i nepotrebnom rasipanju radne snage;

- suzbijanju pojava monopolističkih tendencija i dogovora preduzeća na štetu zajednice i potrošača;

- kvalitetu proizvoda i asortimanu;

- unutrašnjoj kontroli u preduzećima, što oštrijom osudi svih koji štete interesima kolektiva i privrede u celini.

V

Imajući u vidu da upravljanje preduzećima od strane radnika izaziva neizbežne posledice i promene u položaju proizvođača i unutrašnjim odnosima u radnim kolektivima, Kongres ističe:

- radničko samoupravljanje stvara podlogu istinske slobode čoveka, s obzirom da proizvođači direktno upravljaju i sami sve više učestvuju u formiranju svojih proizvodnih odnosa i svojih uslova rada i života;

- radničko samoupravljanje likvidira ne samo najamni radni odnos, nego je potstaklo proces izrastanja novih odnosa na bazi udruživanja slobodnih proizvođača.

Kongres smatra da bi, uporedo sa stvaranjem materijalnih mogućnosti za otklanjanje ostataka centralizma u rešavanju uslova rada, ubuduće trebalo na osnovu jedinstvenih društvenih normi omogućiti radnim kolektivima da postepeno sve slobodnije i samostalnije regulišu unutrašnje odnose i uslove rada, kao i da samostalnije koriste povećanu produktivnost za poboljšanje radnih i životnih uslova članova kolektiva.

Kongres, takođe, smatra da novi odnosi u proizvodnji traže da primanje na posao, otpuštanje s posla, održavanje radne discipline, preduzimanje disciplinskih mera, bude što je moguće više stvar samih proizvođača odnosno njihovih predstavničkih organa. U skladu sa materijalnim mogućnostima ubuduće treba jačati ulogu radničkih saveta u regulisanju i drugih uslova rada, kao što su: radno vreme, odmor, stanbeno pitanje, društvena ishrana, kulturne i druge potrebe.

Istovremeno je potrebno službu za posredovanje rada organizaciono i funkcionalno pojačati, uspostaviti organe društvenog upravljanja i razvijati je kao službu samih proizvođača, koja će se u svom radu sve više oslanjati na veća proizvođača, organe samoupravljanja u preduzećima i na sindikate.

Dosadašnja iskustva pokazuju da su u preduzećima stvoreni novi, slobodniji i demokratskiji odnosi, iz kojih izrasta svesna disciplina i povećana samoinicijativa proizvođača. Obzirom da u pojedinim preduzećima ima još ostataka starih odnosa, Kongres poziva radničke savete:

- da ne dozvoljavaju kršenje prava, nezakonite i nehumane postupke u odnosu na pojedince;

- da se odlučno suprotstavljaju svim nedemokratskim pokušajima gušenja kritike i slobodnog iznošenja mišljenja i predloga;

- da istovremeno suzbijaju manifestacije birokratskih, anarhističkih, sitnosopstveničkih i individualističkih shvatanja;

- da doprinesu otklanjanju mestimičnih pojava zastarelih gledanja i shvatanja odnosa između radnika i rukovodećih službenika;

- da se u većoj meri založe za pravilnu primenu propisa o zasnivanju i raskidanju radnog odnosa;

- da posvete više brige za osposobljavanje i upoznavanje radnika sa uslovima rada na radnim mestima na kojima će raditi, razvijanju zaštitnih mera pri radu, uslovima rada radne žene, invalida i radničke omladine.

Najsigurnija baza za uspostavljanje drugarskih, ravnopravnih ljudskih odnosa u preduzećima — jeste samoupravljanje radnih kolektiva. Polazeći od te osnove i koristeći je u punoj meri, trebalo bi posvetiti veliku pažnju negovanju i razvijanju što povoljnijih unutrašnjih uslova za upravljanje, novih etičkih normi i takvih radnih uslova u kojima će da dođu do punijeg izražaja ravnopravnost, sloboda i sposobnost svakog pojedinca.

VI

Radnički saveti i upravni odbori su kroz praksu upravljanja usavršavali svoju organizaciju, stil i metod svoga rada. Protekli period njihovog poslovanja protekao je u poboljšavanju kvaliteta i metoda rada, kao i u proširivanju uticaja kolektiva na rad organa upravljanja.

Polazeći od toga da je kolektiv proizvođača osnovni nosilac prava upravljanja, Kongres smatra da je potrebno osigurati radnom kolektivu — pored izbora, opoziva i referenduma — i druge mogućnosti neprekidnog i direktnog uticaja na upravljanje preduzećem. Obavezno podnošenje izveštaja kolektivu o radu organa upravljanja u kraćim periodima i o svim osnovnim problemima, konferencije i zborovi radnika, proširivanje kruga problema o kojima će organi upravljanja

obavezno konsultovati kolektiv pre donošenja konačnih odluka. itd., treba da budu forme stalnog jačanja uticaja kolektiva na upravljanje i rad radničkih saveta i upravnih odbora.

Pored pomenutih oblika neposrednog učešća kolektiva kao celine u upravljanju preduzećem, treba jače razvijati i individualnu inicijativu pojedinih članova kolektiva. U tom cilju propisima i pravilima preduzeća posebno regulisati odnos organa upravljanja prema predlozima radnika i korišćenje tih predloga, jer će uvođenje odgovarajućeg priznanja i materijalne stimulacije dati snažnog potstrek za širu samoinicijativu proizvođača.

U cilju usavršavanja organizacije, metoda rada i podizanja odgovornosti u radu organa upravljanja, Kongres smatra da je potrebno:

a) mandat radničkih saveta produžiti na dve godine, a mandat upravnih odbora zadržati na godinu dana, čime će se obezbediti veća efikasnost u radu radničkih saveta;

b) šire primeniti način izbora po izbornim jedinicama kako bi prilikom izbora volja radnog kolektiva došla do potpunijeg izražaja u preduzećima koja u svom sastavu imaju pogo- ne i poslovne jedinice sa većim brojem radnika;

c) za preduzeća sa sezonskim karakterom poslovanja potrebno je posebno regulisati način izbora organa radničkog samoupravljanja, vodeći računa o posebnim uslovima u po- jedinim vrstama takvih preduzeća (građevinarstvo, poljoprivredna dobra, sezonsko ugostiteljstvo itd.);

d) detaljnije razraditi, kroz propise i pravila preduzeća, način opoziva članova radničkih saveta i upravnih odbora;

e) jačati ulogu radničkih saveta u donošenju osnovnih odluka i smernica za rad privredne organizacije, a upravne odbore učiniti više izvršnim organima radničkih saveta;

f) propisima omogućiti veću elastičnost u određivanju delokruga radničkog saveta, upravnog odbora i direktora preduzeća, na taj način što bi se pravilima preduzeća pojedina ovlašćenja višeg organa mogla pod određenim uslovima pre- nositi na niži organ;

g) dalje razvijati i usavršavati rad stalnih i povremenih komisija radničkih saveta, odnosno upravnih odbora, kao forme rada ovih organa;

h) odlučnije pristupiti širem formiranju organa radničkog samoupravljanja u pogonima i poslovnim jedinicama u svim preduzećima u kojima za to postoje uslovi. Pravilima predu- zeća utvrditi prava ovih organa ne samo na podnošenje predloga po pojedinim pitanjima, nego i odlučivanje, bilo uz saglasnost organa upravljanja preduzeća, bilo u potpuno samostalnom delokrugu. Usavršavanjem organizacije predu- zeća omogućiti utvrđivanje rezultata rada, ne samo preduzeća u celini, nego i pojedinih pogona, da bi se ostvarila određena materijalna baza njihovog samoupravljanja.

i) suzbijati pojave neopravdanog smanjivanja broja čla- nova radničkih saveta, naročito u velikim preduzećima.

Kongres, takođe, smatra da specifičnosti pojedinih pri- vrednih oblasti i grana treba ubuduće jače i doslednije da dođu do izražaja i u organizaciji radničkog samoupravljanja, a na- ročito da samoupravljanje proizvođača treba kombinovati s drugim oblicima društvenog upravljanja u privredi. U tom pogledu naročito se ističu sledeći zadaci:

— u nužno centralizovanim privrednim granama (kao što su železnički i poštanski saobraćaj, elektroprivreda i sl.) dalje razvijati radničko samoupravljanje jačanjem funkcija, proširenjem sadržine rada i materijalne baze radničkih saveta u preduzećima i osnovnim jedinicama, kao i ostvarivanjem funkcija koje nužno moraju biti zajedničke preko radničkih organa upravljanja na višem nivou;

— preduzeća koja primaju dotacije trebalo bi da imaju mogućnost da tim sredstvima sama i raspolazu, što bi znatno uticalo na jačanje njihove materijalne baze i na postizanje veće stimulacije radnog kolektiva;

— u sezonskom pansionskom ugostiteljstvu ostvariti takve oblike društvenog upravljanja u kojima će doći do izražaja: stalno zaposleni radnici i službenici, sezonski radnici — meštani, kao i predstavnici komune i za razvoj turizma zainteresovanih društvenih organizacija;

— kroz izmene propisa i društvenu aktivnost raditi na jačanju samoupravljanja kolektiva u radnjama sa paušalnim obračunom;

— s obzirom na ulogu trgovine, ugostiteljstva, turizma i komunalnih službi u našoj privredi, u ovim granama privrede treba i dalje razvijati razne oblike društvenog upravljanja, društvene kontrole i uticaja potrošača, koji treba da imaju i određena ekonomska prava na račun prometa i dobiti u trgovini i društvenoj ishrani;

— u privrednim delatnostima zadrudnih i društvenih organizacija osigurati potpunu primenu osnovnih principa radničkog samoupravljanja; sistem privređivanja i raspodele dohotka treba i u tim delatnostima tako postaviti da zarade proizvođača budu direktno zavisne od njihovog rada i uspeha u poslovanju, kao i da se osigura potsticaj zadruga, zadrudnih i društvenih organizacija da razvijaju odgovarajuće privredne delatnosti;

— u zanatstvu forme radničkog upravljanja prilagoditi njegovom uslužnom karakteru, a potsticaj osigurati kroz potražnji materijalni razvitak svih uslužnih delatnosti, odnosno kroz promenu investicione i kreditne politike u zanatstvu; tražiti nove oblike upravljanja u zanatskim radnjama sa društve- nim sredstvima za proizvodnju, a u privatnom zanatstvu insi- stirati na ostvarenju učešća radnika u upravljanju i učešća u čistoj dobiti.

Kongres, takođe, smatra da je za usavršavanje metoda rada radničkih saveta neophodno: izgrađivanje čvršćih unu- trašnjih formi rada, donošenje pravilnika i poslovnika u radu radničkih saveta i upravnih odbora, redovno vođenje zapisnika, formulisane pismenih odluka zaključaka i drugih formi razvijene unutrašnje metodike rada. Sistemom redovnih in- formacija i konsultativnih sastanaka treba postići da članovi organa upravljanja budu uvek upoznati sa osnovnim zbiva- njima u kolektivu i sa privrednim rezultatima, kako bi mogli biti aktivniji i kvalitetnije odlučivati.

Učešće u radu radničkih saveta i upravnih odbora pre- duzeća je društvena funkcija, koja ne treba da bude ni hono- risana ni nagrađena.

VII

Polazeći sa stanovišta da je jedan od osnovnih faktora za uspešan razvoj samoupravljanja — sposobnost proizvođača za upravljanje, Kongres konstatuje da je u dosadašnjem periodu pravilno shvaćen sav značaj društvene svesti, iskustva, spo- sobnosti, stručnosti i obrazovanja za uspešno i kvalifikovano učešće u radničkim savetima i većima proizvođača. Ispravno je ostvarena zamisao o učenju na praksi i kroz praksu upra- vljanja. Na podružju radničkog obrazovanja korenit preokret je nastupio uporedo s izgrađivanjem mehanizma samoupravljanja proizvođača. Novi uslovi i nove potrebe odrazile su se u po- gledu sadržine, forme, institucija i metoda obrazovanja.

Kongres smatra:

— da naš školski sistem i školski programi treba čvršće da izrastaju iz našeg društvenog sistema i smernica našeg društvenog i privrednog razvika, kao i da imaju više u vidu potrebe proizvođača za upravljanje preduzećima;

— da je neophodno usavršavati i razvijati naš sistem stručnog i tehničkog obrazovanja; stručno obrazovanje treba da dobije važnije mesto u sistemu obrazovanja u našoj zemlji i razvijati ga tako da omogući radnicima iz proizvodnje povoljnije uslove za sticanje najviše kvalifikacije i pristup na fakultete; uključiti veća proizvođača u rešavanje izvesnih problema stručnog školovanja i usavršavanja; stručno obrazovanje na svim nivoima treba da bude dopunjeno i društveno-ekonomskim obrazo- vanjem, jer stručni kadrovi treba da budu ne samo sposobni proizvođači, nego i osposobljeni za aktivno učešće u organima upravljanja;

— da je društveno-ekonomsko obrazovanje proizvođača neophodno i dalje sprovoditi preko sindikata i svih dosadašnjih formi i institucija, orijentišući se postepeno na uvođenje sta- bilnijih formi obrazovanja;

— da radničke univerzitete treba i dalje jačati i dosledno unapređivati u ustanove sa unutrašnjim razvijenim sistemom koji će omogućiti proizvođačima obrazovanje i usavršavanje za vršenje raznih društvenih i proizvodnih funkcija;

— da centre za obrazovanje i obučavanje privrednih kadrova treba više nego dosad orijentisati na članove organa

upravljanja i dalje osnivati kao institucije za intenzivno osposobljavanje proizvođača za njihove funkcije u organima upravljanja;

— da treba prići osnivanju škola sa programima iz društveno-ekonomske problematike za društveno-ekonomsko osposobljavanje radnika-upravljača;

— da treba posvetiti posebnu pažnju obrazovanju rukovodećih kadrova u radničkim organima upravljanja radi usavršavanja metoda rada i rukovođenja sastancima;

— da programi društveno-ekonomskog obrazovanja proizvođača treba da obuhvataju ne samo potrebna znanja nego i neke veštine i tehnike, kako bi članovi organa upravljanja mogli uspešno da donose opšte odluke, da ocenjuju izvršenje zadataka, da upravljaju preduzećem kao celinom i da su sposobni da koriste i kontrolišu stručne službe u preduzeću.

— da fabrički listovi, uz veću pomoć radničkih saveta, treba da posluže bržem i svestranijem osposobljavanju proizvođača i široj razmeni iskustava kao i da je za obrazovanje radnika potrebna razvijenija štampa i publicistika, posebna i prikladna literatura i filmska proizvodnja.

Neprekidno razvijanje društvenog upravljanja na različitim područjima i u novim vidovima nameće neophodnu potrebu da se osposobljavanje za funkcije upravljanja ne ograničava ubuduće na preduzeća, nego da se proširuje na osposobljavanje za samoupravljanje u komunalnim zajednicama, socijalnim osiguranjem itd.

Uloga preduzeća u društveno-ekonomskom i stručnom obrazovanju je nedovoljna, zato treba obezbediti jaču materijalnu zainteresovanost radnih kolektiva i pojedinaca za obrazovanje i proširivanje znanja, s tim da se radnički saveti više orijentišu na razvijanje raznih formi svestranog obrazovanja, bilo samostalno, bilo više preduzeća zajedno.

Kongres podvlači da su finansiska sredstva i nastavni kadrovi za potrebe na ovom području u celini uzev nedovoljni i obraća se radničkim savetima, narodnim odborima i većima proizvođača i drugim društvenim faktorima da poboljšaju materijalne i kadrovske uslove za svestrano obrazovanje radničke klase.

Kongres preporučuje radničkim savetima u svim većim preduzećima da formiraju kadrovsku službu i učine je sposobnom da na savremen način radi na rešavanju složene problematike, primanja i uvođenja u kolektiv; ispitivanja sposobnosti, razmeštaja, brige za potrebe radnika, kao i na osposobljavanju kadrova za njihove kompleksne funkcije u preduzeću i društvu.

Sistem učešća svih radnika u društvenom upravljanju jedan je od najsnažnijih doprinosa u formiranju socijalističke svesti i otklanjanju kapitalističkih ostataka u svesti, kao i u procesu postepenog nestajanja suprotnosti između manuelnog i intelektualnog rada. Sistematska, široko razvijena delatnost na društveno-ekonomskom obrazovanju radničke klase predstavlja jedan od značajnih i dopunskih faktora u tome procesu.

VIII

Razvoj socijalističkih odnosa i demokratskog upravljanja nameću potrebu kodifikacije osnovnih propisa, kao što su: osnivanje i konstituisanje preduzeća, organizacija i nadležnosti pojedinih organa u sistemu radničkog upravljanja. Oblici društvenog i privrednog udruživanja, odnosi privrednih organizacija prema državnim organima i ostalim faktorima društvenog i političkog života. Kodificiranje osnovnih odnosa doprineće bržem razvoju socijalističkih moralnih normi koje predstavljaju jedan od važnih elemenata društvenog razvoja.

Delegati smatraju da je stoga potrebno:

a) doneti nove propise o preduzećima u cilju davanja šire zakonske osnove dosadašnjoj praksi radničkih saveta i usmeravanja njihovog daljeg razvitka;

b) postepeno i u skladu s materijalnim mogućnostima menjati propise o odnosima proizvođača na društvenim sredstvima za proizvodnju, budući da postojeće regulisanje radnih odnosa u privredi ne odgovara u potpunosti razvijenim uslovima samoupravljanja proizvođača i novom položaju radnika u proizvodnji;

c) ubrzati donošenje novih propisa o udruživanju u privredi;

d) s obzirom da je pravo samoupravljanja osnovno neprikosnoveno pravo svih proizvođačkih kolektiva, principe radničkog samoupravljanja dosledno sprovesti i u onim oblastima i granama privrede (šumarstvo, komunalne službe, razni servisi itd.) gde to dosad nije učinjeno, razvijanjem odgovarajućih formi samoupravljanja proizvođača ili kombinovanjem sa formama društvenog upravljanja, odnosno traženjem specifičnih formi za pojedine privredne grane i oblasti.

Polazeći od društveno-ekonomskog značaja i iskustava stečenih kroz razvijanje sistema radničkog samoupravljanja, stojeći na stanovištu da nedostatak temeljnih analiza i uopštavanja bogatih iskustava predstavlja slabost dosadašnjeg perioda, smatrajući da je nužno efikasnije usavršavanje sistema i unapređenja praktične delatnosti radničkih saveta — Kongres predlaže:

1. osnivanje saveznog instituta ili slične ustanove za društveno upravljanje, kao naučno-istraživačke, organizaciono-instruktivne i pedagoške institucije za razna područja upravljanja proizvođača i radnih građana uopšte;

2. formiranje servisnih službi za pomoć preduzećima i radničkim savetima u rešavanju unutrašnjih i poslovnih problema, kao i za unapređivanje organizacije rada;

3. intenzivnije izdavanje literature o radničkom samoupravljanju, priručnika za radničke savete i periodičnih publikacija namenjenih organima upravljanja.

*

Kongres izražava svoje duboko uverenje da će ostvarivanje ove Rezolucije predstavljati krupan korak u daljem razvijanju mehanizma samoupravljanja i prava neposrednih proizvođača. Istovremeno, Kongres izražava uverenje da će svi radnički saveti i ostali organi samoupravljanja proizvođača, predstavnički i državni organi, komore i udruženja preduzeti potrebne mere, pokazati punu inicijativu i dati svoj doprinos kako bi svi zaključci, preporuke, zahtevi, predlozi i pozivi Kongresa bili što potpunije i uspešnije realizovani.

Delegati Kongresa, u ime proizvođača naše zemlje, izražavaju svoju spremnost da svim svojim snagama podrže organe svoje vlasti i čitav samoupravni mehanizam u izgradnji socijalističkog društvenog uređenja. Radnička klasa Jugoslavije će ubuduće, kao i dosad, biti osnovni nosilac i borac za ostvarenje svih mera koje naša zajednica preduzima u interesu socijalizma, novih društvenih odnosa i demokratskog prava samoupravljanja proizvođača.

Kongres poziva čitavu radničku klasu naše zemlje da u dosadašnjim rezultatima sistema radničkog samoupravljanja crpi snage za njegovo neprekidno jačanje, usavršavanje i razvijanje. Učešće proizvođača u upravljanju privredom sastavni je deo borbe za socijalističko društveno uređenje i ostvarenje vekovnih oslobodilačkih težnji revolucionarnih i demokratskih snaga.

Na predlog radnog predsedništva Kongres je zatim usvojio Rezoluciju o obustavljanju eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja (vidi: »Stav Jugoslavije u vezi sa problemom eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja«, »Jugoslovenski pregled«, jun 1957 g., str. 312 i tekst telegrama Centralnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije i drugu Titu.

R-M.M.

INDUSTRIJA¹

Posleratna privredna politika Jugoslavije usmerena je na industrijalizaciju i elektrifikaciju zemlje.

Industrija je u novim društvenim uslovima osnova bržeg razvoja celokupne privrede i izvlačenja zemlje iz ekonomske zaostalosti. Struktura domaćih prirodnih bogatstava omogućavala je i upućivala na podizanje industrije. Nasledena industrija bila je posle rata u celini nacionalizovana, čime su bili stvoreni uslovi za njen dalji razvitak, a time i za razvitak čitave privrede. Razvojem industrije jačala je i radnička klasa kao glavna ekonomska i politička sila zemlje, što je od velikog značaja za razvoj socijalističkih društvenih odnosa. Industrijalizacija je važan faktor za obezbeđenje nezavisnosti zemlje.

Nasledena industrija bila je nerazvijena, zastarela, neusklađena po granama i sa sirovinomskom bazom a imala je i nisku produktivnost rada. Takva industrija davala je mali dohodak. Pošto su i ostale oblasti privrede bile nerazvijene, to je i ukupan nacionalni dohodak nizak. Zato su se sredstva za investiranje u industriju morala naći u znatno visokom stepenu domaće akumulacije, i to uglavnom iz industrije.

Ako se isključe godine obnove, 1945 i 1946, ukupne bruto investicije u industriji od 1947 g. do 1956 g. iznosile su 1.803,5 milijarde dinara ili oko 50% (po cenama iz 1955 g.) ukupnih društvenih bruto investicija².

Bruto investicije (nove investicije i amortizacija) u industriji od 1947 g. do 1956 g. prema tehnološko-ekonomskim grupacijama prikazuje tabela 1.

Tabela 1
BRUTO INVESTICIJE U INDUSTRIJI OD 1947 g. DO 1956 g.
PREMA TEHNOLOŠKO-EKONOMSKIM GRUPACIJAMA
(U procentima)

Godina	Energetika	Bazična industrija	Prerađivačka industrija	Ukupno
1947—1956	36	42	22	100
1947—1952	37	44,5	18,5	100
1956	37	37,8	25,2	100

Raspored investicija apsorbovao je najveći deo sredstava u energetiku i bazičnu industriju. Za ostale grane nije ostajalo dovoljno sredstava. Ovakva investiciona ulaganja stvorila su uslove za postignuti porast proizvodnje (tabela 2).

Tabela 2
INDEKS PORASTA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE

	1939	1955	1956
Industrija ukupno*	100	242	266
Energetika**	100	250	282
Bazična industrija**	100	276	296
Prerađivačka industrija**	100	185	210
Sredstva rada*	100	917	971
Materijal za reprodukciju*	100	228	255
Potrošna roba*	100	207	230

* »Indeks« br. 3, 1957 g.

** U energetiku su svrstani elektroenergija, ugalj i nafta. U bazičnu industriju svrstane su crna i obojena metalurgija, mašingradnja, velikohemijska industrija, nemetali (sem potrošne robe), građevinski materijal i proizvodnja reprodukcionog materijala od drveta. Sva ostala industrija svrstana je u prerađivačku.

¹ Informacija je rađena prema elaboratu Saveznog izvršnog veća »Industrija u proteklom periodu i smernice za dalji razvoj«, o kome je diskutovala Savezna narodna skupština 17 i 18 juna 1957 g. i donela »Rezoluciju o perspektivnom razvoju industrije«.

² Najnoviji podaci Jugoslovenske investicione banke preračunati u Saveznom zavodu za privredno planiranje na cene 1955 g.

Sumarni rezultat takve strukture industriskih investicija bio je sledeći:

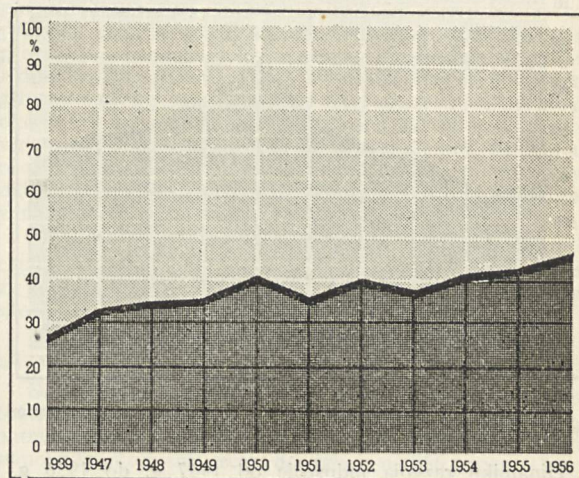
Stvorena je potencijalno jaka tehnička baza za dalju elektrifikaciju (proizvode se kompletna postrojenja za elektrane) i za dalji razvoj industrije i ostalih oblasti privrede. To obezbeđuju raspoloživi kapaciteti crne i obojene metalurgije, mašingradnje, elektroindustrije, hemiske industrije itd. Dosadašnjom proizvodnjom industrija sve više utiče u pravcu smanjenja spolnotrgovinskog debalansa. Veoma je porasla proizvodnja osnovnih reprodukcioni materijala, ali ona još uvek zaostaje za potrebama. U proizvodnji i potrošnji robe za ličnu potrošnju Jugoslavija je još uvek znatno iza srednje razvijenih zemalja Evrope, pa čak i iza zemalja na sličnom stepenu razvoja.

U proteklom periodu učinjen je značajan korak u podizanju industrije. Dohodak u industriji, računat po stalnim cenama iz 1956 g., povećan je 2,5 puta. On je porastao od 264,2 milijarde, koliko je iznosio u 1939 g., na 660,2 milijardi u 1956 g. Njegovo učešće u ukupnom nacionalnom dohotku poraslo je od 26,8% u 1939 g. na 45,6% u 1956 g.

Grafikon 1

INDUSTRIJA U UKUPNOM NACIONALNOM DOHOTKU*

(U procentima)

* Dohodak prema proračunu Saveznog zavoda za privredno planiranje po cenama iz 1956 g.

Zemlja se industrijalizovala uglavnom izgradnjom novih objekata a manje razvijanjem postojećih kapaciteta. Ovaj ekstenzivni razvoj bio je skup i sa stanovišta proizvodnje nedovoljno efikasan. Novi objekti su se sporo gradili i sporo aktivirali (tabela 3).

Tabela 3
KRETANJE PROIZVODNJE, ZAPOSLENOSTI I STANJA OSNOVNIH SREDSTAVA U 1938 g. i 1953 g.

	1938	1953
Proizvodnja u industriji i rudarstvu*	100	183
Broj zaposlenih*	100	202,4
Vrednost osnovnih sredstava*	100	248

* Pregled posleratnog razvitka privrede Saveznog zavoda za privredno planiranje 1957 g., str. 58.

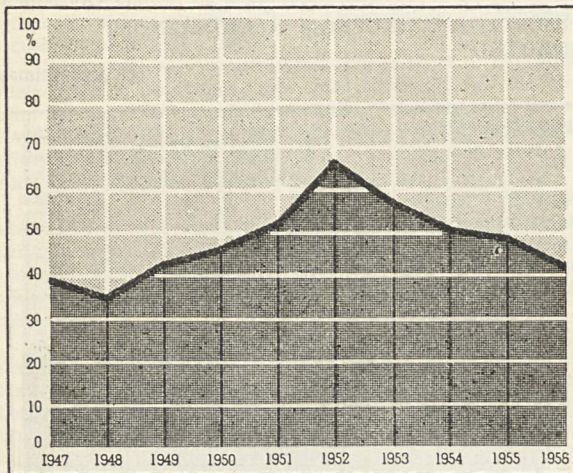
Vrednost osnovnih sredstava i broj zaposlenih srazmerno su mnogo porasli u odnosu na porast proizvodnje. Ovaj odnos je popravljen u vremenu od 1952 g. do 1956 g. pretežno zbog toga što su proradili novi kapaciteti i usled boljeg korišćenja postojećih kapaciteta (tabela 4).

Tabela 4
INDEKS POSTIGNUTOG NIVOA U 1956 g. U ODNOSU NA 1952 g.

	1952	1956
Proizvodnja u industriji i rudarstvu*	100	162
Broj zaposlenih	100	138
Vrednost osnovnih sredstava (1955/1952)	100	124
Produktivnost rada*	100	112,9

* »Indeks« br. 3, 1957 g.

Politici industrijalizacije odgovarao je u prvoj fazi privredni sistem administrativno-operativnog upravljanja privredom. Takav sistem trebalo je da osigura centralno zahvaćanje gotovo cele akumulacije i njeno centralno raspoređivanje. Od 1952 g. preduzećima se ostavljaju što veća sredstva za zamenu i za samostalno raspolaganje.

Grafikon 2
INDUSTRIJSKE BRUTO INVESTICIJE U UKUPNIM DRUŠTVENIM INVESTICIJAMA*
(U procentima)

* Podaci Jugoslovenske investicione banke, preračunati u Saveznom zavodu za privredno planiranje na cene iz 1955 g.

Dinamiku razvoja industrije od 1947 g. do 1956 g. prikazuje tabela 5.

Tabela 5
DINAMIKA RAZVOJA INDUSTRIJE OD 1947 g. DO 1956 g.

Godina	Indeks fizičkog obima industrijske proizvodnje*	Sredstva rada	Materijal za reprodukciju	Potrošna roba	Ekstraktivna industrija**
1939	100	100	100	100	100
1947	121	241	113	130	110
1948	150	352	138	165	126
1949	167	462	154	171	145
1950	172	510	160	165	152
1951	166	534	153	162	148
1952	164	582	156	142	153
1953	183	757	169	160	158
1954	208	785	193	184	181
1955	242	917	228	207	202
1956	266	971	255	230	226

* »Indeks« broj 3, 1957 g.

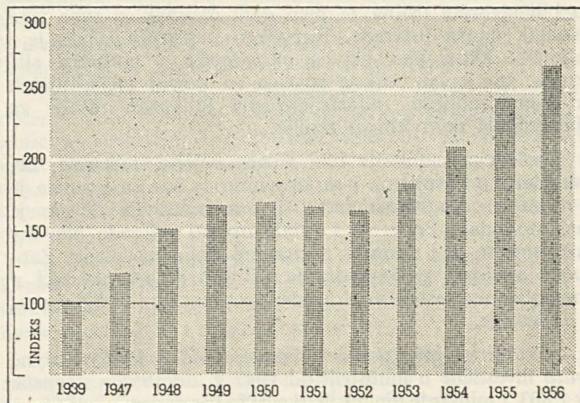
** »Statistički godišnjak FNRJ«, 1956 g., str. 151.

Brzi razvoj industrije znatno je povećao njenu ulogu u formiranju dohotka, zaposlenju stanovništva, spolnoj trgovini a time i u pokrivanju domaćih potreba u industrijskim proizvodima. Dostignuti nivo industrijske proizvodnje ne odgovara njenim punim mogućnostima. Pretpostavlja se da bi postojeći privredni kapaciteti pod optimalnim uslovima mogli dati i do 30% veću proizvodnju.

Sa postojećim kapacitetima moguća je veća ekspanzija proizvodnje investicionog materijala i opreme (za oko 56%) i dobara za ličnu potrošnju (za oko 35%). Mogućnosti za to su manje u proizvodnji reprodukcionog materijala (za oko 24%). Energetika nema nikakve mogućnosti da sa postojećim kapacitetima proizvodi više. Za ovu granu su potrebne dodatne investicije.

Grafikon 3

INDEKS FIZIČKOG OBIMA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE*

* »Indeks« broj 3, 1957 g.

Indeks postignutog nivoa fizičkog obima industrijske proizvodnje nije adekvatan izraz novoizgrađenih, proširenih i rekonstruisanih kapaciteta. Od novoizgrađenih i proširenih kapaciteta jedan deo se nalazi na početku proizvodnje, a drugi ne koristi pune kapacitete.

Sirovinska baza

Posle rata pristupilo se intenzivnim istraživanjima radi povećanja rezervi sirovina na poznatim i novim nalazištima kao i studijama i projektovanju za eksploataciju istraženih rezervi. Više su forsirana istraživanja energetske izvora i nalazišta metala i nemetala potrebnih za razvoj bazične industrije, a manje sirovine regenerativnog porekla (iz poljoprivrede i šumarstva) za prerađivačku industriju.

Rezultati istraživanja hidroenergije i energetske sirovina pokazuju da Jugoslavija raspolaže potencijalom od 65,5 milijardi kWh vodnih snaga i da se po bogatstvu vodnih snaga nalazi među prvim zemljama u Evropi. Ovaj potencijal se ne može potpuno iskoristiti, te se računa da vodne snage Jugoslavije mogu dati 45–50 milijardi kWh godišnje (vidi »Elektroprivreda«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 125–130). U 1955 g. vodni potencijal u Jugoslaviji korišćen je jedva sa 3,9%, a sa hidrocentralama koje su u građenju biće korišćen sa oko 10%. Uslovi za proizvodnju jeftine energije su vrlo povoljni. Dosad su izrađeni projekti za korišćenje svega 36,4 milijardi kWh.

Ukupne geološke zalihe uglja iznose 27,8 milijardi tona (vidi »Elektroprivreda«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 125–130 i »Proizvodnja i prerada uglja«, »Jugoslovenski pregled«, februar 1957, str. 90–92). U njima preovlađuje niskokalorični lignit. Iako su poznate rezerve čvrstog goriva od 560 tona po stanovniku mnogo manje od svetskog proseka, one su veće od zaliha mnogih industrijskih zemalja (20–300 tona). Nepovoljno je to što su ograničene poznate količine visokokaloričnog uglja i uglja podesnog za kokisanje. Ali zato postoje vrlo povoljni uslovi za korišćenje niskokaloričnog uglja, naročito lignita.

Dosad utvrđeno bogatstvo u nafti i zemnom plinu relativno je malo, ali postoje izgledi za pronalaženje novih rezervi. Od preko 80 struktura sa izgledima za nalaz nafte na površini od oko 7.500 km² istraženo je i nalazi se u eksploataciji ili se vrše pripreme za eksploataciju svega 12 struktura sa površinom od oko 600 km². Smatra se da

stepen istraženosti struktura sa izgledima za pronalaženje nafte iznosi oko 12%. Pored rezervi nafte i plina, ima i utvrđenih 550 miliona tona uljnih škriljaca sa 10% sirovog ulja, ali se škriljci još ne eksploatišu.

Iako je stepen istraženosti metala i nemetala dosta nizak, utvrđena su znatna njihova ležišta. Po visini učešća u svetskim, a naročito evropskim rezervama, Jugoslavija je bogatija u obojenim metalima nego u gorivu i gvožđu (tabela 6).

Tabela 6

REZULTAT ISTRAŽIVANJA METALNIH I NEMETALNIH SIROVINA*

Sirovin- ski izvor	Jedinica mere	Predratno stanje	Stanje 1.1.1956	Bruto porast	Iskorišćenje 1945—1955	Neto porast
Gvožđe	hiljadu tona	60.200	90.364	34.042	3.878	30.164
Bakar	..	700	2.256	1.914	358	1.556
Olovo	..	800	1.247	1.188	741	477
Cink	..	450	876	911	485	426
Boksit	milijon tona	80	128	52	4	48

*Podaci: Savezni zavod za privredno planiranje.

Obojeni metali se odavno intenzivno iskorišćuju. U svetskoj proizvodnji olova, antimona, boksita i žive Jugoslavija učestvuje sa 4,4% do 8%, a to je veoma veliki procenat s obzirom na prostranstvo zemlje. Znatna su ležišta obojenih metala: bakra, olova, cinka, boksita, a utvrđena ležišta gvozdene rude, naročito onih siromašnijih, nisu mala. Otkrivaju se nove rezerve srebra, bizmuta, zlata, antimona, selena, kadijuma i drugog. Postoje potencijalni uslovi da se nađu ležišta nikla i volframa.

Rezerve bakarne rude i izgrađeni prerađivački kapaciteti omogućavaju da se proširi proizvodnja bakra. Za proizvodnju sumporne kiseline Jugoslavija ima solidnu osnovu u otpadnom sumpordoksidu, pirotinu, piritu i gipsu. Geološki sastav tla Jugoslavije je takav da se mogu pretpostaviti još neotkrivena nalazišta. Još nisu dovoljno ispitana ni ona nalazišta koja su nekada eksploatisana.

Znatno je i raznovrsno bogatstvo u nemetalima, ali u nekim od ovih sirovina ne postoji obilje po količini niti je kvalitet zadovoljavajući. Pored magnezita, ima dovoljno vatrostalnih glina, kvarcnog peska i kvarcita, a naročito mnogo sirovina za proizvodnju cementa. Male su rezerve kamene soli i kaolina.

Obim proizvodnje hidroenergije, svih energetskih i mineralnih sirovina i najvažnijih metala i nemetala u 1939 g. i 1956 g. i maksimalno moguću proizvodnju na osnovu poznatih sirovina prikazuje tabela 7.

Tabela 7

	Jedinica mere	Proizvodnja		Maksimalno moguća proizvodnja
		1939	1956	
Hidroenergija	miliona kWh	566	2.869	55.000
Kameni ugali	hiljada tona	1.410	1.232	1.800
Mrki ugali	..	4.312	8.442	20.000
Lignit	..	1.310	7.427	70.000
Sirova nafta	..	1	294	2.000
Zemni plin	milijona m ³	3	69	750
Sirovo gvožđe	hiljada tona	101	631	1.500
Sirovi čelik	..	235	887	2.000
Bakar	..	42	29	70
Olovo	..	11	76	90
Cink	..	5	20	65
Antimon	tona	1.500	1.663	2.000
Živa	..	378	456	600
Boksit	hiljada tona	719	881	2.000
Aluminijum	tona	1.795	14.662	200.000
Sirovi magnezijum	hiljada tona	33	194	300
Šamot	..	19	96	300
Cement	..	894	1.555	9.000
Ravno staklo	m ²	1.678	4.728	7.000
Šuplje staklo	tona	11	32	70

Postoje znatne mogućnosti za povećanje proizvodnje energije a naročito hidroenergije. Kod metala i nemetala ta mogućnost je manja, osim kod bakra, aluminijuma i nekih nemetalnih sirovina. Od velikog je značaja primena domaćih ugljeva za proizvodnju koksa. Izvoz obojenih metala iznosio je 20% vrednosti celokupnog izvoza i može se znatno povećati jačanjem industrije aluminijuma i bakra i preradom ovih metala, s tim da se održi nivo proizvodnje drugih obojenih metala.

Za povećanje izvoza i za poboljšanje platnog bilansa u perspektivi uglavnom dolazi povećanje proizvodnje bakra, aluminijuma i olova. Proizvodnju ostalih obojenih metala treba razvijati radi podmirivanja domaćih potreba u reprodukcijom materijalima. Neki proizvodi od nemetala kao sintermagnezit odnosno opeka od sintermagnezita, šamot, cement, ravno i šuplje staklo mogu se izvoziti, jer za to postoje realne mogućnosti.

Poljoprivreda i šumarstvo predstavljaju dragoceni izvor za snabdevanje industrije sirovinama tzv. regenerativnog porekla (vidi »Proizvodnja, fondovi i proizvođači u poljoprivredi«, »Jugoslovenski pregled«, maj 1957, str. 235—242).

Proizvodnja kudelje, lana i pamuka nije dala zadovoljavajuće rezultate. Prosečni prinosi u poređenju sa predratnim periodom su opali. Međutim, postoje znatne mogućnosti za povećanje ove sirovinke baze. Sadašnja i perspektivna proizvodnja kudeljnog vlakna omogućuje podmirenje domaćih potreba i znatan porast izvoza; domaći lan podmiruje oko 60% domaćih potreba, a perspektivno se predviđa podmirenje celokupnih domaćih potreba; domaća proizvodnja pamuka pokriva samo 4,7% potreba tekstilne industrije. Proizvodnja vune, sa prosečnim prinosom po grlu od 1,40 kg iznosi oko 16.300 tona neprane odnosno oko 9.320 tona prane vune. Polovina od ukupno proizvedene vune prerađuje se u domaćoj radinosti na selu u proizvode lične potrošnje, umesto da bude prerađena u industriji. Problem nije samo u nedovoljnim količinama vune već i u njenom slabom kvalitetu.

Jugoslavija je deficitarna u krupnim kožama, kao i ostale evropske zemlje. Uvozi se oko 44% krupnih koža za podmirenje potreba i nema izgleda da se ta deficitarnost skoro otkloni.

Proizvodnja sirovina za prehranbenu industriju kre-
tala se:

Šećerne repe Jugoslavija je pre rata proizvodila prosečno 600.000 tona (1936—1939) i podmirivala tadašnje male potrebe koje su godišnje iznosile oko 5 kg šećera po stanovniku. Potrošnja šećera dostigla je u 1956 g. oko 11 kg po stanovniku, ali je proizvodnja šećera sporije rasla, iako je proizvodnja šećerne repe porasla na 1.164.500 tona godišnje, što nije dovoljno da se podmiri potrebe za šećerom. Zbog toga su se morale uvoziti znatne količine šećera. Povećanje proizvodnje šećerne repe može se postići ostvarenjem boljeg prinosa po hektaru zasejane površine (hektarski prinos je za 30% ispod evropskog proseka), povećanjem procenta šećera u repi i povećanjem zasejanih površina.

Površine zasejane uljanim kulturama znatno su povećane u poređenju sa stanjem pre rata, ali su prinosi opali. Postoje svi uslovi za veću proizvodnju uljarica, a time i za veću proizvodnju biljnih masnoća u već izgrađenim kapacitetima koji se sada ne koriste u potpunosti.

Prosečne godišnje količine zasejane duvanom porasle su u odnosu na predratno stanje preko 2,3 puta, ali je prinos duvana po hektaru opao za skoro 30%. Do opadanja prinosa došlo je uglavnom zbog slabe primene agrotehničkih mera. Površine pod duvanom mogle bi se povećati i na brdskim terenima sa mršavim, skeletnim zemljištem, koje daje duvane manje specifične težine ali više tražene.

Sa 7,895 miliona hektara pod šumom ili sa 0,46 hektara po stanovniku, Jugoslavija spada u zemlje bogate šumom. Zbog degradiranosti šuma, usled zaostalosti i pašarenja, preteranih seča u bližoj i daljoj prošlosti prinosi šuma su manji nego što to odgovara površinama pod šumama.

Sredstva za proizvodnju

Vrednost osnovnih sredstava kretala se u periodu 1952—1956 g. na sledeći način: (tabela 8).

Tabela 8

VREDNOST OSNOVNIH SREDSTAVA	(U milijardama dinara)				
	1952	1953	1954	1955	1956
Ukupna osnovica za amortizaciju*	993	985	1,055	1,224	1,297
Sadašnja vrednost osnovnih sredstava	510	536	644	786	850
Stepen zastarelosti	49	45	39	37	34

* Osnovica za amortizaciju pretstavlja današnju nabavnu cenu osnovnog tipa savremene proizvodnje, eventualno umanjenu za odgovarajući procenat ekonomske zastarelosti.

U vremenu od 1947 g. do 1952 g. se ulagalo na širokom frontu. Zbog toga kapaciteti nisu mogli biti dovršavani u predviđenim rokovima. Nije bila dovoljno sinhronizovana i održavana dinamika između završavanja jednih kapaciteta i ulaganja u druge. Proizvodnja novoizgrađenih objekata je zastajala u znatnom obimu, jer je proces osvajanja trajao dugo. Osećala se nestašica reprodukcioni materijala kao posledica napretnog platnog bilansa zbog relativno velikog obima investicione izgradnje. Tek u 1955 i 1956 g. završavanje izgradnje objekata počinje u većoj meri da se odražava na obim proizvodnje i dohodak. To se vidi iz kretanja odnosa ostvarenog dohotka prema vrednosti osnovnih sredstava*:

1952	40,5%
1953	43,7%
1954	47,1%
1955	49,1%

* Kao vrednost osnovnih sredstava uzeta je osnovica za amortizaciju

Ovakvo kretanje dohotka u odnosu na osnovna sredstva u poslednjim godinama dolazi usled relativno bolje snabdevenosti zatečenih kapaciteta i postepeno bolje korišćenja izgrađenih kapaciteta (ključnih objekata) u ranijim godinama.

Forsirana investiciona ulaganja u cilju što brže izgradnje industrije i rudarstva nisu se uvek mogla uskladiti sa izgradnjom ekonomski najracionalnijih objekata zbog ograničenosti raspoloživih investicionih sredstava i zbog poremećaja nastalih tokom same izgradnje (često pomankanje potrebnih iskustava i potrebnih projektantskih i konstrukcionih organizacija i visokokvalifikovanih stručnjaka).

Faktori koji su naročito negativno delovali na tok investicione izgradnje su sledeći:

jednovremena izgradnja velikog broja objekata i u vezi s tim velika preopterećenost projektantskih organizacija i organizacija za izvođenje radova; istovremeno angažovanje velikih količina građevinskog materijala tako da se stalno osećala njegova nestašica;

nedovoljna istraženost sirovinke baze i tehnološkog procesa pre početne izgradnje nekih objekata dovela je do toga da se posle završene izgradnje, izgrađeni kapaciteti ne mogu bez proširenja sirovinke baze u potpunosti koristiti;

investicioni programi bili su uglavnom orijentisani na izgradnju velikih objekata, koji po svojoj prirodi iziskuju duže robove izgradnje i velika ulaganja sredstava (objekti elektroprivrede, metalurgije, mašingradnje i dr.);

izgradnja velikih preduzeća opšteg tipa naročito u mašingradnji i elektroindustriji bez istovremene izgradnje malih (pratećih — specijalizovanih) preduzeća naročito za proizvodnju akcesornih proizvoda (predmeta za ugrađivanje, standardnih delova i tome slično), otežavala je prilagođavanje te industrije uslovima i zahtevima tržišta, a osobito ekonomičnoj proizvodnji uz primenu kooperacije;

u preduzećima mašingradnje i metaloprerađivačke industrije izgrađene su velike hale, koje će se moći upotrebno iskoristiti tek posle dopune one vrste opreme koja će najbolje moći da ostvaruje proizvodnju koju iziskuje tržište;

usled nedovoljno prostudirane industrijske izgradnje došlo je do podizanja pojedinih objekata, naročito iz lokalnih sredstava, za koje ne postoje ni potrebne sirovine ni tržišni uslovi za puno korišćenje kapaciteta.

Stepen zastarelosti osnovnih sredstava u ukupnoj industriji, globalno posmatranih, u poslednjim godinama se postepeno popravlja, jer su podignuti novi kapaciteti. Zastarelost osnovnih sredstava se pogoršava u tekstilnoj industriji, industriji kože, industriji obuće i gume, prehrambenoj industriji i u manjim preduzećima metaloprerađivačke industrije.

Za održavanje i zamenu osnovnih sredstava u industriji i rudarstvu utrošeno je ukupno od 1947 g. do 1956 g. oko 600 milijardi dinara. Prosečno učešće amortizacije u bruto investicijama od 1947 g. do 1956 g. iznosilo je 37,0%, a u pojedinim godinama i znatno manje. Neto (nove) investicije, međutim, učestvovala su u bruto investicijama od 63% do 77,2%.

Način utvrđivanja i odobravanja obrtnih sredstava menjao se u proteklom periodu. Visina obrtnih sredstava povećavala se uporedo sa povećanjem obima proizvodnje, puštanjem u pogon novih industrijskih objekata i potrebnim povećanjem zaliha. U pojedinim slučajevima, a naročito za vreme preorijentacije u strukturi investicija i razvijanja proizvodnje predmeta lične potrošnje, odobrena obrtna sredstva nisu odgovarala visini potrebnih kredita.

Kretanje obrtnih sredstava i koeficijente obrtaja po ekonomskim grupacijama u vremenu od 1952 g. do 1956 g. prikazuje tabela 9.

Tabela 9

Grupa proizvodnje	Obrtna sredstva (u mlrd. dinara)			Koeficijent obrtaja		
	1952	1954	1956*	1952	1954	1956
Energetika	9,2	12,5	21,4	11,9	10,6	8,1
Reprodukcioni materijal	108,0	143,7	218,0	4,1	4,5	3,5
Oprema	54,0	60,9	90,8	1,8	2,0	1,8
Građevinski materijal	16,8	23,6	37,8	5,6	4,4	2,7
Lična potrošnja	91,8	108,9	152,0	3,0	3,2	3,0
Ukupno	279,9	349,6	520,0	3,4	3,5	3,3

* Podaci za 1956 g. su procenjeni.

U 1956 g. dolazi do smanjenja koeficijenta obrtaja, što ukazuje na relativno povećanje zaliha, pre svega, zbog povećanja i normalizacije ranije niskog nivoa zaliha.

Kadrovi

Stručni kadrovi u industriji postaju sve aktuelniji problem s obzirom na to da uslovi domaćeg i stranog tržišta zahtevaju sve širi asortiman i bolji kvalitet proizvoda. Stručni kadrovi u industriji ne mogu kvalitativno da odgovore zadacima savremene proizvodnje i prodaje. U pogledu stručnog osposobljavanja nije vođena politika podizanja jedinstvenog profila pojedinih stručnih kategorija kadrova, niti su stvarani uslovi za takvu politiku.

Prelaz iz zaostale agrarne u agrarno-industrisku zemlju zahtevao je uključivanje novih stručnih kadrova, čiji je izvor u velikoj meri bio selo. Dosadašnja kadrovska politika u daljoj i bližjoj prošlosti nije išla ukorak sa procesom industrijalizacije tako da je prosečni stručni nivo industriskog kadra zbog priliva sa sela i nedovoljnog školovanja bio u padu. Izgradnja savremenih stručnih kadrova nije bila stavljena u isti rang sa investicijama u industriji, iako je to čak značajnija investicija od izgradnje novih objekata.

Nesklad sadašnjeg stanja obrazovanja stručnih kadrova sa razvojem i potrebama industrije vidi iz sledećih činjenica:

u školskoj 1954/55 g. bilo je u svim industrijskim školama 18.166 učenika, što znosi svega 17% od ukupnog broja učenika u svim nižim stručnim školama;

od ukupnog broja učenika u 1955/56 g. za kvalifikovane radnike, 78% se sprema učenjem u privredi, a samo 22% u stručnim školama sa praktičnom obukom;

stručno-teoretsku nastavu u školama za učenike u privredi dobija samo 43,3% učenika, a ostali samo opšte-obrazovnu nastavu;

u školama za učenike u privredi nalazi se samo 14,8% ženske omladine, a u industrijskim školama samo 4,8%;

u 1952 g. dolazio je po jedan učenik u privredi na svakih 18,4 radnika zaposlenih u društvenom sektoru, a u 1953 g. na svakih 28 radnika.

Ovakav razvoj doveo je do nepovoljnih odnosa u kvalifikacionom sastavu kadrova u industriji.

Strukturu radne snage u industriji u 1952, 1953 i 1956 godini prikazuje tabela 10.

Tabela 10*

	S t r u k t u r a u %		
	1952**	1953**	1956***
Ukupno osoblje u industriji	100	100	100
Radnici	86,5	87,3	86,4
visokokvalifikovani	1,6	3,3	6,2
kvalifikovani	25,9	29,1	32,4
pručenici	26,8	29,2	25,2
nekvalifikovani	32,2	25,7	22,6
Službenici	13,5	12,6	13,6
stručni	10,1	9,8	11,6
pomoćni	3,4	2,8	2,0

* Podaci pokazuju znatno pomeranje u kvalifikacionoj strukturi radnika i službenika u periodu od 1952 g. do 1956 g. Podaci za 1953 g. i 1956 g. dati su prema kvalifikacijama koje zahteva dodeljeno radno mesto, a ne prema stvarnim kvalifikacijama lica koje radi na takvom radnom mestu. Za 1952 godinu struktura je dobijena na osnovu podataka o stvarnim kvalifikacijama.

** Izvor: SGJ 1954 g. Stanje zaposlenog osoblja krajem juna.

*** Izvor: SGJ 1957 g. Stanje zaposlenog osoblja krajem septembra.

Broj učenika u privredi u industriji i rudarstvu bio je 1952 g. 24.272, a 1956 g. 21.533.

Proizvodnja

Razvoj energetike je uslov za razvoj industrije kao i ostale privrede a time u krajnjoj liniji i za podizanje standarda na veći nivo. U 1939 g. proizvodnja elektroenergije iznosila je 1.175 miliona kWh, a u 1956 g. 5.047 miliona kWh. Time je postignut indeks od 278. Proizvodnja uglja porasla je od 7 miliona tona u 1939 g. na 17,1 miliona tona u 1956 godini. Predratna proizvodnja nafte bila je sasvim neznatna, a u 1956 g. proizvedeno je oko 300.000 tona nafte. Manjak od oko 550.000 tona nafte mora se uvoziti. Kapaciteti prerade nafte povećani su preko tri puta, tako da proizvodnja u njima uglavnom podmiruje potrebe zemlje u osnovnim derivatima nafte. Od dosada otkrivenih rezervi godišnje se može proizvesti 350 miliona m³ zemnog plina. U 1956 g. proizvedeno je 68 miliona m³. Za veću proizvodnju potrebno je omogućiti transport plina do većih potrošačkih centara.

Potrošnja elektroenergije u domaćinstvima porasla je u 1956 g. na 39 kWh po glavi stanovnika (u 1951 g. iznosila je 14 kWh). Učešće široke potrošnje u ukupno proizvedenoj električnoj energiji procentualno je manje nego pre rata, dok se učešće industrije znatno povećalo (1956 g. industrija je trošila 62% od ukupno raspoložive električne energije). Učešće uglja u širokoj potrošnji veoma je poraslo i po stanovniku i procentualno, dok je potrošnja naftinih derivata opala zbog znatnog pada potrošnje petroleja za osvetljenje i benzina za privatna motorna vozila.

Učešće pojedinih vidova proizvodnje energije u ukupnoj energetici, obračunato po ponderacionom sistemu, prikazuje tabela 11.

Tabela 11

	1939	1956
Proizvodnja električne energije	16,8	26,2
Proizvodnja i prerada uglja	77,4	56,4
Proizvodnja i prerada nafte	5,8	17,4

Ugalj zauzima najvažnije mesto, ali je posle rata najviše unapređena proizvodnja nafte (indeks 805), a onda električne energije (indeks 430), i uglja (indeks 209).

Proizvodnja reprodukcione materijala u celini je porasla. To povoljno utiče na povećanje korišćenja kapaciteta i na poboljšanje platnog bilansa, pošto se prema obimu porasta proizvodnje smanjuje uvoz reprodukcione materijala. Reprodukcion materijal u znatnoj meri učestvuje u izvozu kao proizvod višeg stepena prerade.

Kod crne metalurgije proizvodnja gotovih čeličnih proizvoda skoro se učestvostručila u odnosu na predratnu. Velikim povećanjem proizvodnje omogućen je razvoj metaloprerađivačke industrije, elektroindustrije i brodogradnje. U odnosu na 1939 g. crna metalurgija je postigla u 1956 g. indeks 391. Povećanje proizvodnje asortimana u crnoj metalurgiji prikazuje tabela 12.

Tabela 12

POVEĆANJE PROIZVODNJE ASORTIMANA U CRNOJ METALURGIJI*

	U hiljadama tona)	
	1939	1956
Ruda gvožđa	667	1.725
sirovo gvožđe	101	631
sirovi čelik	235	887
gotovi proizvodi od čelika	151	598

* Podaci: Savezni zavod za privredno planiranje.

Preorijentacijom u strukturi investicija od 1953 g. pojavljuju se viškovi u šinama, profilima, betonskom gvožđu i cevima, dok se ispoljava veći deficit u limovima, trakama i specijalnim visokolegiranim čelicima zbog pojačane potražnje prerađivačke industrije, metalne industrije i mašingradnje. Uvoz ovih proizvoda u 1956 g. iznosio je 147.266 tona u vrednosti 6 milijardi dinara, a izvoz 167.833 tone u vrednosti 5,7 milijardi dinara.

Obojena metalurgija imala je dosad prvorazredni značaj u izvozu, a time i veliki posredni uticaj na platni bilans. U odnosu na 1939 g. ukupna proizvodnja u 1956 g. dostigla je indeks 211. Kretanje proizvodnje nekih najvažnijih proizvoda obojene metalurgije prikazuje tabela 13.

Tabela 13

KRETANJE PROIZVODNJE NAJVAŽNIJIH PROIZVODA OBOJENE METALURGIJE

	1939	1956
Blister bakar	41.643	29.384
Olovo rafinirano	10.051	75.759
Cink	4.916	14.003
Aluminijum u bloku	1.795	14.662
Valjana roba bakra i bakarnih legura	4.519	23.101
Valjana roba aluminijuma i aluminijumovih legura	15	8.922

Porast proizvodnje obojenih metala nije bio srazmeran porastu proizvodnje rude zbog sve manjeg sadržaja metala u rudi. Izgradnjom topioničkih i valjaoničkih kapaciteta obojena metalurgija je dobila više prerađivački karakter, dok su se pre rata uglavnom proizvodili koncentri i sirovi metali.

Fizički obim proizvodnje reprodukcionog materijala u grani nemetala dostigao je prema 1939 g. indeks 625. Investicije su bile usmerene na izgradnju kapaciteta za proizvodnju vatrostalnog materijala (šamota, sintermagnezita, silika), azbesta, veštačkih bruseva itd. Proizvodnju nekih najvažnijih proizvoda nemetala namenjenih reprodukciji prikazuje tabela 14.

Tabela 14
PROIZVODNJA NAJVAŽNIJIH PROIZVODA NEMETALA

Proizvod	Jedinica mere	1939	1956
Vatrostalna gлина	tona	11.600	101.472
Magnezit sirovi	„	32.887	194.374
Barit sirovi	„	5.400	93.322
Šamotni proizvod	„	19.396	95.517
Sintermagnezit	„	2.000	62.218
Bazični proizvodi	„	—	13.967
Azbestno vlakno	„	—	3.778
Elektroporcelan	„	188	2.223

Uprkos znatnom povećanju, proizvodnja reprodukcionog materijala u grani nemetala nije usklađena sa potrebama industrije.

Iako se u periodu posle rata hemiska industrija relativno znatno razvila, ipak su njeni kapaciteti mnogo manji od potreba. Postoje povoljni prirodni uslovi da se ova industrija u većoj meri razvije. Dosada se pretežno razvijala velikohemiska industrija, dok je prerađivačka zaostajala. To je išlo na uštrb podmirjenja potreba široke potrošnje (plastmasama, tekstilnim vlaknima, bojama, lakovima). Znatno su prošireni kapaciteti za proizvodnju sumporne i sone kiseline, superfosfata, kalcinirane i kaustične sode, farmaceutske-hemiskih proizvoda, hlora i većeg broja drugih proizvoda. Izgrađeni su novi kapaciteti za proizvodnju polivinil-hlorida i njegovih prerađevina, azotne kiseline i amon-nitrata.

Hemiska industrija još nije obezbedila dovoljnu proizvodnju veštačkih đubriva (naročito azotnih), sredstava za zaštitu bilja, metanola, formaldehida, fenola, anilina, boja, pigmentata, lakova i emajla, hlornih derivata, lepila, raznih proizvoda koji se dobijaju destilacijom, plastičnih masa itd. Zbog ovih disproporcija dolazilo je do porasta cena u proizvodnji, a onda i do plafoniranja cena nekih od tih proizvoda.

Hemiska prerađa drveta, u prvom redu proizvodnja celuloze, dobija prvorazredan značaj. Udeo janskog i celuloznog drveta u ukupno posećenom drvetu porastao je od 9% na 17%. Celulozno drvo lišćara pre rata se uopšte nije proizvodilo, a u 1956 g. od ukupno posećene mase na celulozno drvo otpadalo je 567.000 m³. Intencija je da se što više proizvoda (šperploče i lesanit) prerađuje od lišćara i da se u hemiskoj preradi povećava udeo celuloznog drveta lišćara. Bez veće upotrebe lišćara ne može se postići proizvodnja celuloze u obimu koji je u perspektivi potreban za potrošnju.

Tabela 15 prikazuje kretanje proizvodnje u industriji papira.

Tabela 15
KRETANJE PROIZVODNJE U INDUSTRIJI PAPIRA

Proizvod	Jedinica mere	1939	1956
Sulfitna i sulfatna celuloza	tona	28.824	83.018
Ukupno papira, kartona i lepenke	„	47.838	116.789
Od toga:			
Roto papir	„	—	19.548
Natron papir	„	2.408	15.837
Ostali papiri, karton i lepenka	„	45.430	81.404

I pored veće proizvodnje papira, kartona i lepenke (u odnosu na proizvodnju pre rata), domaća potrošnja je još uvek za oko 50% manja po jednom stanovniku od evropskog proseka. Povećanjem proizvodnje ove grane smanjeni su izdaci za uvoz sulfatne i sulfitne celuloze,

roto i natron papira. Sada se izvozi sulfitna celuloza, a od 1956 g. otpočeo je i izvoz natron i roto papira.

Postoji akutna nesrazmera između većih potreba privrede i manjih mogućnosti proizvodnje jevtine i savremene ambalaže. Jugoslavija, koja je deficitarna u limu i drvnjoj građi, upotrebljava za izradu ambalaže upravo ove artikle. Zato i postoji apsolutni manjak ambalaže; ona je skupa i nesavremena, a svojom težinom povećava transportne troškove i poskupljuje same proizvode. To je naročito izraženo u prehranbenoj industriji. Kod konzervi i voćnih sokova ambalaža učestvuje u ceni koštanja sa prosečno 35%, a jestivna sirovina isto tako sa oko 35%.

Proizvodnja gotovo svih glavnijih građevinskih materijala sem rezane građe znatno je porasla posle rata, ali još ne zadovoljava potrebe. Proizvodnja građevinskog materijala pokazuje povoljnu strukturalnu promenu: povećanje proizvodnje građevinskog materijala od nemetala, gde su sirovine praktično neiscrpane, kao zamenu za smanjenje građevinskih materijala od drveta, koje je deficitarno. Zbog promena strukture građevinskih radova i prelaska od pretežne izgradnje zgrada društvenog standarda nižespratnog tipa u predratnom periodu, na izgradnju brana, fabričkih objekata i sl. u posleratnom periodu, pažnja je usredsređena na unapređenje onog dela industrije građevinskog materijala koji omogućuje izgradnju u tako promenjenoj strukturi. Zbog toga je znatno porasla industrija cementa, ravnog stakla, betonskog gvožđa i drugih građevinskih materijala i investicionog materijala. Delimično je uvedena industrijska proizvodnja prefabrikovanih elemenata od cementa, a zanemarivano je unapređenje industrije građevinskog materijala namenjenog za izgradnju objekata društvenog standarda (cigle, crepa, kreča i sl.). To je bio jedan od razloga što se nije prešlo na brzo i jeftino polumontažno i montažno građenje. Snabdevanje građevinskim materijalom sada je mnogo bolje nego ranijih godina, ali tržište građevinskog materijala još nije potpuno sredeno.

Ukupna proizvodnja opreme u 1956 g. bila je oko devet puta veća nego u 1939 godini. U 1939 g. proizvodnja opreme iznosila je 3,7% od ukupne industrijske proizvodnje, dok je u 1956 g., kada je ukupna industrijska proizvodnja bila povećana za 2,6 puta, iznosila skoro 12%. Visoka ulaganja stvorila su osnovu za povećanje proizvodnje opreme, koja u odnosu na 1939 g. iznosi u elektroindustriji 41, u metaloprerađivačkoj skoro 13 a u brodogradnji oko 3 puta. Domaće tržište je malo za obim proizvodnje opreme koju može da proizvede mašinogradnja.

U proteklom periodu, a u odnosu na 1946 g., povećani su kapaciteti metaloprerađivačke industrije u proizvodnji reprodukcionog materijala sa 165.000 na oko 350.000 tona; u proizvodnji opreme (zajedno sa gvozdanim i limenim konstrukcijama) sa 105.000 na oko 260.000 tona; u proizvodnji artikala široke potrošnje sa 26.000 na oko 50.000 tona.

Od 1949 g. mašinogradnja se orijentiše na proizvodnju individualne opreme, a zanemaruje serisku proizvodnju, jer je zbog ekonomske blokade i vrlo nategnutog platnog bilansa trebalo nastaviti izgradnju osnovnih objekata industrije sopstvenim snagama. U poslednje vreme, zbog sužavanja ranijeg širokog fronta investicione izgradnje zahtev tržišta za individualnom opremom se smanjio, a pojačala se potražnja opreme seriske proizvodnje. Za takav asortiman proizvodnje mašinogradnja nije bila pripremljena, te nije mogla da zadovolji zahteve domaćeg tržišta, niti da obezbedi plasman svojih proizvoda na svetskom tržištu. Kako su izgrađeni kapaciteti mašinogradnje mnogo veći od mogućnosti plasmana na domaćem tržištu, to bi proizvodnja opreme morala naći mogućnosti za plasman na spoljnom tržištu.

U odnosu na 1939 g. proizvodnja prerađivačke industrije za ličnu potrošnju porasla je nešto preko dva puta. Prerađivačka industrija za ličnu potrošnju učestvovala je u ukupnoj proizvodnji industrije po fizičkom obimu u 1939 g. sa 25,3%, a u 1956 g. sa 19,6%. Unutrašnju strukturu prerađivačke industrije za ličnu potrošnju, u okviru ovog učešća, prikazuje tabela 16.

Tabela 16

STRUKTURA PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE
ZA LIČNU POTROŠNJU

	(Struktura u procentima)	
	1939	1956
Ukupna prerađivačka industrija		
za ličnu potrošnju	100	100
Nemetali	3,0	2,9
Metaloprerađivačka industrija	6,5	6,4
Elektroindustrija	1,2	7,2
Hemiska industrija	1,9	6,1
Drvena industrija	2,3	9,9
Tekstilna industrija	34,2	26,1
Industrija kože i obuće	4,6	4,3
Industrija gume	1,1	1,0
Prehranbena industrija	31,1	25,4
Grafička industrija	7,7	7,9
Industrija duvana	6,4	2,8

U predratnom periodu, pri niskom stepenu razvijenosti celokupne industrijske proizvodnje, industrija tekstila i obuće iznosila je preko 13% u ukupnoj proizvodnji industrije i rudarstva, a 1956 g. svega 8%. Slobodno tržište delovalo je poslednjih godina na poboljšanje kvaliteta i proširenje asortimana. Proizvodnja u 1956 g. u odnosu na 1939 g. (uzetu kao 100) imala je indeks u tekstilnoj industriji 173, u industriji kože i obuće 176 i u industriji gume 246.

Proizvodnja prehranbene i duvanske industrije u 1956 g. u odnosu na 1939 g. veća je za 97 odnosno 88% (tabela 17).

Tabela 17

PROIZVODNJA I POTROŠNJA ARTIKALA

Proizvod	1939	1956	Po jednom stanovniku			
			1939		1955	
			I**	II***	I**	II***
Šećer	107.599	148.748	6,9	5,5	6,6	10,8
Jestivo semensko ulje	21.285	32.010	1,4	1,4	2,1	2,1
Skrob	10.782	11.094	0,7	0,7	0,8	0,7
Konzerve mesa	1.328	8.627	0,09	0,09	0,3	0,2
Čokolada, bon-bone, keks	5.486	24.383*	0,4	0,4	1,4	1,4
Pivo	42.700	77.000	2,7	2,7	4,6	4,6
Testenine	11.147	28.351	0,7	0,7	1,9	1,9
Duvanske preradevine	11.771	16.407	0,7	0,7	0,9	0,9

* Podaci za 1955 godinu.

** I = proizvodnja

*** II = potrošnja

Tržište

Uticao tržišta počeo se osećati tek u 1952 g., tj. pošto su stvoreni uslovi za slobodno delovanje ponude i tražnje. Delovanje slobodnog tržišta nije bilo jednako u čitavoj privredi, već je kod izvesnih važnih a deficitarnih proizvoda ograničeno.

Opšta karakteristika tržišta proteklog perioda je neusklađenost nivoa cena kako između pojedinih industrijskih proizvoda tako i između industrijskih i poljoprivrednih proizvoda. Ova disharmonija je bila uslovljena prenapregnutim bilansima.

Nedostatak pojedinih roba, nizom mera formirano slobodno tržište ponude i tražnje a administrativnim merama ograničavana njegova dejstva kod pojedinih kategorija proizvoda, nedovoljne zalihe robe, neodgovarajući sistem kratkoročnog kreditiranja — sve pod uslovom pasivnog platnog bilansa — stvorilo je nestabilno tržište, kome se u novonastalim uslovima preorijentacije, industrijska proizvodnja ne može brzo prilagoditi.

Tržište opreme je u svom razvoju prošlo kroz različite faze razmene između proizvođača opreme i korisnika sredstava rada.

U vremenu administrativnog rukovođenja privredom, tj. od 1947 do 1952 g., tržišni aspekti uglavnom nisu došli do izražaja. U ovom razdoblju tržište nije imalo skoro nikakvog uticaja na proizvodnju i promet opreme, pošto su administrativni organi vršili distribuciju i robnih i novčanih fondova.

U vremenu od 1952 g. do kraja 1955 g., tj. u periodu visokih investicionih ulaganja usmerenih na dovršenje izgradnje, pretežno bazične industrije (započete u administrativnom periodu), proizvodnja opreme je imala izuzetno povoljnu situaciju na tržištu. U ovom periodu, uz pretežno individualnu proizvodnju mašina i uređaja za kojima se osećala velika potreba, proizvodnja opreme poprima karakter monopoliste na tržištu.

Takav položaj proizvođača opreme odrazio se na konstantno povećanje cena sredstava rada.

	1952	1953	1954	1955	1956
Indeksi cena sredstava rada	100	106	108	114	115

Ovakva situacija je uglavnom bila omogućena zbog neskladnog odnosa između raspoloživih novčanih fondova namenjenih investicionoj izgradnji i raspoloživih robnih fondova investicione robe — opreme i uređaja. To se vidi iz indeksa novčanih i robnih fondova prikazanih u tabeli 18.

Tabela 18

	1953	1954	1955	1956
Novčani investicioni fondovi	100	115	124	114
Robni fondovi-oprema	100	104	121	128

Neusklađeni odnosi (sve do 1956 g.) između novčanih i robnih fondova omogućili su u ovom periodu povećanje cena. U toku 1956 g. preduzete su mere u pogledu restrikcije novčanih fondova za investicije, usled čega su se odnosi između robnih i novčanih fondova bitno izmenili u odnosu na ranije godine. Usled toga došlo je do usporavanja tempa realizacije na tržištu opreme.

Intenzivna tražnja na tržištu sirovina i reprodukcijonog materijala bila je stalna pojava u proteklom periodu. Stanje se nešto popravilo u 1956 godini zbog povećanja proizvodnje industrijskih roba. Intenzitet tražnje na tržištu sirovina i reprodukcijonog materijala bio je još više pojačan zbog toga što kapaciteti u mnogim granama industrije nisu bili dovoljno korišćeni. Velika tražnja za izvoz takođe je bila jedan od faktora koji je uticao na kretanje na tržištu, naročito osnovnih sirovina.

Cene sirovina i reprodukcijonog materijala imale su stalnu tendenciju porasta do 1956 g. Od 1956 g. taj porast je ublažen. To pokazuju indeksi prikazani u tabeli 19.

Tabela 19

	1952	1953	1954	1955	1956
Ukupno industrija	100	99	101	106	109
Reprodukcioni materijal	100	101	108	114	117

Kao mera za sprečavanje porasta cena uveden je sistem određenih i plafoniranih cena od ukupno 50 proizvoda i grupa proizvoda u industriji. Time je ovim režimom obuhvaćeno preko 60% po vrednosti od ukupne vrednosti sirovina i reprodukcijonog materijala. Zbog toga je dejstvo ponude i tražnje na ovom tržištu bilo dosta lokalizovano. Ove mere, iako ne u potpunosti, ipak su pozitivno delovale na smirivanje tržišta i nisu imale negativno dejstvo na obim proizvodnje. Snabdevenost sirovinama i reprodukcijonim materijalom u proteklom periodu nije bila zadovoljavajuća.

Kretanje zaliha je do 1956 g. zaostajalo za kretanjem fizičkog obima proizvodnje reprodukcijom materijala. To prikazuje tabela 20.

Tabela 20

	1953	1954	1955	1956
Indeks kretanja proizvodnje reprodukcijom materijala	100	114	135	151
Indeks kretanja zaliha	100	90	112	150

Ovakvi odnosi između proizvodnje i zaliha su uticali na tendenciju porasta cena. Usled toga se na tržištu sirovina i reprodukcijom materijala osećala nedovoljna snabdevenost. Stanje se u tom pogledu znatnije popravilo u 1956 g.

Razvoj slobodnog tržišta robe lične potrošnje bio je prilično raznolik. To pokazuju sledeći indeksi kretanja cena industrijske robe za ličnu potrošnju prikazani u tabeli 21.

Tabela 21

	1952	1953	1954	1955	1956
Cene na veliko	100	97	90	95	97
Cene na malo	100	96	94	100	103

Zalihe potrošne robe su imale takođe promenljivu tendenciju, što pokazuju podaci u tabeli 22.

Tabela 22

(Na kraju godine)

	1953	1954	1955	1956
Zalihe potrošne robe (indeks fizičkog obima)				
U industriji	100	56	83	148
U trgovini	100	109	141	173

Kretanje na tržištu robe lične potrošnje rezultat je, pre svega, neuravnoteženih odnosa kupovnih i robnih fondova. U odnosu na opštu ekspanziju kupovnih fondova zaključno sa 1955 g. povećanje robnih fondova išlo je sporije, što prikazuje tabela 23.

Tabela 23

	1952	1953	1954	1955	1956
Novčani prihodi stanovništva	100	153	178	210	229
Proizvodnja potrošne robe	100	113	131	147	163
				100	111

Takvo stanje se u toku 1956 g. promenilo kada je došlo do znatnih restrikcija u kupovnoj snazi. Usled toga su se u industriji pojavili problemi realizacije i povećanja zaliha gotove robe. Porast izvoza industrijske potrošne robe od 75% u 1956 g. u znatnoj je meri apsorbovao povećanu industrijsku proizvodnju.

Izvoz — uvoz

Pri ovakvom razvoju proizvodnje izvoz industrijskih proizvoda imao je znatan udeo u ukupnom izvozu. Od 1947 g. do 1956 g. ovo učešće iznosilo je prosečno oko 66,5% ukupne vrednosti izvoza. Prosečno učešće industrije u ukupnom izvozu pokazuje tendenciju blagog porasta. Kretanje izvoza prikazuje tabela 24.

Tabela 24

IZVOZ U PERIODU OD 1949 g. DO 1956 g.

(Indeks 1949=100)

Godina	Ukupni izvoz	Industrijski proizvodi
1949	100	100
1950	94	101
1952	110	101
1954	119	122
1956	145	171

Porast industrijskog izvoza brži je od ukupnog izvoza, što je pojava industrijalizacije.

Postignuti rezultati u izvozu još uvek ne predstavljaju maksimalne izvozne mogućnosti industrije u proteklom periodu, jer je izvoz bio ostvaren pod uslovima relativno slabo korišćenih kapaciteta, relativno visoke unutrašnje, naročito investicione i opšte potrošnje, vanrednog spoljno-političkog stanja i nerazrađenih spoljnih tržišta.

U proteklom periodu porast izvoza opreme je sporiji od prosečnog porasta ukupnog izvoza industrijskih proizvoda, a porast izvoza artikala lične potrošnje i reprodukcijom materijala je brži.

Uvoz materijala za industrijsku reprodukciju i održavanje prikazuje tabela 25.

Tabela 25*

(Po stalnim cenama iz 1956 g.)

	U v o z		Proizvodnja Indeks
	Vrednost**	Indeks	
1947	32,5	100	100
1952	50,6	156	136
1953	47,6	146	151
1954	52,2	161	172
1955	57,2	176	200
1956	64,2	198	220

* U milijardama deviznih dinara na bazi 1\$ = 300 din. franko jugoslovenska granica.

** Podaci za 1955 i 1956 g. odgovaraju deviznim izdacima plaćanja, dok se za ranije godine odnose na izvršen uvoz robe.

U proteklom periodu obim industrijske proizvodnje rastao je nešto brže nego uvoz materijala za reprodukciju i održavanje.

Produktivnost rada

Obim industrijske proizvodnje u poređenju sa predratnim povećao se za 166%, dok je produktivnost rada manje povećana. Povećanje industrijske proizvodnje uglavnom je bilo praćeno porastom radne snage.

Indeksi pogonske snage, zaposlenog osoblja i mehanizacije izražene u odnosu instalirane snage na jednog zaposlenog radnika, pokazuju sledeća kretanja (tabela 26).

Tabela 26

	Instalirana snaga 1955/1952	Zaposleno osoblje 1955/1952	Indeks instalirane snage po jednom zaposlenom radniku
Industrija ukupno*	167	138	122
Od toga:			
ugalj	142	119	119
nafta	161	118	132
crna metalurgija	196	141	143
obojena metalurgija	164	116	129
nemetali	225	167	135
metalna industrija	167	141	119
brodogradnja	1.560	604	258
elektroindustrija	308	208	141
hemiska industrija	200	149	135
industrija građevinskog materijala	150	122	123
drvena industrija	155	132	117
industrija papira	251	146	170
tekstilna industrija	126	146	86
industrija kože i obuće	118	125	94
industrija gume	308	300	104
prehranbena industrija	141	169	83
grafička industrija	183	149	124
industrija duvana	133	190	67
filmska industrija	400	87	450

* Bez elektroprivrede i vojne industrije.

Indeks zaposlenosti je uglavnom manji od indeksa mehanizacije, što ukazuje na kretanje u pravcu stvaranja mogućnosti za povećanje produktivnosti rada. Produktivnost rada, pored mehanizacije, zavisi i od čitavog niza daljih faktora koji često mogu biti odlučujući. Ostvareno povećanje produktivnosti rada u periodu 1952—1956 g. pokazuju različita kretanja po pojedinim granama, što prikazuje tabela 27.

Tabela 27

DINAMIKA PRODUKTIVNOSTI RADA U INDUSTRIJI

(Indeks 1952=100)

	1954	1956
Industrija ukupno	106	113
Po granama delatnosti:		
elektroenergija	106	127
proizvodnja i prerada uglja	100	115
proizvodnja i prerada nafte	122	131
crna metalurgija	116	147
obojeni metali	100	112
nemetali	92	87
metalna industrija	113	115
elektroindustrija	108	106
hemiska industrija	109	127
industrija građevinskog materijala	91	99
drvena industrija	93	86
industrija papira	108	137
tekstilna industrija	108	104
industrija kože i obuće	103	108
industrija gume	92	92
prehranbena industrija	119	125
industrija duvana	94	81

Porast produktivnosti rada u industriji ne zadovoljava. Na produktivnost rada uticali su kako spoljni faktori tako i faktori unutar preduzeća.

Spoljni faktori koji su se odrazili na produktivnost rada bili su:

investiciona izgradnja na širokom frontu i stalno napregnut platni bilans koji nije omogućavao redovno snabdevanje sirovinama i drugim materijalom potrebnim za normalnu proizvodnju, što je dovelo do niskog korišćenja kapaciteta u mnogim granama, naročito u prerađivačkoj industriji, i umanjivalo produktivnost rada;

stalno napregnuti elektroenergetski bilans uticao je na smanjenje proizvodnje, sa svim negativnim posledicama za korišćenje kapaciteta i za produktivnost rada;

usko domaće tržište za plasman nekih proizvoda, pre svega proizvoda mašingradnje i metaloprerađivačke industrije, i teškoće osvajanja spoljnog tržišta zbog slabog kvaliteta proizvoda i nesavremene konstrukcije;

nestalno tržište uopšte, sa prilično neorganizovanim tržištem reproduktionog materijala;

suvišna radna snaga u većini preduzeća, koje se preduzeća ne mogu osloboditi iz pretežno socijalnih razloga;

privredni sistem koji nije delovao stimulatивно na stvaranje kooperacije i na specijalizaciju proizvodnje. Ni platni sistem nije u dovoljnoj meri stimulirao veću produktivnost rada.

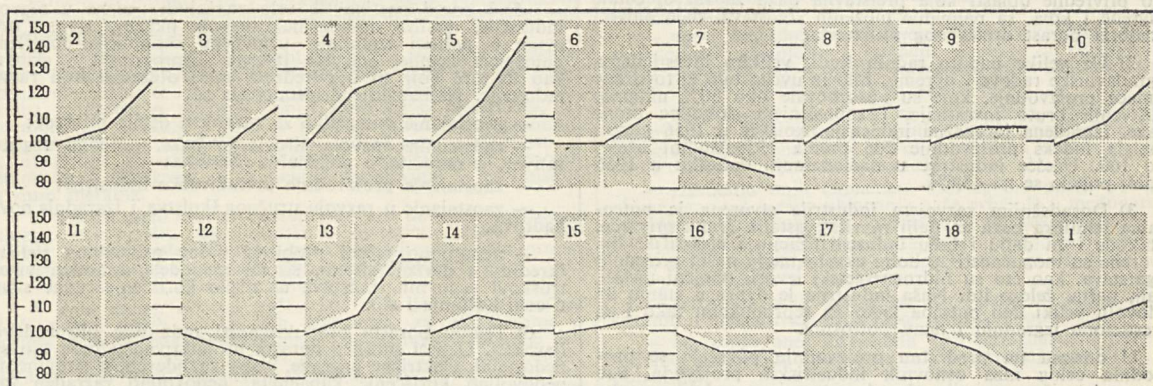
Faktori koji su u samom preduzeću uticali na produktivnost rada bili su:

slaba organizacija proizvodnje, nedostatak tehničke dokumentacije, oskudna razrada standarda za polufabrikate i gotove proizvode;

nedostatak visokokvalifikovanih kadrova, a naročito inženjersko-tehničkih stručnjaka, kao i stručnjaka za ekonomsku i komercijalnu službu;

uključivanje u proizvodnju vrlo velikog broja nekvalifikovane radne snage, koja zbog tako velikog učešća smanjuje produktivnost rada, otežava savremenu organizaciju proizvodnje i znatno smanjuje disciplinu u proizvodnji.

DINAMIKA PRODUKTIVNOSTI RADA U INDUSTRIJI U 1954 i 1956 g.

Grafikon*4
(Indeks 1952=100)

1 — industrija ukupno; 2 — elektroenergija; 3 — proizvodnja i prerada uglja; 4 — proizvodnja i prerada nafte; 5 — crna metalurgija; 6 — obojeni metali; 7 — nemetali; 8 — metalna industrija; 9 — elektroindustrija; 10 — hemiska industrija; 11 — industrija građevinskog materijala; 12 — drvena industrija; 13 — industrija papira; 14 — tekstilna industrija; 15 — industrija kože i obuće; 16 — industrija gume; 17 — prehranbena industrija; 18 — industrija duvana.

Specijalizacija i kooperacija

U proteklom periodu specijalizacija i kooperacija nisu bile stimulirane. To se, uglavnom, vidi iz sledećeg: pretežno univerzalni i autarhski karakter preduzeća u velikoj je meri otežavao elastično prilagođavanje proizvodnih programa potrebama. Nerazrađeni ekonomski instrumenti, koji bi stimulirali kooperaciju, vode ustvari autonomnosti preduzeća. Dosadašnja ulaganja u industriji bila su usmerena prvenstveno na izgradnju velikih industriskih objekata, što

je bio slučaj i u metalnoj industriji i u elektroindustriji, koje ustvari i predstavljaju dve osnovne industriske grane gde, pre svega, kooperacija u užem smislu reči treba da predstavlja jednu od važnih formi rada. Takva investiciona politika zanemarila je razvijanje manjih, specijalizovanih preduzeća, koja su najpodesnija za kooperaciju sa velikim proizvođačima kao nosiocima proizvodnje složenih proizvoda.

V.S. — A.D.

Savezna narodna skupština na zajedničkoj sednici Saveznog veća i Veća proizvođača održanoj 17 i 18 juna 1957 godine, a pošto je saslušala ekspozice predstavnika Saveznog izvršnog veća i vodila diskusiju o elaboratu »Industrija u proteklom periodu i smernice za dalji razvoj« donela je sledeću

REZOLUCIJU O PERSPEKTIVNOM RAZVOJU INDUSTRIJE

I

U predratnom periodu industrija je bila nerazvijena i nije racionalno koristila prirodna bogatstva zemlje. Učešće industrije u nacionalnom dohotku iznosilo je svega 26%, dok je učešće poljoprivrede i šumarstva bilo 53%.

Osnovne karakteristike industrije u tom periodu bile su:

- nedovoljno istražena prirodna bogatstva, dok su otvorene rudne rezerve i šume nemilosrdno iscrpljivane;
- eksploatacija mineralnih sirovina i šuma i to pretežno u vidu prve faze primarne prerade;
- slabo razvijena energetska baza, uz nepovezanost elektroenergetskog sistema;

- mašinska i elektroindustrija, koje predstavljaju bazu industrijalizacije i elektrifikacije, bile su tek u začetku; proizvodnja sirovina učestvovala je u ukupnoj industrijskoj proizvodnji sa 21%, a mašinska i elektroindustrija svega 2%;
- veliko učešće stranog kapitala i drugi oblici zavisnosti od inostranstva vršili su stalan odliv profita iz zemlje i na taj način umanjivali akumulativnost industrije u celini.

Međutim, ipak su postojali relativno dosta značajni kapaciteti u proizvodnji za ličnu potrošnju u odnosu na ondašnji životni standard (tekstilna i prehrambena industrija).

II

1) Velika razaranja u industriji, pojačano iscrpljivanje rudnih rezervi, povećanje istrošenosti postrojenja i smanjenje stručnih kadrova, u toku rata, zahtevali su najpre obnovu industrije.

Međutim, industrija je i pored izvršene obnove ostala zastarela sa niskom tehničkom opremljenošću rada, nedovoljno i neusklađeno razvijena u odnosu na prirodne izvore i potrebe tržišta.

Ovakvo stanje iziskivalo je forsirani razvitak industrije kao privredne oblasti koja predstavlja bazu za razvoj ostale privrede i koja, sa najmanje uložених sredstava, daje najveći najbrži porast društvenog proizvoda.

2) Uz velike napore radnih ljudi, velikim investicijama u građevinske radove i opremu, bilo iz uvoza bilo iz forsirane domaće proizvodnje, koje su apsorbovale oko 50% ukupnih društvenih bruto investicija, i zaposlenjem slobodne radne snage, izgrađena je snažna industrija, koja je u 1956 godini dostigla indeks proizvodnje 266 prema 1939 godini uzetog kao 100. Učešće industrije u nacionalnom dohotku u 1956 godini popelo se na 45,6%.

3) Dosadašnjim razvojem industrije stvorena je potencijalna tehnička baza za dalji razvitak ostalih grana privrede, a takođe i za dalju i bržu industrijalizaciju i elektrifikaciju. Stvorene su mogućnosti za bolju eksploataciju naših prirodnih bogatstava, kao što su hidroenergetski izvori, obojeni metali, uglji, nafta, željezo itd. Naša industrija je danas u stanju da zadovolji veliki deo potreba kako za reprodukciju tako i za investicionu izgradnju i ličnu potrošnju.

U odnosu na predratnu proizvodnju povećala se proizvodnja celog niza osnovnih industrijskih proizvoda, kao napr.: električne energije oko 4 puta, sirovog čelika preko 3 puta, aluminijuma preko 7 puta, hartije 2,3 puta, pamučnog prediva 1,9 puta, sumporne kiseline 4,2 puta; proizvodnja poljoprivrednih oruđa i alata porasla je sa 1.800 tona na 14.700 tona, veštačkih đubriva sa 73.000 na 268.000 tona, itd.

Uvedena je nova proizvodnja čitavog niza artikala koji se nisu proizvodili u staroj Jugoslaviji, kao napr.: metalurški koks, železničke bandage, bešavne cevi, hrom-magnezitni proizvodi, azbestna vlakna, azotna kiselina, polivinilhlorid, motorna vozila, kotlarijači ležaji, elektroenergetske mašine, telekomunikacioni uređaji, električni aparati za domaćinstvo, veštačke ploče u drvenoj industriji, sulfatna celuloza, rotopapir, itd.

4) U dinamici kretanja industrije u posleratnom razvoju ističu se tri karakteristična perioda.

U periodu do 1950 godine privredna politika bila je usmerena na uklanjanje nasleđene zaostalosti zemlje, uz paralelno razvijanje prerađivačke i bazične industrije. Tržište je jedva dolazilo do izražaja, obzirom na tada uslovljenu plansku i administrativnu distribuciju.

U periodu 1950—1952 godine, usled ekonomske blokade zemlje dolazi do promene i delimičnog sužavanja programa izgradnje i odlaganja završavanja nekih objekata. U cilju obezbeđenja ekonomske i političke nezavisnosti, pristupa se intenzivnoj izgradnji naročito teške i vojne industrije, uz velike sekundarne investicije.

U ovom periodu i pored velikih ulaganja u bazičnu industriju, nije u dovoljnoj meri razvijena proizvodnja sirovina i reprodukcijonog materijala, koja bi doprinosila oslobađanju od nasleđenih strukturalnih slabosti u platnom bilansu i time omogućavala veće korišćenje postojećih prerađivačkih kapaciteta. Ovo kao i veće angažovanje deviznih sredstava za uvoz opreme dovelo je do stagnacije opšteg nivoa industrijske proizvodnje, a posebno do pada proizvodnje potrošne robe i niskog korišćenja kapaciteta u prerađivačkoj industriji.

Posebno treba istaći da ovaj period karakteriše uvođenje radničkog samoupravljanja u privrednim organizacijama.

Period od 1952—1957 godine obeležava:

- dalji razvoj decentralizacije upravljanja u smislu sve većeg učvršćivanja radničkog samoupravljanja i udruživanja privrednih organizacija u privredne zajednice, stručna udruženja i komore;

- usmeravanje investicija na užu front i u objekte koji se brže aktiviraju i čija proizvodnja više odgovara potrebama tržišta;

- aktiviranje izvršenih investicija.

U ovom periodu jačanje proizvodnih snaga doprinosi opštem porastu industrijske proizvodnje, koja u celini, u odnosu na 1952 godinu, u 1956 godini beleži porast od 62%. Ovakav porast proizvodnje omogućuje da ekonomski zakoni ponude i potražnje dolaze sve više do izražaja, što sa svoje strane zahteva bolje korišćenje unutrašnjih rezervi. U tom periodu dolazi do sve jačeg konsolidovanja naše privrede i do sve većeg uticaja tržišta.

Planiranje i plansko usmeravanje proizvodnje i investicija postaje elastičnije i prilagođava se razvoju proizvodnih snaga i odnosa.

Novi oblici upravljanja privredom oslobađaju preduzeća od krutih administrativnih mera, što im omogućuje da proizvodnju elastičnije i slobodnije prilagode potrebama tržišta. Samostalnost u upravljanju i slobodno određivanje proizvodnih programa daje sve veće rezultate, ne samo u povećanoj proizvodnji, već i u proširenju asortimana i, što je naročito važno, u poboljšanju kvaliteta, što omogućava sve jači prodor naše industrije na inostrana tržišta.

U ovom periodu oslobodili smo se u velikoj meri uvoza opreme; veliki deo uvoznog reprodukcijonog materijala zamjenjen je domaćom proizvodnjom, a znatno se povećao izvoz finalnih proizvoda, pa i iz grana koje ne predstavljaju naše klasične izvozne grane. Dalju karakteristiku ovog perioda, kao odraz ovakvog razvoja, predstavlja povećavanje produktivnosti rada.

5) I pored postignutih vrlo značajnih uspeha u razvoju industrije, analize dosadašnjeg razvoja ukazuju da su promene u politici izgradnje, uslovljene ekonomsko-političkim položajem zemlje, izazvale izvesne disproporcije i slabosti kao faktore koji su u određenju meri otežavali brži razvoj industrije. Najizrazitije disproporcije su:

- zaostajanje energetike za razvojem ostale privrede;
- zaostajanje razvoja sirovinске baze, posebno regenerativne, a naročito u pojedinim rejonima;
- zaostajanje proizvodnje prerađivačke industrije;
- zaostajanje u razvoju stručnog školstva i izgradnja novih kadrova;

- nepotpuno rešeni problemi našeg privrednog sistema (kreditni i devizni sistem, sistem raspodele dohotka, visoki troškovi osnovnih sredstava uz nisko korišćenje radne snage u ceni koštanja i sl.).

6) Tempo porasta produktivnosti rada nije bio zadovoljavajući. Uzroci sporijeg porasta produktivnosti rada bili su: nedostatak električne energije, slaba snabdevenost sirovinama, nedovoljno korišćenje kapaciteta, nedovoljno razrađen privredni sistem, nedostaci u nedovoljno razrađenom platnom sistemu i propisima o radnim odnosima i skućeno tržište koje je ponekad uticalo na plasman proizvoda, kao i izvesni subjektivni faktori unutar samih preduzeća.

K tome treba dodati zaostajanje razvoja kooperacije kao forme poslovne saradnje u procesu proizvodnje po unapred utvrđenom i sinhronizovanom programu proizvodnje. Postojeći privredni instrumenti ne stimuliraju dovoljno razvoj kooperacije, a upravo ona treba i može, u velikoj meri, da doprinese povećanju produktivnosti rada i rentabilnosti proizvodnje. Tako, naprimer, nisu regulisani odnosi koji bi obezbedili odgovarajuće učešće kooperanata u celokupnom finansijskom efektu postignutom na bazi kooperacije.

7) Dostignuti nivo industrijske proizvodnje ne predstavlja njene pune mogućnosti. Procenjuje se da bi postojeći kapaciteti mogli pod optimalnim uslovima dati znatno veću proizvodnju. Najveće su mogućnosti na području proizvodnje za investicionu i ličnu potrošnju, a znatno su manje na području reprodukcijonog materijala, dok kod energetike gotovo i nema mogućnosti povećanja proizvodnje bez daljih investicija.

III

1) Dostignuti stepen razvoja industrije pruža dalje mogućnosti njenog porasta. Postoje znatne rezerve u kapacitetima koje se mogu iskoristiti. Kooperacijom, većom produktivnošću rada, sniženjem materijalnih troškova, smanjenjem gubitaka, a naročito boljom organizacijom rada, mogu se postići ozbiljni rezultati u povećanju proizvodnje i povećanju finansijskog efekta.

Iz toga proizilazi da u perspektivi osnovni zadatak predstavlja puno korišćenje postojećih kapaciteta u celini, u svim vidovima, tj. količinski, po asortimanu, kvalitetu i stepenu obrade uz povećanje produktivnosti rada i sniženje troškova proizvodnje. Ovo znači da bi, po pravilu, bilo kakva investiranja u osnovna sredstva mogla biti opravdana samo u slučaju kada postojeći kapaciteti, uzeti kao celina, nisu više u mogućnosti da obezbede potreban obim određene proizvodnje.

Radi boljeg iskorišćavanja sirovina treba obratiti veću pažnju na gubitke u proizvodnji, smanjenje utroška materijala i smanjenje škarta.

Mnoge od ovih problema mogu najbolje rešavati same privredne organizacije, zbog čega im treba obezbediti veća i trajnija sredstva koja one mogu povećati sopstvenom aktivnošću i udruživanjem sredstava. Ovo treba da postane još veći poticaj za bolje iskorišćavanje obrtnih i osnovnih sredstava (za redovno održavanje i modernizaciju pogona, za normalizaciju zaliha itd.). Sistem kreditiranja kratkoročnim i srednjoročnim kreditima treba podesiti tako da krediti predstavljaju dopunu sredstava kojima raspolažu privredne organizacije i njihove zajednice.

Posebno je potrebno, u okviru privrednog sistema, pružiti privrednim organizacijama što punije mogućnosti za što veći plasman robe na spoljno tržište, naročito u onim slučajevima gde postojeći kapaciteti za dugo vreme ne mogu u potpunosti biti apsorbovani domaćom potražnjom.

2) U skladu sa opštom političkom linijom, politika investiranja u narednom periodu mora biti pretežno orijentisana na one grane industrije koje će omogućiti jačanje izvoza ili smanjenje uvoza, bolju snabdevenost tržišta proizvodima lične potrošnje, bolje iskorišćavanje domaćih sirovina, obezbeđenje predviđenog razvoja poljoprivrede i saobraćaja.

Radi omogućavanja punog aktiviranja već uložених sredstava i boljeg korišćenja kapaciteta, potrebno je obezbediti sredstva za rekonstrukciju.

Pod rekonstrukcijom treba podrazumevati investiciona ulaganja u cilju zamene zastarelih osnovnih sredstava, kao i proširenja izvesnih tehnoloških faza postavljanjem novih strojeva i aparata uz ograničene građevinske radove, te, prema tome, rekonstrukcijama treba obuhvatiti:

- obnovu i zamenu kapaciteta na višem tehničkom nivou;
 - otklanjanje uskih grla radi povećanja kapaciteta;
 - investicije koje su usmerene na povećanje produktivnosti postrojenja i poboljšavanje kvaliteta;
 - prilagođavanje proizvodnje potrebama tržišta;
 - omogućavanje boljeg iskorišćavanja sirovina i energije.
- Princip ekonomičnosti i opravdanosti same rekonstrukcije mora biti dosledno sproveden. Isti princip treba da važi i za dovršenje započetih objekata.

3) Određeni ekonomsko-politički ciljevi za naredni period, kao i ostavljanje većih sredstava privredi, zahtevaju određeno društveno usmeravanje investicija. To usmeravanje investicija treba p. venstveno rešavati dobro razrađenim planovima, sistemom kreditiranja i jednim izdiferenciranim mehanizmom raspodele bruto produkta; zatim određenim postupkom u odobravanju investicionih programa, angažovanjem stručnih komisija i udruženja, a u nekim slučajevima i administrativnim merama.

U dosadašnjem sistemu investiranja nije dovoljno sagledano pitanje ekonomske odgovornosti za investicije, zbog čega u daljoj razradi sistema treba precizno odrediti odgovornost investitora, banke i osnivača. Isto tako treba precizirati i usavršiti sistem usmeravanja investicija.

4) Kod daljeg razvoja industrije treba stvoriti uslove za brži razvoj starih industrijskih preduzeća, za uključivanje u sistem rada na bazi specijalizacije i kooperacije, za bolje korišćenje lokalnih izvora, što sve treba da doprinese privrednom jačanju teritorijalno-političkih jedinica. Sem toga, u vezi sa intenziviranjem poljoprivrede, ova industrija treba naročito da obuhvati preradu raspoloživih poljoprivrednih sirovina, i to prvenstveno u saradnji sa zadružnim organizacijama.

5) Savremena organizacija i uvođenje modernih tehnoloških procesa kao i osvajanje novih proizvoda, zahteva sve veće učešće inženjersko-tehničkog i ekonomskog kadra.

Nedovoljni nivo stručnosti radne snage i kadrova predstavlja jednu od osnovnih prepreka za dalji razvoj industrije. Kako potrebe za stručnim kadrovima prelaze kapacitete naših stručnih škola, biće potrebno ići na ubrzano proširenje mreže stručnog školstva i na organizovanje posebnih tipova specijalnih ustanova i kurseva za ubrzano osposobljavanje kadrova za pojedine struke i specijalizacije, a u samim preduzećima, gde god je to moguće, organizovati stalne kurseve za sticanje kvalifikacija, prekvalifikaciju radnika i njihovo usavršavanje.

Prilagođavanje sistema školovanja potrebama industrije i politikom stipendiranja na visokim i srednjim tehničkim školama, pojačati i ubrzati priliv inženjersko-tehničkog kadra u one industrijske grane u kojima je potreba za tim kadrovima najveća.

Opšte rečeno, izgradnju kadrova treba shvatiti kao sastavni deo investiranja u industriji, što znači da ona u investicionim planovima i sredstvima treba da nađe ravnoopravno mesto u odnosu na ulaganja u osnovna i obrtna sredstva.

6) Više forme udruživanja u vidu komora, stručnih udruženja, proizvodnih i izvoznih zajednica, pokazale su već dosada vidne rezultate na području usklađivanja proizvodnih programa, primene kooperacije, usmeravanja investicija i uspostavljanja planova rekonstrukcija, postavljanja programa unapređenja proizvodnje i tehničke saradnje sa inostranstvom, analize domaćeg i inostranog tržišta, utvrđivanja potreba u kadrovima, itd.

Dostignuti stupanj razvoja industrije zahteva da se još više učvrste postojeće forme udruživanja, a pokazuje se sve veća potreba za stvaranjem daljih formi privrednog udruživanja preduzeća na ekonomskoj bazi.

Stoga treba regulisati propisima uslove i mogućnosti stvaranja privrednih zajednica preduzeća radi rešavanja raznih pitanja od zajedničkog interesa ili radi koncentracije proizvodnje i sredstava.

7) Potrebnu pažnju treba usmeriti na efikasniju organizaciju naučno-istraživačkog rada radi unapređenja proizvodnje kako u tehnološkom tako i u ekonomskom smislu.

Preduzeće treba da bude osnovni nosilac unapređenja proizvodnje i o tome treba voditi računa pri razradi samog privrednog sistema i kod planiranja.

SMERNICE ZA PERSPEKTIVNI RAZVOJ

Analize privrednih bogatstava su pokazale da istaknuto mesto u našoj sirovinskoj bazi zauzimaju regenerativne sirovine (hidroenergija, poljoprivredne i šumske sirovine kao i bogatstvo mora), zatim uglji, bakar, aluminijum i neke nemetalne sirovine. Pored toga, raspoložemo i priličnim poznatim rezervama olova, cinka, gvožđa, nafte i dr. Pritom treba posebno imati u vidu mogućnosti koje pruža ovakva sirovinna baza za dalji razvoj savremene hemijske industrije.

Relativna ograničenost dosada poznatih mineralnih bogatstava traži na jednoj strani njihovo racionalnije korišćenje, a na drugoj strani odgovarajuće napore za dalja istraživanja na tom području. Zbog toga je potrebno doneti nove propise o racionalnom korišćenju mineralnih i drugih rudarskih sirovina.

U narednom periodu predviđa se porast industrijske proizvodnje za 10—12% godišnje, koliko je iznosio prosečni porast u poslednjih pet godina. Pritom se predviđa izmena strukture unutar industrijske proizvodnje u tom smislu da prosečni godišnji indeks proizvodnje za ličnu potrošnju i proizvodnje reprodukcijom materijala bude iznad indeksa industrije u celini, dok energetika treba da prati indeks fizičkog obima industrijske proizvodnje u celini.

Da bi obezbedili porast industrijske proizvodnje na tom nivou kao i potrebnu izmenu njene strukture, biće neophodno u punoj meri koristiti postojeće kapacitete i vršiti dalja investiciona ulaganja. Investiciona ulaganja treba uglavnom orijentisati na:

— dalju izgradnju i proširenje energetske baze u cilju zadovoljenja postojećih i rastućih potreba za energijom ne samo industrije, već i ostalih kategorija potrošača van oblasti industrije (saobraćaja, lične potrošnje i dr.);

— dalji razvoj kapaciteta za proizvodnju reprodukcijom materijala u cilju punijeg i boljeg korišćenja već izrađenih kapaciteta, što treba da se povoljno odrazi i na bolje snabdevanje tržišta artiklima lične potrošnje;

— izgradnju onih kapaciteta koji će omogućiti povećanje obima razmene u cilju ukupljanja naše privrede u međunarodnu razmenu i time doprineti poboljšanju platnog bilansa;

— izgradnju onih kapaciteta koji stvaraju mogućnost za dalji, brži i uspešniji razvoj poljoprivredne proizvodnje i prerade poljoprivrednih proizvoda;

— izgradnju onih kapaciteta koji treba da doprinesu rešavanju i usklađivanju potreba razvoja saobraćaja;

— izgradnju onih kapaciteta koji omogućavaju bolje korišćenje postojećih kapaciteta za proizvodnju artikala lične potrošnje.

Ovakva orijentacija investicionih ulaganja može se postići rekonstrukcijama, dovršenjem započetih objekata, izgradnjom novih kapaciteta, kao i boljim investicionim održavanjem i redovnijom zamenom istrošenih i dotrajalih osnovnih sredstava. Pri tome, kod ulaganja prioritete treba dati za objekte koji rešavaju problem energetike; koji povećavaju proizvodnju za izvoz i zamenu uvoznih materijala na bazi domaćih sirovina; za industriju potrebnu za predviđeni razvoj poljoprivrede i industrijsku preradu poljoprivrednih proizvoda; za industriju za bolje korišćenje šumskog bogatstva, kao i industriju potrebnu za odgovarajući razvoj saobraćaja.

Povećanje efikasnosti proizvodnje u pogledu obezbeđenja kvaliteta proizvoda, povećanje produktivnosti rada, sniženje normativni utroška materijala i sl. zahtevaće i uvođenje mehanizacije i automatizacije. Težište automatizacije trebalo bi da bude usmereno pre svega na automatizaciju pojedinih tehnoloških operacija, na kontrolu proizvoda i smanjenje škarta, na upravljanje tehnološkim procesom, pri čemu bi trebalo uzeti u obzir i automatizaciju čitavog privrednog procesa, naročito i slučajevima masovne i kontinuirane proizvodnje.

Za postizanje navedenih ciljeva procenjuje se da će biti potrebno u narednim godinama oko 160—180 milijardi dinara godišnje investicija, uključujući amortizaciju. Pritom treba računati sa jačim procentom aktiviranja investicionih ulaganja u odnosu na dosadašnje s obzirom na jaču orijentaciju na ulaganja u kapacitete sa kratkim rokovima izgradnje i u rekonstrukciju industrije ulaganjem pretežno u opremu.

Polazeći od zadovoljavanja predviđenih potreba same industrije i drugih oblasti privrede, kao i zahteva opšte i lične potrošnje i izvoza, biće potrebna promena strukture proizvodnje u smislu njenog prilagođavanja ovim potrebama.

Radi što efikasnijeg uklapanja naše industrije u međunarodnu razmenu, kao i radi poboljšanja platnog bilansa, biće potrebno razvijati naročito one grane proizvodnje koje se u većoj meri oslanjaju na domaće izvore sirovina.

Posmatrajući po pojedinim ekonomskim grupacijama, razvoj industrije treba usmeriti prema sledećim koncepcijama:

U energetici na veće korišćenje hidroenergetskih izvora dovršenju i izgradnjom novih hidrocentrala uz neophodno potrebnu dopunsku izgradnju nekih novih termoelektrana na bazi otpadnog uglja. Radi boljeg korišćenja izgrađenih energetskih izvora potrebno je obezbediti njihovo korišćenje izgradnjom i održavanjem prenosnih i distributivnih mreža.

Predviđeni porast potrošnje uglja treba osigurati ulaganjem u ona nalazišta koja su povoljno locirana u odnosu na centre potrošnje, uz istovremeno podizanje kapaciteta za oplemenjivanje uglja zbog sve većeg učešća lignita u proizvodnji, koji bi inače jako opterećivao transport. Posebnu pažnju treba posvetiti rešenju problema zamene uvoznog uglja za koksiranje domaćim ugljevima.

Kod nafte napori treba da budu usredsređeni na povećanje proizvodnje uz uporedno istraživanje i otvaranje novih polja, povećanje kapaciteta za preradu i smeštaj, kao i omogućiti veću potrošnju zemnog plina i otpadnih gasova kao goriva i kao sirovine za hemisku industriju.

U proizvodnji reprodukcionog materijala povećati proizvodnju u cilju omogućenja većeg korišćenja preradivačkih kapaciteta u zemlji i poboljšanja platnog bilansa. U vezi s tim potrebno je razvijati proizvodnju deficitarnih čeličnih proizvoda, povećati proizvodnju obojenih metala, naročito bakra i aluminijuma; unaprediti proizvodnju nemetalnih proizvoda na bazi domaćih sirovina; povećati proizvodnju veštačkih đubriva i sredstava za zaštitu bilja; pristupiti proizvodnji nekih primarnih proizvoda na bazi destilacije uglja, naftnih derivata i karbida; povećati proizvodnju furnira, panel ploča, lesonita i iverica, čime se rešava problem deficitarnosti rezane građe četinarica; proširiti proizvodnju celuloze i hemiceluloze, a na bazi toga proširiti proizvodnju hartije i lepenke.

U proizvodnji građevinskog materijala treba pristupiti povećanju kapaciteta i proširivanju asortimana u smislu veće proizvodnje šupljih i tankostenskih tela, montažnih elemenata, kao i drugih proizvoda a radi savremenijeg, bržeg i jeftinijeg gradjenja.

U proizvodnji opreme ulaganja treba usmeriti na otklanjanje uskih grla, kompletiranje mašinskog parka, kao i rekonstrukcijama postići proširenje asortimana proizvodnje, uvesti nove savremene konstrukcije, što će uz rentabilniju proizvodnju omogućiti i rentabilniju eksploataciju proizvoda.

U cilju postizanja kvalitetnije i jeftinije proizvodnje, proširiti primenu kooperacije kako sa domaćom, a naročito vojnom industrijom, tako i sa inostranim privrednim organizacijama radi proizvodnje savremenije opreme, većeg podmirjenja domaćih potreba, kao i većeg učešća u izvozu. Uz to, u mašingradnji treba dalje razvijati proizvodnju poljoprivrednih mašina i saobraćajnih sredstava; u metaloprerađivačkoj industriji više se preorijentisati na proizvodnju za široku potrošnju; u elektroindustriji razviti proizvodnju sastavnih delova za primenu elektronske tehnike, naročito za automatizaciju i poboljšanje kvaliteta proizvoda; u brodogradnji — s obzirom na nedostatak brodogradnog prostora za domaće potrebe i velike porudžbine za izvoz, kao i potrebe remonta — rekonstrukcijama i širom kooperacijom povećati kapacitete.

Proizvodnju za ličnu potrošnju treba znatno povećati, prvenstveno punim korišćenjem postojećih kapaciteta, no i pored toga biće potrebno rekonstrukcijama, proširenjima pa i novogradnjama u ekonomski opravdanim slučajevima omogućiti obezbeđenje proizvodnje za podmirjenje potreba. U tom pogledu biće potrebna investiciona ulaganja naročito u predionice, pa i ktačnice, industriju obuće i kože, u farmaceutsku industriju naročito za farmaceutske sirovine i antibiotike, u kapacitete drvene industrije za proizvodnju proizvoda za široku potrošnju, u kapacitete za proizvodnju pneumatika, za proizvodnju šećera, obradu duvana, kao i za ostale proizvode za koje postoje ekonomski uslovi.

Naučno-istraživački rad. U perspektivnom razvoju industrije računa se na intenzivnu naučno-istraživačku delatnost i na punu primenu njenih rezultata u praksi. Osnovne grupe naučno-

istraživačkih radova koji u perspektivi treba da dođu do izražaja u industrijskoj proizvodnji jesu:

— potsticanje bazičnog istraživačkog rada radi uvođenja novih naučnih saznanja u proizvodnju;

— primena osvojenih i u svetu poznatih naučnih znanja u industrijskoj proizvodnji, i to naročito sa aspekta dosada zaoštrjenih problema sa čijim se rešenjem mora računati u perspektivi. To su pre svega:

1) supstitucija uvoznih i deficitarnih sirovina, bilo putem proširenja njihove sirovinске baze istražnim geološkim radovima, bilo putem njihove zamene drugim sirovinama, ili putem pronalazaženja tehnoloških procesa za obogaćivanje i oplemenjivanje siromašnih sirovina, ili putem korišćenja sirovina sa srazmerno malim sadržajem naročito važnih korisnih elemenata, kao što su uglj za koksovanje, nafta, rude za friso vanje, legirajući metali, obojeni metali visokog intenziteta eksploatacije itd.;

2) rešavanje problematike regenerativnih sirovina (tekstilne sirovine, sirovine za jestivo i tehničke masnoće, šećer, duvan, farmaceutsku industriju, hidrolizu i pirolizu drveta itd.);

3) osvajanje i uvođenje u proizvodnju novih materijala i proizvoda koji se do sada nisu proizvodili ili su se nedovoljno primenjivali, kao naprimer: plastične mase, legirajući retki metali, neki nemetali itd.;

4) poboljšanja u tehnologiji proizvodnje kod čega radove treba usmeriti na:

— modernizaciju postupaka u smislu efikasnosti materijala i pojeftinijavanja proizvodnje;

— osvajanje kvaliteta proizvoda putem primene elektronike i radio izotopa;

— ostvarenje savremenih konstrukcija;

— organizaciju i unapređenje proizvodnje;

5) proučavanje tržišta industrijskih proizvoda i tendencija njegovog razvoja.

Pored neposrednog rada naučno-istraživačkih organizacija u cilju unapređenja proizvodnje i produktivnosti potrebno je još:

— proširiti i upotrebiti standardizaciju i tipizaciju, što će doprineti povećanju seriske proizvodnje artikala standardnih kvaliteta, čime će se smanjiti troškovi proizvodnje, snabdeti tržište većim količinama proizvoda standardnog kvaliteta, omogućiti primena kooperacije i bolje korišćenje kapaciteta i smanjiti utrošak materijala;

— bolje i preciznije regulisati odnose autorske svojine, što će omogućiti šire korišćenje patenata i licenci.

Posebno pitanje u sklopu čitavog našeg privrednog razvoja predstavlja nuklearna energija. Njene perspektive kao dopunskog i samostalnog energetskog izvora, kao proizvođača radio izotopa i drugih mogućnosti koje pruža njeno korišćenje, nužno zahtevaju da se radovi u ovoj oblasti u narednom periodu usmere na:

— intenziviranje geološko-rudarskih istražnih radova na pronalazaženju nuklearnih sirovina;

— intenziviranje praktičnog korišćenja naučnih dostignuća iz oblasti nuklearnih nauka;

— pristupanje šire zasnovanom programu uvođenja radio izotopa u industrijske i druge svrhe;

— razvijanje naučno-istraživačke delatnosti u oblasti nuklearnih nauka;

— osvajanje tehnoloških industrijskih postupaka za preradu nuklearnih sirovina;

— usmeravanje domaće industrije na postepeno osvajanje materijala, opreme i postrojenja nužnih za praktičnu primenu nuklearne energije.

* * *

S obzirom na relativno mala investiciona sredstva koja će stajati na raspoloženju industriji, postavlja se zadatak da se ta sredstva što pravilnije iskoriste za najnužnije potrebe s tim da se postigne što veća efikasnost u privredi.

Odgovarajućim merama za što efikasnije usmeravanje proizvodnje i investicija treba sprečiti dalji preterani razvoj u širinu i usmeriti ga pre svega na ovladavanje i puno korišćenje dostignutog stupnja razvoja proizvodnih snaga.

Iskoristiti znatne rezerve u postojećoj privredi, a nove investicije usmeriti na efikasniji izvoz i zamenu uvoza, na kompleksno iskorišćavanje sirovina, na racionalniji utrošak materijala i energije, smanjivanje gubitaka, izgradnju kadrova, itd.

Za izvršenje ovih zadataka nije dovoljno samo koncentrisati materijalna sredstva i dati ekonomsku stimulaciju, nego treba uskladiti i napore stručnih udruženja, komora i organa državne uprave kao i političkih organizacija, a u cilju ostvarenja politike podizanja životnog standarda radnih ljudi.

GRAĐEVINARSTVO¹

Obimna investiciona izgradnja posle rata² izazvala je i obimnu građevinsku delatnost. U vremenu 1947 — 1956 godine u opštédruštvenom sektoru podignuto je građevinskih objekata u vrednosti od 1.937 milijardi dinara. Oko 48% bruto investicija posle rata realizovano je u građevinarstvu.

Obim i struktura građevinskih radova

Ako se ukupan obim građevinskih radova pre rata³ računa po broju zaposlenih radnika (koji se kretao od 38.627 do 73.533 radnika godišnje), posleratna izgradnja je s obzirom na neizmenjen stepen mehaničke opremljenosti bila godišnje prosečno za 3,5 puta veća od radova u predratnom periodu.

Upoređenje podataka za izvesne vrste građevinskih radova iz predratnog perioda sa podacima iz posleratne izgradnje (godišnji proseki za period do kraja 1951 g.) pokazuju da je posleratna izgradnja saobraćajnica šest puta veća od predratne, stanbena izgradnja (uključujući i obnovu) dvaput, izgradnja industrijskih objekata dvanaest puta, objekata za kulturno-prosvetne potrebe sedam puta i zgrada za socijalno-zdravstvene svrhe pet puta. Između dva svetska rata sagrađene su svega dve hidrocentrale, a posle rata 28 većih hidrocentralla.

U prvim posleratnim godinama obnovljeni su ratom porušeni objekti. Sagrađeno je i obnovljeno: preko 20,0% postojećih stanbenih zgrada (655.408 stanova), oko 85,2% postojećih socijalno-zdravstvenih zgrada, oko 77,3% kulturno-prosvetne zgrada, 65,0% industrijskih objekata, 45,0% železničkih pruga i 40,0% postojećih puteva.

Obim građevinskih radova opštédruštvenog sektora u vremenu 1948 — 1956 godine prikazuje tabela 1.

Tabela 1* (U milionima dinara po stalnim cenama iz 1955 g.)

Godina	Vrednost građevinskih radova	Indeks	Struktura u procentima	
			kapitalna izgradnja	društveni standard
1948	183.888	90	55	45
1949	209.281	102	65	35
1950	214.087	104	67	33
1951	188.112	92	77	23
1952	181.378	88	82	18
1953	201.344	98	74	26
1954	208.466	102	62	38
1955**	205.234	100	66	34
1956**	174.887	85	68	32

* Preračunato na osnovu podataka »Indeksa« 7, 1956 g. i »Statističkog godišnjaka FNRJ« 1957 g. i indeksa cena građenja koji je izračunat u Saveznom zavodu za privredno planiranje.

** Za 1955 g. i 1956 g. uključeni radovi redovnog održavanja.

¹ Informacija je rađena prema elaboratu Saveznog izvršnog veća »Građevinarstvo« (dosadašnji i perspektivni razvoj građevinarstva) o kome je diskutovala Savezna narodna skupština 17 i 18 juna 1957 godine i donela »Rezoluciju o perspektivnom razvoju građevinarstva«.

² U vremenu 1947 — 1956 g. vrednost ukupnih društvenih investicija iznosila je 4.478 milijardi dinara ili prosečno oko 448 milijardi dinara godišnje po cenama iz 1955 g. Bruto investicije angažovale su 30,3% bruto proizvoda, dok je 21,9% nacionalnog dohotka utrošeno na neto investicije.

³ Ukupan obim građevinskih radova za predratni period nije poznat pa se zato teže može upoređivati sa posleratnom izgradnjom.

Obim građevinskih radova u privatnom sektoru u vremenu 1952 — 1956 godine prikazuje tabela 2.

Tabela 2* (Po tekućim cenama u milijardama dinara)

	1952	1953	1954	1955	1956
Ukupan obim	11,4	15,5	21,5	21,8	27,4
Od toga					
stanbene zgrade	10,2	13,8	18,9	19,0	23,7

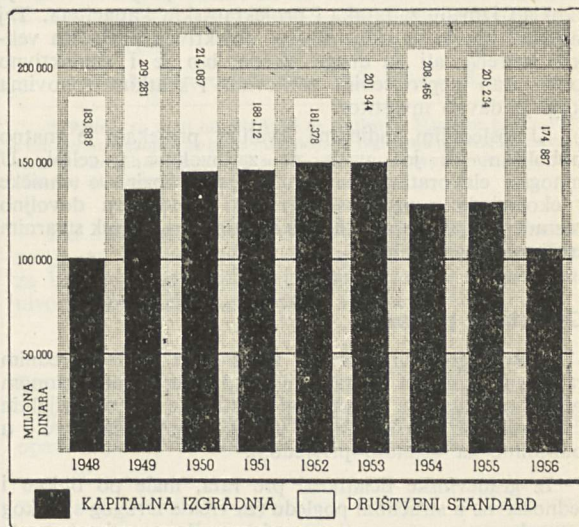
* Podaci za period od 1952 do 1955 godine uzeti su iz statističkih biltena br. 40, 60 i 70, a za 1956 g. iz »Statističkog godišnjaka FNRJ« 1957 g.

Oko 90% vrednosti svih građevinskih radova u privatnom sektoru uloženo je u stanbenu izgradnju.

Grafikon 1

OBIM GRAĐEVINSKIH RADOVA OPŠTEDRUŠTVENOG SEKTORA

(U milionima dinara po stalnim cenama iz 1955 g.)

Ukupan obim građevinskih radova u svim sektorima (uključujući i radove koje je izvodila građevinska operativna Jugoslovenske narodne armije) u vremenu 1952 — 1956 godine prikazuje tabela 3.

Tabela 3 (U milijardama dinara)

Godina	U tekućim cenama	U stalnim cenama iz 1955 godine	Indeks (baza 1955=100)
1952	161,4	198,0	83
1953	194,6	217,0	92
1954	224,9	230,0	97
1955	236,7	236,7	100
1956	205,7	205,7	87

Od 1948 do 1950 g. obim građevinskih radova bio je u stalnom porastu; u 1951 i 1952 godini građevinski radovi su smanjeni zbog dovršavanja ključnih objekata; od 1953 do 1955 godine obim radova je povećan.

Prema obimu i strukturi investicione izgradnje menjala se i veličina građevinskih kapaciteta, koji su se prilagođavali pojedinim objektima i vrstama gradnji. Neravnomernosti u razvitku samog građevinarstva, prouzrokovane potražnjom većom od ponude, povećale su neusklađenost u investicionoj izgradnji.

Projektovanje

Dosadašnja izgradnja građevinskih objekata nije bila organizovana na bazi regionalnih i urbanističkih planova. To je omeo pravilan i ekonomičan razvoj regiona i gradova, otežavalo građevinsku delatnost a zajednici nanosilo prilične štete.

Razrada investicionih programa nije bila uvek potpuna i uskladena.

U Jugoslaviji radi preko 200 projektantskih organizacija. Od 170 organizacija učlanjenih u Udruženje projektantskih organizacija FNRJ oko dve trećine radi na građevinskom projektovanju. Krajem 1956 godine u projektantskim organizacijama, koje su članovi Udruženja, radila su 6.283 lica, i to 2.020 inženjera (1.309 građevinskih inženjera i arhitekata), 1.955 tehničara (1.204 iz građevinske i arhitektske struke) i 2.308 ostalih. Od ukupnog broja zaposlenih produktivno je 83%. Van organizacija zaposleno je oko 40% ovlašćenih projekatana.

Kvalitet projekata u dosadašnjem periodu nije bio uvek na visini. Osnovni uzrok slabih projekata bio je nesklad između zadataka i projektantskih kapaciteta. Taj nesklad bio je sa jedne strane objektivna posledica velikih potreba, ali sa druge strane bio je i subjektivno potenciran neproučenim zahtevima i kratkim rokovima koje je davao investitor.

U poslednjim godinama kvalitet projekata je znatno poboljšan ali još uvek ne zadovoljava u celini. U mnogim elaboratima ne uzimaju se u obzir sve tehničke i ekonomske mogućnosti. Projekti često nisu dovoljno razrađeni, a predračunske cene ne odgovaraju uvek stvarnim troškovima građenja.

Građevinska preduzeća

Razvoj građevinarstva je zaostao za opšteprivrednim razvojem, kako u tehničkom tako i u organizacionom pogledu. Usled te zaostalosti nastao je niz materijalnih i ekonomskih neusklađenosti u samom građevinarstvu i u odnosima sa ostalom privredom.

Iz građevinske delatnosti pre rata, male po obimu i jednostavne u stručnom pogledu (za vreme Drugog svetskog rata skoro u potpunosti zamrle), prešlo se odmah posle rata na obimne i u stručnom pogledu komplikovane građevinske radove. Do 1950 godine osnovano je 735 izvođačkih organizacija, i to 450 građevinskih preduzeća i 285 investitorskih izvođačkih organizacija. Od tih preduzeća 92 (ili 12,5%) bila su velika preduzeća koja su izgradila skoro sve ključne objekte. Do 1955 godine, broj građevinskih preduzeća povećao se na 485, dok se broj investitorskih izvođačkih organizacija smanjio.

Preduzeća po veličini kapaciteta prikazuje tabela 4.

Tabela 4*

Kapacitet u milionima din. godišnje	Broj preduzeća	% od ukupnog broja preduzeća	% od ukupno obavljenih radova
Do 500	390	80,4	26,7
Od 500 do 2.000	80	16,5	47,8
Preko 2.000	15	3,1	25,5

* Statistički podaci Savezne građevinske komore iz godišnjeg izveštaja za 1955 godinu.

U posleratnoj izgradnji razvilo se oko 20 vrsta specijalizovanih preduzeća od kojih se krajem 1955 godine bavilo (prema dokumentaciji Savezne industrijske komore):

Visokogradnjom	374	preduzeća	odnosno	77,1%
Niskogradnjom	81	preduzeće	„	16,7%
Hidrogradnjom	16	preduzeća	„	3,3%
Montažnim radovima	5	preduzeća	„	1,0%

Zbog smanjenja obima građevinskih radova do kraja 1956 godine likvidirana su izvesna građevinska preduzeća (ostala su 434), uglavnom ona koja su osnovana bez ekonomskog opravdanja.

Kadrovi u građevinarstvu

Proširenje obima građevinske delatnosti u proteklim godinama ostvareno je masovnom upotrebom nekvalifikovane sezone radne snage. Veliki obim proizvodnje zahtevao je stalno i pojačano zapošljavanje nove radne snage, čiji je broj po godinama bio sledeći*:

	1952	1953	1954	1955	1956
Prosečan broj zaposlenog osoblja	193.000	233.000	266.000	276.000	207.000

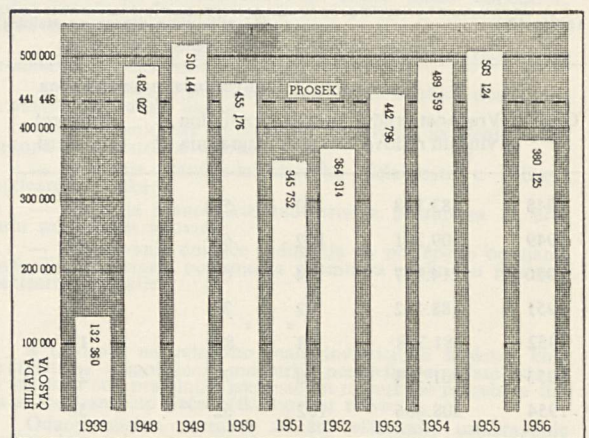
* Podaci iz »Indeksa«, br. 6, 1957 g.

Broj izvršenih efektivnih časova radnika, koji za posleratne godine iznosi prosečno 441 milion godišnje, veći je 3,5 puta od broja efektivnih radnih časova ostvaren 1939 godine kada je iznosio oko 132 miliona. Kretanje izvršenih efektivnih časova pokazuje da se broj prosečnih godišnjih efektivnih časova na jednog radnika kreće od 1.830 do 1.900. Korišćenje radnog vremena iz godine u godinu ne pokazuje veća odstupanja.

Grafikon 2

IZVRŠENI EFEKTIVNI ČASOVI RADNIKA*

(U hiljadama časova)

* Podaci iz »Indeksa« br. 6, 1957 g. Podaci za 1939 g. izračunati su u Saveznom zavodu za privredno planiranje na bazi broja osiguranih radnika 1939 godine.

Zbog sezonskog karaktera rada u građevinarstvu nastaju velike razlike u broju zaposlenih u pojedinim mesecima. Zimi se otpušta sa posla prosečno jedna trećina uposlenih radnika.

Sezonska kolebanja pokazuju niski stepen razvoja proizvodnih snaga i zaostalost sistema građenja koji u velikoj meri zavisi od atmosferskih prilika. Posledica toga je primanje velikog broja radnika sa sela, koji su privremeno zaposleni u letnjim mesecima, za vreme najjače sezone.

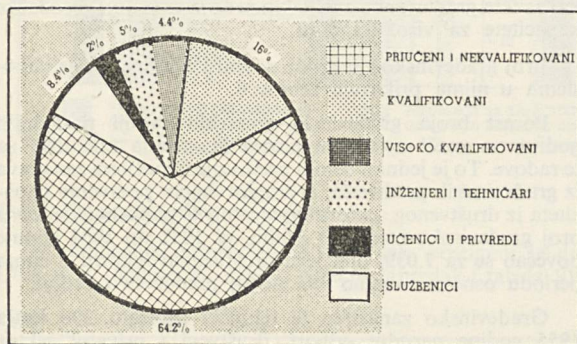
U građevinarstvu se oseća nedostatak kadrova, i to naročito sa stručnom spremom. Struktura kadrova u

građevinarstvu je nepovoljna. Od ukupnog broja građevinskih radnika priučenih i nekvalifikovanih ima 64,2%, kvalifikovanih 16,0%, visokokvalifikovanih 4,4%, inženjera i tehničara 5,0%, učenika u privredi 2,0% i službenika 8,4%. Bilo bi potrebno 30 do 40% kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika umesto 20,4%, koliko ih sada ima.

Nedostatak kvalifikovanih radnika u građevinarstvu potiče i od specifičnih uslova rada, kao što su nestalno zaposlenje, smanjenje zarade u toku godine (zbog vremenskih i atmosferskih prilika), stalna odvojenost od porodice i kuće, povećani troškovi života zbog te odvojenosti i neprestano menjanje mesta rada.

Grafikon 3

STRUKTURA KADROVA

Tarifnom politikom nije bio stimuliran priliv kadrova. Prosečne plate građevinskih radnika su na jednom od poslednjih mesta u odnosu na plate u drugim privrednim granama.

Ako se prosečna plata u industriji i rudarstvu uzme kao 100 onda je odnos plate za pojedine grane u 1955 godini bio:

Industrija uglja	112,5
Crna metalurgija	117,6
Obojena metalurgija	111,7
Metalna industrija	107,8
Drvena industrija	90,9
Građevinarstvo	85,7

Zbog nedovoljnog priliva kadrova u stručne škole priučavanje je postalo glavni izvor kadrova za građevinarstvo. U posleratnim godinama radnici su se masovno osposobljavali priučavanjem, iako često nisu imali ni osnovnog obrazovanja.

U većini slučajeva stručno osposobljavanje nije završeno teorijskim i praktičnim ispitima. To je negativno uticalo na kvalitet radne snage, a docnije i na razvijanje radničkog samoupravljanja u građevinarstvu.

Mehanizacija

Mehanizacija u građevinarstvu je stara i dotrajala. Više od 75% vrednosti građevinskih mašina je već amortizovano.

Popisom osnovnih sredstava krajem 1952 godine utvrđeno je da prosečna istrošenost građevinskih mašina iznosi od 40 do 50%. Zbog toga je 30% svih mašina stalno neispravno.

S obzirom na to da promene obima i strukture radova u pojedinim godinama utiču na zaposlenje raznih vrsta građevinskih mašina, pojedine vrste mašina stoje a neki radovi se obavljaju ručno.

Opremljenost građevinarstva je na niskom stepenu. U odnosu na ostale privredne oblasti u građevinarstvu su, pored zanatstva, najnerazvijenije proizvodne snage. Na jedno zaposleno lice vrednost osnovnih sredstava iznosi:

U industriji i rudarstvu	882.000 dinara
U poljoprivredi	383.000 ..
U trgovini, ugostiteljstvu i turizmu	272.000 ..
U građevinarstvu	131.083 ..
U zanatstvu	120.000 ..

Niska opremljenost građevinarstva posledica je malih investicionih ulaganja. Od 1945 do 1952 godine ova ulaganja su bila minimalna, a od 1952 do 1956 godine iznosila su svega 2,8% od ukupnih privrednih investicija (tabela 5).

Tabela 5* (U milijardama dinara po tekućim cenama)

	1952	1953	1954	1955	1956
Ukupno	8,1	13,2	11,9	11,0	9,7
Od toga oprema	5,8	10,7	8,5	8,0	—

* Podaci su uzeti od Direkcije za statistiku Narodne banke FNRJ s tim što su umanjeni za iznos investicija za izgradnju puteva, istraživačkih radova i drugih objekata koji se ne odnose na unapređenje proizvodnih snaga u građevinarstvu.

Do 1953 godine nabavljena je većim delom mehanizacija za niskogradnju i hidrogradnju i jednim delom za ključne objekte industrije. Na području visokogradnje nivo proizvodnih snaga ostao je veoma nizak.

Produktivnost rada

Uporedo sa povećanjem obima građevinskih radova opadala je i produktivnost rada (tabela 6).

Tabela 6 (U dinarima)*

	1952	1953	1954	1955	1956
Vrednost rada jednog efektivnog časa	545	490	470	440	(461)
Indeks (baza 1952=100)	100	90	86	81	(84)

* Izračunato u Saveznom zavodu za privredno planiranje na bazi podataka »Indeksa«.

U 1956 g. uporedo sa smanjenjem obima radova povećava se produktivnost rada.

Kapaciteti u građevinarstvu su se povećavali uglavnom prilivom nekvalifikovane radne snage sa niskom produktivnošću.

Slaba opremljenost mehanizacijom je posledica i visokih cena građevinskih mašina i ekonomskih instrumenata — anuiteta, amortizacije, kamate na osnovna sredstva a takođe i poreza na promet. Promene instrumenata u društvenom planu za 1957 godinu i sniženje cena građevinskih mašina domaće proizvodnje bitno menjaju odnose između ručnog i mašinskog rada. Do pojevtinjenja mašinskog rada dolazi zbog sniženja cena građevinske mehanizacije za prosečno 27%, sniženja kamate na osnovna sredstva od 6% na 2% i zbog novog načina otplaćivanja anuiteta.

Jedan od uzroka niske produktivnosti rada su i prekidu u radu. Od ukupnog normalnog radnog vremena na prekidu otpadaju:

Neopravdani lični izostanci	10,8%
Opravdani izostanci	4,9%
Gubici zbog slabe organizacije rada	12,7%
Tehnički prekidi u radu	5,9%
Gubici usled atmosferskih prilika	3,1%
Ukupno	37,4%

* Merenja izvršena na šest gradilišta u Beogradu.

Bruto produkt građevinske proizvodnje pokazuje sledeću strukturu*:

	1954	1955
Materijalni troškovi	61,8%	66,9%
Amortizacija sa kamatom na osnovna sredstva i zemljinom	4,4%	4,7%
Obračunski fond plata sa socijalnim doprinosom	20,5%	21,1%
Dobit i porez na promet	13,3%	7,3%

* Iz analize završnih računa za 186 preduzeća iz 1954 godine i 205 preduzeća iz 1955 godine, izrađene u Saveznoj građevinskoj komori.

U 1955 godini dobit se osetno smanjuje a isto tako i u 1956 godini.

Analiza rentabilnosti poslovanja građevinskih preduzeća vidi se u tabeli 7.

Tabela 7

Preduzeća po obimu proizvodnje	Broj	Opremljenost mehanizacijom	Vrednost radova	Rentabilitet	Bruto vrednost na 1 radnika
Ukupno	205	0,19	109,0	23,0	810.000
Do 0,5 mlrd.	145	0,13	20,0	28,7	682.000
Od 0,5 do 2,0 „	49	0,20	53,5	23,0	790.000
Preko 2,0 „	11	0,205	34,7	20,5	950.000

Tabela 8*

Vrsta radnji		1951 godina		1952 godina		1953 godina		1954 godina	
		Broj radnji	Broj zaposlenih	Broj radnji	Broj zaposlenih	Broj radnji	Broj zaposlenih	Broj radnji	Broj zaposlenih
Instalaterske	a**	46	480	42	804	50	1.226	65	1.847
	b	168	341	178	341	195	414	215	491
Elektroinstalaterske	a	87	518	156	1.219	184	2.261	211	2.766
	b	551	970	619	921	678	1.083	696	1.152
Molersko-farbarske	a	8	1.293	97	1.828	125	2.660	123	3.109
	b	1.125	1.732	1.237	1.904	1.389	2.393	1.483	2.638
Parketerske	a	2	37	3	85	3	86	6	139
	b	26	41	31	74	29	75	38	86
Tesarske	a	20	255	39	282	40	385	40	521
	b	492	856	575	932	922	1.639	779	1.241
Zidarske	a	62	2.097	186	4.207	211	8.712	247	9.630
	b	1.971	3.422	2.769	4.876	3.214	5.944	4.091	7.539
Svega	a	297	4.680	523	8.425	613	15.330	692	18.012
	b	4.333	7.362	5.410	9.048	6.427	11.548	7.302	13.153
Ukupno		4.630	12.042	5.933	17.473	7.040	26.878	7.994	31.165

* Podaci iz elaborata »Analize zanatstva i predloga za donošenje propisa i zajedničkih mera« komisije SNS i SIV-a.

** a = društveni sektor, b = privatni sektor.

Boljom mehaničkom opremljenošću srednjih i velikih preduzeća došlo je do veće produktivnosti, do veće proizvodnje po jednom radniku. U malim preduzećima nastaje veća dobit na račun kvaliteta a i kvantiteta ugrađenog materijala.

Građevinsko zanatstvo

U izgradnji objekata visokogradnje, pored građevinskih preduzeća učestvuje i oko 25 vrsta građevinsko-zanatskih preduzeća koja obavljaju završne radove. Ovi radovi iznose prosečno oko 46% od ukupne vrednosti objekta.

Neusklađenost kapaciteta za osnovne građevinske radove i kapaciteta za završne radove predstavlja jedan od osnovnih problema u građevinarstvu. Nedovoljan broj kapaciteta građevinsko-zanatskih radova smanjuje izvođačke kapacitete za visokogradnju.

Broj građevinsko-zanatskih radnji i kretanje broja zaposlenih u njima prikazuje tabela 8.

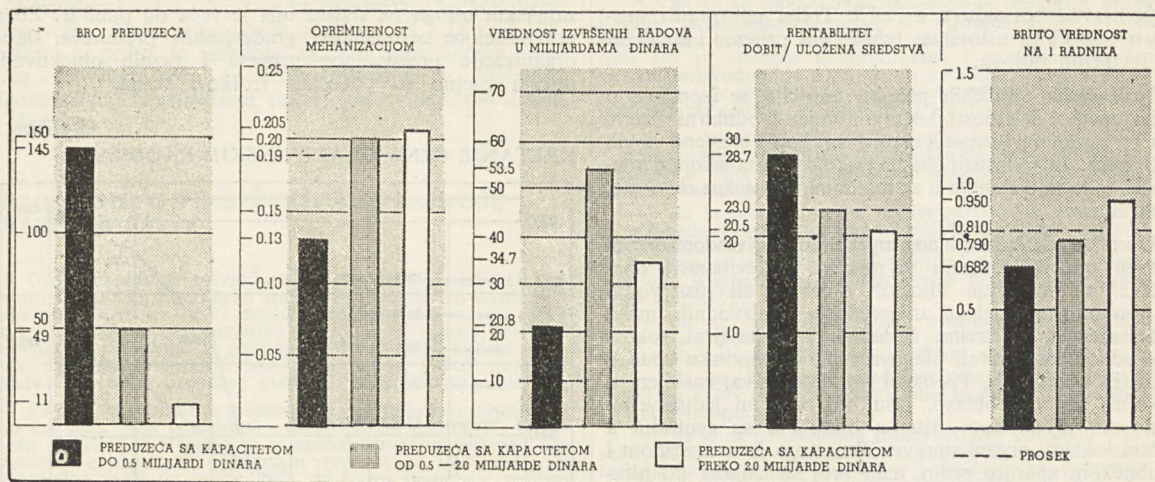
Porast broja građevinsko-zanatskih radnji poslednjih godina ne znači apsolutan porast kapaciteta operative za te radove. To je jednim delom preliivanje kapaciteta zanatstva iz građevinskih preduzeća, a drugim delom preliivanje kapaciteta iz društvenog sektora u privatni. U privatnom sektoru broj građevinsko-zanatskih radnji od 1951 do 1954 godine povećao se za 7.039, dok je u društvenom sektoru u istom periodu osnovano samo 395 novih preduzeća i radnji.

Građevinsko zanatstvo je tehnički zaostalo. Do kraja 1955 godine narodni odbori, društveni i privatni sektor nisu investirali gotovo ništa za unapređenje proizvodnih snaga u zanatstvu. Kapaciteti građevinskog zanatstva su ne samo deficitarni, već i nejednako raspoređeni po republikama. Slabo korišćenje kapaciteta povećava deficit. Najviše nedostaju kapaciteti za instalaterske (izuzev elektroinstalaterskih), teracersko-fasaderske, keramičarske i molersko-farbarske radove.

U 25 struka građevinsko-zanatske delatnosti na jedno preduzeće i radnju društvenog sektora dolazi skoro 20 privatnih radnji. Kako društveni sektor nije bio u stanju da sam izvodi radove, privatni sektor je izvodio obimne radove na investicionim objektima.

ANALIZA RENTABILNOSTI POSLOVANJA

Grafikon 4

Industrija građevinskog materijala

U proizvodnji građevinskog materijala postignut je do 1956 g. u odnosu na 1939 g. osetan napredak (tabela 9).

Tabela 9

Vrsta materijala	Jed. mere	1939	1948	1952	1954	1955	1956
Betonsko gvožđe*	t	17.136	30.070	46.147	49.062	89.717	—
Železničke šine i pribor	t	6.244	38.400	44.900	47.600	59.900	43.300
Keramika za građevinarstvo	t	2.462	5.473	6.244	9.225	13.249	10.933
Cement	000 t	894	1.168	1.313	1.393	1.573	1.555
Ravno staklo	000 t	1.678	2.470	3.415	5.025	4.583	4.728
Cigla	mil. kom.	380	523	551	751	799	813
Crep	000 t	170	216	190	177	17	186
Kreč	000 t	144	321	291	328	400	449
Rezana građa četinarsa	000 m³	1.542	2.250	1.609	1.343	1.258	1.207
Šper ploče	m²	13.354	15.294	13.966	24.453	25.268	24.688
Parket	m²	14.252	23.247	14.915	30.461	34.543	37.262

* Podaci Udruženja jugoslovenskih železara, a ostali podaci uzeti su iz »Statističkih godišnjaka FNRJ« za 1956 i 1957 godinu.

Osnovni napredak u poređenju sa 1939 godinom nije samo porast nivoa proizvodnje već i širi i potpuniji asortiman. Proizvodi se sanitarna keramika, razne vrste građevinskih ploča, staklena vuna, plastične mase i drugo, što se ranije nije proizvodilo.

Proizvodne snage su na niskom nivou, naročito u proizvodnji osnovnih građevinskih materijala. Usled toga je tržište neravnomerno snabdeveno, a obezbeđenje ujednačenog kvaliteta i asortimana otežano. Usled smanjenja zalih građevinskog materijala ispod najnižih količina dolazilo je do čestih prekida u procesu građenja. Zato se usporavalo građenje, opadao kvalitet radova i rasle cene građevinskih usluga.

Za poslednjih pet godina porast proizvodnje građevinskog materijala veći je od porasta obima građevinskih radova. Zbog toga je snabdevenost tržišta iz godine u godinu sve bolja. Međutim, asortiman proizvodnje je još vrlo oskudan. Struktura proizvodva uslovljena je zastarelom opremom preduzeća industrije građevinskog materijala.

Proizvodnja građevinskog materijala počela je od pojedinačne izrade materijala za odgovarajući objekat, pa se preko zanatskog karaktera proizvodnje razvila u industriju. Najveći deo pogona star je od 30 do 50 godina. U posleratnim godinama pogoni su se forsirano koristili, a nije se dovoljno ulagalo u njihovu obnovu i rekonstrukciju. U industriju, koja proizvodi materijal za ugrađivanje, od 1947 do 1955 godine uloženo je svega 1,6% od ukupnih investicija u industriji. Tehnički nivo ove industrije sprečava razvoj savremenijeg i ekonomičnijeg načina građenja novim materijalima.

Nepovoljni uslovi rada i nestimulativne plate izazivali su fluktuaciju stručne radne snage. To se nepovoljno odrazilo na proizvodnju. Sezonski karakter rada doprineo je povećanju fluktuacije radnika. Škole za osposobljavanje kvalifikovanih radnika u industriji građevinskog materijala ne postoje, a nisu ni doneseni propisi koji bi priznavali pravo radnicima na kvalifikaciju.

Naučno-istraživački rad

Naučno-istraživački rad u građevinarstvu u dosadašnjem periodu nije bio dovoljno razvijen s obzirom na veliku izgradnju. Projektantske organizacije, građevinska preduzeća, preduzeća industrije građevinskog materijala i preduzeća građevinskog zanata nedovoljno su bile povezane sa institutima i stručnim udruženjima. U oblasti naučno-istraživačkog i studisko-analičkog rada radilo je krajem 1956 g. devet samostalnih instituta, zavoda i laboratorija sa 179 inženjera, 178 tehničara i 96 laboranata. Od svih ovih ustanova najbolje su opremljeni instrumentima i kadrovima instituti u Beogradu i Ljubljani. Institut u Zagrebu nije dovoljno opremljen. U Sarajevu, Skopju i Titogradu postoje samo laboratorije. Slične institucije postoje i pri univerzitetima i tehničkim fakultetima.

U projektantskim organizacijama, građevinskim preduzećima i preduzećima industrije građevinskog materijala nema organizovane delatnosti rada na unapređenju proizvodnje. Nedovoljno je razvijeno ispitivanje i usavršavanje novih materijala i elemenata za ugrađivanje, proučavanje mehanizacije građevinskih i građevinsko-zanatskih radova i proučavanje uslova za primenu novih tehnoloških procesa odnosno savremenijih metoda rada.

Građevinska regulativa i upravna služba

Sređenje prilika u građevinarstvu ometa nedostatak opštih i stručno-tehničkih propisa i standarda. Građevinski zakon je u pripremi; regulativa u investicionoj izgradnji nije još organizaciono sređena, dok su kod propisa građevinskom projektovanju i reviziji projekata

potrebne još dopune. Građevinsko tržište treba srediti donošenjem propisa o opštim i posebnim uslovima građenja i izvođenju radova u režiji. Treba upotpuniti propise o tehničkim uslovima, tehničkom prijemu i kolaudaciji izvršenih radova.

Nedostatak tehničkih propisa naročito se ispoljava u projektantskoj delatnosti, jer nije usvojen modularni sistem, nisu propisani svi elementi sigurnosti, kao i elementi novih dostignuća. U industriji građevinskog i instalacionog materijala nedostaju standardi za materijal, montažne elemente, konstrukcije.

U vreme administrativnog upravljanja privredom organi državne uprave nadležni za poslove građevinarstva obezbeđivali su podizanje ključnih objekata ali nisu vodili širu politiku u pogledu unapređenja proizvodnih snaga građevinarstva, a brzina izgradnje i postavljeni rokovi često su onemogućavali blagovremenu ekonomsku analizu tehničkih koncepcija. Problemi građevinarstva, razbijeni u to vreme na više oblasti, nisu bili rešavani jedinstveno. U novom privrednom sistemu oslabljeni su centralni a ojačani lokalni organi uprave. Zbog toga je u saveznom i republičkom aparatu radio mali broj stručnjaka po pitanjima građevinarstva. U srezovima i opštinama građevinski organi nalaze se većinom u sastavu organa za komunalne poslove i urbanizam.

Tržište i cene

U posleratnim godinama, izuzimajući 1951 i 1956 godinu, obim investicionih sredstava za podizanje građevinskih objekata bio je veći od građevinskih kapaciteta. Zbog toga se i cene građevinskih radova u ovom periodu stalno povećavaju (tabela 10).

Tabela 10 (Indeksi na bazi 1938 godina=100)

	1947	1951	1952	1954	1955
Cene građevinskih radova	495	512	2.250	3.110	3.340
Troškovi materijala	500	473	2.260	2.740	3.030
Zanatski radovi — ukupna vrednost (uključivo plate)	468	680	2.600	7.560	8.150
Neposredne plate radnika (građev. radnika bez zanatskih)	219	277	655	666	692
Režija (amortizacija, režija uprave i prodaje, režija gradilišta, posredne plate, dobit) i drugo.	970	925	4.200	5.850	6.320

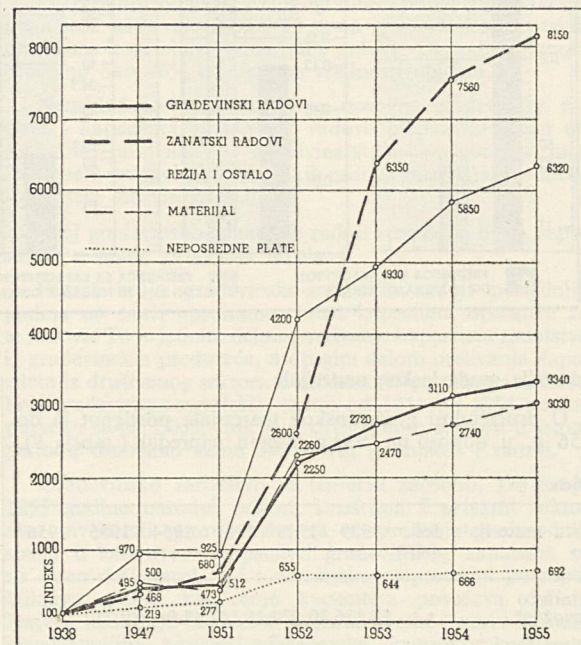
Iako su cene u periodu administrativnog upravljanja privredom bile regulisane administrativnim putem, ipak su i tada rasle. Skok indeksa cena od 1951 do 1952 godine rezultat je preračunavanja cena na novi nivo. Od 1952 godine cene naglo rastu zbog stalnog povećanja obima građevinskih radova.

Na porast cena uticali su i razni objektivni i subjektivni razlozi: često menjanje obima i strukture radova (zbog toga slabija priprema i organizacija procesa proizvodnje i neiskorišćenost jednog dela mehanizacije), zaustavljanje i ponovo započinjanje radova (zbog toga povećanje troškova i produžavanje roka izgradnje) i opšta zaostalost proizvodnih snaga (zbog toga slaba organizacija rada i nedovoljno korišćenje mašina, rasipanje građevinskog materijala, niska proizvodnost rada). Slaba snabdevenost tržišta materijalom takođe je uticala na porast cena. Cene radova na objektima visokogradnje rasle su i zbog velikog

poskupljavanja zanatskih radova. Kapaciteti građevinskog zanatstva potpuno su zaostali i neopremljeni, a potražnja zanatskih usluga na tržištu bila je veća od ponude. Zbog organizacione nesređenosti građevinskih preduzeća, slabe organizacije proizvodnog procesa i raznih objektivnih uticaja osetno su povećani troškovi režije.

Grafikon 5

KRETANJE CENA GRAĐEVINSKIH RADOVA*

* U celini i u elementima.

Jedna od osnovnih mera za sređivanje građevinskog tržišta su propisi o javnom nadmetanju. Javno nadmetanje postavljeno je 1954 godine samo principijelno u Uredbi o građenju, a novi savezni propisi doneseni su nedavno. Javno nadmetanje još nije dalo željene rezultate u pogledu sniženja troškova građenja.

Davanje građevinskih radova putem javnog nadmetanja imalo je pozitivne rezultate u slučajevima kada su bili ispunjeni svi uslovi: pre svega izrađen kompletan elaborat i doneta opšta i tehnička dokumentacija za izvođenje građevinskih radova.

Građevinarstvo je u vremenu od 1945—1957 godine savladalo obimne i komplikovane zadatke, ali njegova efikasnost i tehnički nivo nisu bitno izmenjeni u odnosu na stanje pre rata. Zaostalost i niska produktivnost rada povećavaju troškove građenja. Gradi se relativno sporo, što nanosi velike ekonomske štete. Zbog toga su osetno smanjeni ekonomski efekti investicionih ulaganja u proteklom periodu.

Nerazvijeno građevinarstvo i zaostala industrija građevinskog materijala koče ekonomski i privredni razvitak i sprečavaju podizanje životnog standarda. Zato je neophodno izmeniti materijalnu strukturu i odnose u građevinarstvu i građevinskoj industriji i odrediti stepen razvitka građevinarstva, građevinskog zanatstva i industrije koja proizvodi za potrebe građevinarstva.

M. B.

Savezna narodna skupština na zajedničkoj sednici Saveznog veća i Veća proizvođača održanoj 17 i 18 juna 1957. godine, a pošto je saslušala ekspozice pretstavnika Saveznog izvršnog veća i vodila diskusiju o elaboratu »Dosadašnji i perspektivni razvoj građevinarstva« donela je sledeću

REZOLUCIJU O PERSPEKTIVNOM RAZVOJU GRAĐEVINARSTVA

Opšta zaostalost privrednog razvoja u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji tražila je ubrzano stvaranje materijalne osnove za opšti društveno-ekonomski razvoj. Zbog toga je osnovna karakteristika posleratnog razvoja obimna investiciona izgradnja. U periodu od 1947—1955. godine vrednost ukupnih društvenih investicija iznosi 4.063 milijarde dinara, što znači prosečno godišnje oko 440 milijardi din.

Za ovakvu intenzivnu investicionu izgradnju bila je potrebna oko 3,5 puta veća građevinska delatnost od predratne. U periodu od 1947—1956. godine u opštedruštvenom sektoru podignuto je građevinskih objekata u vrednosti od 1.937 milijardi dinara, što znači da je cca 48% od bruto investicija realizovano preko građevinarstva.

Pošto su zadaci investicione izgradnje tražili povećanje obima građevinske proizvodnje, to se zbog nedovoljne opremljenosti građevinarstva moglo izvršiti samo sa tada raspoloživim sredstvima, tj. masovnom upotrebom nekalifikovane sezone radne snage i pretežnom primenom dosada uobičajenih metoda građenja. U takvim uslovima razvoj građevinarstva je zaostao za opšteprivrednim razvojem, kako u tehničkom tako i u organizacionom pogledu, te koči privredni razvitak i podizanje životnog standarda.

I

1) Dosadašnji razvoj građevinarstva u osnovi karakteriše ekstenzivni način proizvodnje sa niskom proizvodnošću rada. Mere koje bi doprinele intenzivnijem razvoju proizvodnih snaga u građevinarstvu uglavnom se nisu mogle na vreme preduzimati.

Tadanje objektivne potrebe da se investiciona izgradnja ubrza na račun prethodnih i pripremnih radova dovodile su do mnogobrojnih slabosti i grešaka, od nedovoljno prostudiranih investicionih programa i nedovoljno razrađenih projekata do nepripremljene organizacije radova.

U prvim posleratnim godinama osnivao se veliki broj preduzeća iako nije bilo dovoljno potrebnih osnovnih sredstava, naročito građevinske mehanizacije, kao ni dovoljnog broja potrebnog inženjersko-tehničkog i ekonomskog kadra, a ni stručnih kvalifikovanih radnika. Zbog neslaganja između novčanih investicionih sredstava i građevinskih kapaciteta, građevinska preduzeća dobila su monopolistički položaj.

Nedostaci u opštem i stručnom obrazovanju radnika i masovno osposobljavanje radnika koji često nemaju ni osnovnog obrazovanja putem priučavanja, imali su negativni uticaj na kvalitet radne snage.

Opremljenost građevinarstva mehaničkim sredstvima je na niskom stepenu. To je najvećim delom uslovljeno da građevinarstvo, a naročito građevinsko zanatstvo ima relativno slabo razvijene proizvodne snage.

U industriji građevinskog materijala proizvodne snage su zaostale. Takva proizvodnja građevinskog materijala koči uvođenje novih savremenih metoda građenja.

Za tako krupne potrebe naučno-istraživački rad nije bio dovoljno razvijen, a naročito je nedostajalo povezivanje projekatantskih organizacija, građevinskih preduzeća, industrije građevinskog materijala kao i preduzeća građevinskog zanata sa institutima i stručnim udruženjima.

Na stanje i razvoj građevinarstva imale su uticaj i ekonomske mere u našoj investicionoj politici nametnutoj međunarodnim prilikama. S tim u vezi menjala se i struktura investicija, što se odražavalo i na sam razvoj građevinarstva. Promene strukture sprečavale su pravilan razvoj i organizaciono sređivanje građevinskih preduzeća.

Usled svega napred navedenog cene građevinskih radova povećavale su se u celini i kod pojedinih elemenata. U odnosu na 1938. godinu nominalne cene građevinskih radova u 1953. godini porasle su za 33,4 puta, i to: troškovi materijala za 30,3 puta, cene zanatskih radova za 81,1 puta, a troškovi režijske zajedno sa amortizacijom i dobiti za 63,2 puta.

Takav nivo cena je, pored napred navedenog, posledica i subjektivnih slabosti projektantske službe, industrije građevinskog materijala i građevinske operative.

2) Na osnovu ovakvog stanja u građevinarstvu može se zaključiti:

— da je naše građevinarstvo moralo neposredno posle oslobođenja, u nepovoljnim prilikama za osposobljavanje vlastite organizacije, izvršavati velike zadatke u obnovi, in-

dustrijalizaciji i elektrifikaciji zemlje, i da je time odigralo značajnu ulogu u našem posleratnom razviku;

— da su se teškoće naše investicione izgradnje, prouzrokovane ekonomsko-političkim i međunarodnim prilikama posleratnih godina, negativno odražavale na građevinarstvo time što su remetile kontinuiranost i sinhronizaciju građevinske proizvodnje, te se zbog tih promena obima i strukture investicija nije moglo u dovoljnoj meri pristupiti organiziranom građenju po principima savremene tehnike;

— da su česta neslaganja između investicionih sredstava i građevinskih kapaciteta prouzrokovala veću potražnju od ponude, a time i monopolistički položaj građevinskih preduzeća i osetni porast cena;

— da je povratni uticaj građevinarstva na privredu, koji se pokazuje u neaktiviranim investicijama, štetno delovao na stabilizaciju naše privrede, a naročito s obzirom na činjenicu da je u našoj posleratnoj izgradnji od ukupnog u investicije uloženog nacionalnog dohotka preko građevinarstva realizovano oko 48%;

— da su zbog nedovoljno prostudiranih investicionih programa i nedovoljno razrađenih projekata nastupale mnogobrojne slabosti i teškoće u izvođenju građevinskih radova;

— da su kapaciteti građevinsko-zanatskih preduzeća i radnji za tako obimnu investicionu izgradnju bili apsolutno nezadovoljavajući;

— da je za unapređenje građevinarstva potrebno u prvom redu razviti proizvodne snage u industriji građevinskog materijala, građevinskog zanatstva i građevinske operative na osnovu rezultata naučno-istraživačkog rada;

— da bi intenzivan razvoj građevinarstva mogao obezbediti veću efikasnost investicionih fondova i time ubrzati privredni razvoj.

II

1) Jedan od osnovnih uslova za brži i usklađeni razvoj privrede je postepeno uvođenje savremenog sistema građenja. U niskogradnji i hidrogradnji kroz veća ulaganja u mehanizaciju radova i primenom savremenih metoda građenja i modernizacijom tehnoloških postupaka, a s obzirom na prirodu tih radova, postignuti su već znatni uspehi i osetno povećanje produktivnosti. U radovima visokogradnje, međutim, može se preći na veću primenu mehanizacije tek ako se prethodno unapredi industrijska proizvodnja kvalitetnog i po asortimanu bogatog građevinskog materijala i elemenata za ugrađivanje. Proizvodnja tog materijala stvara osnovne uslove za modernizaciju i ubrzanje, a time pojednjenje građevinskih radova na objektima visokogradnje.

Radi daljnje unapređenja građevinarstva treba razvijati proizvodnju osnovnog građevinskog materijala, kao i proizvodnju: drvene, papirne, tekstilne, metalne, nemetalne, hemijske i druge industrije za one proizvode koji služe za potrebe građevinarstva.

S obzirom na to da se struktura građevinskih radova u sadašnjim uslovima i potrebama menja u korist objekata visokogradnje, od velike je važnosti unapređenje građenja tih objekata, a pre svega unapređenje građenja stanbenih objekata.

2) Uslovi za prelaz na savremeni način građenja jesu modernizacija i povećanje industrijske proizvodnje svih materijala i elemenata za ugrađivanje, povećanje mehanizacije građevinskog zanatstva, kao i samih građevinskih radova, te osposobljavanje stručnih radnika i inženjersko-tehničkog kadra.

Za podizanje i bolje korišćenje kapaciteta građevinskog zanatstva treba uvesti tipizaciju elemenata.

Povećanje produktivnosti rada potrebno je postići savremenom organizacijom rada, podizanjem stručnosti radnika i organizatora tehnološkog procesa u proizvodnji, a isto tako i mehanizacijom radova i modernizacijom tehnoloških procesa građenja.

Poznavanje perspektive i daljnja razrada perspektivnih zadataka omogućava izradu realnijih pretkalkulacija troškova građenja i bolju organizaciju proizvodnje. To je ujedno i uslov za pravilan razvoj i organizaciono sređivanje građevinskih preduzeća, za utvrđivanje kapaciteta i strukture radova, odnosno veličine i specijalnosti preduzeća.

Treba nastojati da se i u građevinskim preduzećima formiraju pogoni za izvođenje zanatskih radova.

3) Unapređenje industrije građevinskih materijala osnovni je uslov za unapređenje građevinarstva i za prelaz na savremeni način građenja.

Da bi se stvorili ti uslovi potrebno je:

— sprovesti rekonstrukciju u osnovnoj industriji građevinskog materijala za uvođenje i proizvodnju novih asortimana, podići produktivnost i istovremeno poboljšati kvalitet proizvoda, te stvarati uslove da se produžava sezona; dograditi i savremenom mehanizacijom opremiti industriju betonskih prefabrikata;

— povećati kapacitete za deficitarne materijale u građevinarstvu i izgraditi kapacitete za građevinske materijale i elemente koji se dosada nisu proizvodili, a bitni su za unapređenje građevinarstva;

— organizovati proizvodnju širokog asortimana proizvoda ostale industrije za potrebe građevinarstva, kao naprimer: u preradi metala — okove, prozore i vrata od lakih metala i legura, instalacioni materijal i armature; u hemiskoj industriji — veštačke mase za podove, lakove, ulja, plastične mase za proizvodnju instalacionih materijala; u drvenoj industriji — industrijska proizvodna elemenata za ugrađivanje (prozora, vrata, panoa itd.); u industriji keramike — sanitarnu opremu; u azbestno-cementnoj industriji — instalacioni materijal za vodovod i kanalizaciju; u papirnoj industriji — tapete, razne vrste lepenke itd.

Najveća ulaganja potrebna su u ciglarskoj industriji za povećanje proizvodnje, proizvodnje šupljih tela, tavanskih elemenata i ostale tankostene robe, kao i za proizvodnju lakih betona i drugih lakih građevinskih materijala.

4) Za nabavku nove mehanizacije u oblasti građevinarstva bila bi u bliskoj budućnosti potrebna takva ulaganja koja bi povisila stepen mehaničke opremljenosti oko 2 puta od današnje. Ovim ulaganjima treba u prvom redu obezbediti unapređenje građenja objekata visokogradnje. Domaća proizvodnja građevinskih mašina i uvoz opreme već omogućavaju takvu opremljenost građevinarstva.

U predviđenom obimu svih građevinskih radova u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji učestvuju građevinsko-zanatski radovi sa cca 25%. Uvođenjem savremenih metoda i upotrebom ovog materijala, ova delatnost treba postepeno da se spaja sa građevinarstvom u jednu celinu, i time se u perspektivnom razvoju podiže na stepen savremene industrijske montaže. Produktivnost rada građevinskog zanatstva treba podići na viši stepen ulaganjima za nabavku opreme i mehanizovanog alata. Za organizaciju društvenog sektora građevinskog zanatstva kao i u pogledu potrebnih mera za unapređenje ove delatnosti u prvom redu i najviše mogu da učine narodni odbori.

5) Naučno-istraživački rad u građevinarstvu mora da obuhvati sve probleme u vezi sa unapređenjem građevinarstva, građevinskog zanatstva i industrije građevinskog materijala.

Da bi se to postiglo potrebno je sledeće:

- propisati odgovarajuće standarde i doneti tehničke propise za materijal, konstrukcije i elemente;
- izraditi studije o sirovinskim bazama za proizvodnju materijala;

- proučavati mere za rekonstrukciju proizvodnih preduzeća u cilju povećanja obima, kvaliteta i asortimana proizvoda;

- izvršiti analizu postojećih sistema polumontažne i montažne gradnje u cilju davanja ocene o tehničkim osobinama i ekonomskoj opravdanosti;

- vršiti stalna ispitivanja celokupne problematike proizvodnje građevinskog materijala;

- proučavati mogućnost unapređenja proizvodnje novih materijala, elemenata i konstrukcija;

- izvršiti ispitivanje građevinske mehanizacije u pogledu upotrebljivosti, radnog efekta, potrošnje energije, kvaliteta rada, kao i u pogledu rukovanja i njenog održavanja;

- proučiti tipizaciju mehanizacije.

Za izvršenje tih zadataka treba osigurati odgovarajuća sredstva.

U tom radu treba obezbediti saradnju projektantskih organizacija, građevinskih preduzeća, industrije građevinskog materijala i preduzeća građevinskog zanatstva sa institutima i stručnim udruženjima. Isto tako treba voditi širu evidenciju rada na naučno-istraživačkom polju i organizovati informativnu službu o proizvodnji građevinskog materijala, kao i o iskustvima građevinarstva u svetu.

6) Za racionalnije izvršenje predviđenog obima i strukture investicionih radova potrebno je povećati broj inženjersko-tehničkog kadra i kvalifikovanih stručnjaka, a uvođenjem savremenih metoda građenja postepeno smanjivati zapošljavanje nekvalifikovane radne snage.

Ustaljenost radne snage u građevinarstvu i industriji građevinskog materijala treba obezbediti uvođenjem takvog platnog i premiskog sistema kojim bi se omogućilo da prosečna plata radnika u građevinarstvu, vezana na povećanje stručnosti i produktivnosti, odgovara posebnim uslovima života i rada u toj oblasti.

U domenu raspodele dohotka u preduzeću potrebno je stimulirati povećanje produktivnosti, vršiti obračun zarade radnika po učinku i prema količini proizvoda, kao i druge forme primene normi, koje omogućuju stimuliranje radnika pojedinaca na što veću produktivnost.

Pošto proces proizvodnje u građevinarstvu mora neprestano da se organizuje, što je jedna od bitnih karakteristika građevinarstva, treba sprovesti davanje premija stručnjacima — inženjerima, tehničarima i poslovođama i drugim organizatorima proizvodnje — za ekonomski uspeh u poslovima kojima rukovode.

7) Nedovoljni nivo stručnosti radne snage i kadrova predstavlja jednu od osnovnih prepreka za dalji razvoj građevinarstva. Kako potrebe za stručnim kadrovima prelaze kapacitete naših stručnih škola, biće potrebno ići na ubrzano proširenje mreže stručnog školstva i na organizovanje posebnih tipova specijalnih ustanova za ubrzano osposobljavanje kadrova za pojedine struke i specijalizacije, a u samim preduzećima, gde god je to moguće, organizovati stalne kurseve za sticanje kvalifikacija, prekvalifikaciju radnika i njihovo usavršavanje.

Mesto poslovođe u građevinarstvu veoma je važno i treba osnivati škole koje bi davale poslovođe sa većom spremom. Status poslovođe treba regulisati.

8) Jedan od osnovnih uslova za unapređenje građevinarstva i rentabilan rad jeste obezbeđenje kontinuiteta proizvodnje. Budući da već sam tehnološki karakter i atmosfere prilike negativno utiču na kontinuitet građevinske proizvodnje, treba bar otkloniti ostale smetnje. To znači da neposredni investitori moraju blagovremeno završiti sve prethodne i pripremne radove i obezbediti potrebna finansijska sredstva za izgradnju celog objekta. Pošto ponekad i sami prethodni radovi traju više godina, treba i u planiranju i finansiranju obuhvatiti i investicione predradnje i građenje celog objekta. Ugovor o građenju treba da sadrži obostrane obaveze.

Potrebno je doneti nove propise koji bi regulisali svu materiju oko sastavljanja programa, regionalnih i urbanističkih nacrti, projektovanja i građenja, postupaka oko revizije i odobrenja projekata, kao i sve stručno-tehničke propise.

U svrhu sređivanja projekatne delatnosti u oblasti građevinarstva, treba razvijati takve forme projektantskih organizacija, koje su u mogućnosti da daju kompletne projekte, ili putem kooperacije specijalizovanih preduzeća.

Potrebno je nadalje da projektanti postepeno preuzmu nadzor nad izvođenjem objekta po projektu i predračunu, kao i da se obraća veća pažnja kontroli pri građenju.

9) Za stabilizaciju građevinskog tržišta potrebno je podešiti sistem obrtnih sredstava u građevinarstvu dinamičkim proizvodnje, transportnim mogućnostima, klimatskim i drugim uslovima. U istom cilju potrebno je ispitati mogućnost stvaranja neophodnih zaliha deficitnih materijala, kao i sistem rgovine građevinskim materijalom.

Specifičnosti tržišnih uslova u građevinarstvu iziskuju primenu jedinstvenog metoda kalkulacije: javno nadmetanje, pred početkom radova, prethodno ugovaranje poslova, kao i stalno kontrolisanje izvršenja ugovora.

10) Za ostvarenje obimne stanbene izgradnje potrebno je sprovesti niz organizacionih, tehničkih i ekonomskih mera, kako bi se unapredila izgradnja stanova i postigao željeni efekat.

Racionalnije korišćenje građevinske operative u stanbenoj izgradnji traži razvijanje određenih formi organizacija za korišćenje investicionih usluga, oslanjajući se pritom na već stečeno iskustvo u nekim gradovima i srezovima.

U velikim gradovima i naseljenim mestima treba nastojati da se ubrza izrada direktivnih urbanističkih planova, odnosno da se odrede kompleksi za gradnju naselja, a istovremeno da se izrade i regulacioni planovi za stanbene komplekse.

Izgradnju stanbenih objekata treba unapređivati masovnom primenom prefabrikovanih elemenata za ugrađivanje, koji se proizvode na industrijski način. Industrializacija građenja treba postupno sprovesti u život. Pošto industrializacija iziskuje prethodne studije, znatna početna ulaganja i obimno iskustvo, a daje pun efekat samo kod masovne izgradnje, na tome treba stalno i intenzivno raditi.

Težište pri ovom načinu rada treba da leži na unapređenju građevinsko-zanatskih radova.

11) Ostvarenje postavljenih zadataka traži, pored obezbeđenja objektivnih uslova za razvoj građevinarstva, u prvom redu uzdizanje opšteg nivoa rada, kako u stručnom, tako i u organizacionom pogledu.

Za uzdizanje tog nivoa odlučujući će biti napori radnih kolektiva, stručnih udruženja i društvenih organizacija, kao i svakog pojedinca koji učestvuje u izgradnji.

OBAVEZNO ŠKOLOVANJE

Zakonom o sedmogodišnjem školovanju, donetim u oktobru 1945 g., obavezno školovanje produženo je od četiri na sedam godina u celoj zemlji, a u maju 1952 g. Opštim uputstvom o školovanju i školama za opšte obrazovanje obavezno školovanje produženo je na osam godina za svu decu od navršene sedme do navršene petnaeste godine. Posle toga obavezno osmogodišnje školovanje uvodi se zavisno od uslova i mogućnosti u pojedinim komunama i strzovima, ali ono nije svuda sprovedeno.

Sistem obaveznog školovanja u Jugoslaviji obuhvata više vrsta i tipova škola: četvororazrednu osnovnu školu, šestorazrednu osnovnu školu, osmorazrednu osnovnu školu, osmogodišnju školu, nižu gimnaziju kao samostalnu ustanovu, niže razrede u sastavu potpune gimnazije i niže razrede u klasičnoj gimnaziji.

Obavezno školovanje se ostvaruje samo u državnim školama. Prema Ustavu FNRJ, privatne škole se ne mogu osnivati. Školovanje je besplatno, a materijalna sredstva za otvaranje i rad škola obezbeđuje zajednica.

Obavezno školovanje u Jugoslaviji pre rata ostvarivano je pretežno u četvororazrednim osnovnim školama, a u pojedinim krajevima postojale su šestorazredne i osmorazredne produžne škole (u Sloveniji, Vojvodini i delovima Hrvatske). Četvororazredna osnovna škola bila je u mnogim krajevima i jedina škola, a u nekim područjima nije ni ona postojala (u Bosni, nekim delovima Makedonije, Sandžaku, na Kosovu i Metohiji).

Posle rata mnogo se radilo na proširenju školske mreže, izgradnji školskog prostora, podizanju nastavnog kadra, na stvaranju uslova da se sva deca dorasla za školu obuhvate osnovnim školovanjem.

Obavezno školovanje se danas ostvaruje:

u nižem stupnju od I do IV razreda koji je ravan četvororazrednoj osnovnoj školi i

u višem stupnju od V do VIII razreda u osmogodišnjoj školi i nižoj gimnaziji. Obavezno školovanje na ovom stupnju sprovodi se u višim osnovnim školama — šestorazrednim, sedmorazrednim i osmorazrednim osnovnim školama (prelaznim oblicima), — u kojima se nastava izvodi prema posebnom nastavnom planu i programu.

Vrste škola obaveznog školovanja

Niži stupanj obaveznog školovanja predstavljaju četvororazredna osnovna škola, niži razredi viših osnovnih škola (od I do IV razreda) i niži stupanj osmogodišnjih škola (od I do IV razreda) (tabela 1).

Tabela 3

Školska godina	Ukupno		Više osnovne škole		Osmogodišnje škole		Niže gimnazije	
	škole	učenici	škole	učenici	škole	učenici	škole*	učenici
1952/53	4.949	499.275	3.093	78.966	1.298	252.062	558 (181)	168.247
1953/54	5.604	541.584	3.548	96.094	1.516	281.027	540 (205)	164.463
1954/55	5.735	567.427	3.617	105.069	1.640	303.330	478 (205)	159.028
1955/56	5.572	593.143	3.313	105.075	1.887	370.685	372 (169)	117.383

* U zagradi je broj potpunih gimnazija a izvan nje ukupan broj samostalnih nižih gimnazija i potpunih gimnazija.

U školskoj 1955/56 g. bilo je 1.887 osmogodišnjih škola sa 370.685 učenika, što iznosi 62,5% od ukupnog broja učenika na ovom stupnju obaveznog školovanja. Uvođenjem obaveznog osmogodišnjeg školovanja niže gimnazije se pretvaraju u osmogodišnje škole, zbog čega opada broj nižih gimnazija i učenika u njima.

U ostvarivanju višeg stupnja obaveznog školovanja postignuti su znatni uspesi, naročito u povećanju broja učenika. Dok je u školskoj 1938/39 g. u školama koje

Tabela 1

Školska godina	Škole	Učenici
1938/39	8.956	1.348.772
1947/48	12.230	1.648.217
1950/51	13.446	1.564.908
1952/53	13.872	1.303.877
1954/55	14.159	1.350.980
1955/56	14.154	1.453.935

U posleratnim godinama znatno se povećavao broj škola (prosečno po 300 osnovnih škola godišnje) i učenika. Broj škola i učenika povećavao se do školske 1950/51 g. zbog proširenja mreže škola i priliva dece koja su ratom bila ometena u redovnom školovanju, a od školske 1954/55 g. to je posledica povećanog nataliteta u prvim godinama posle rata.

Kretanje broja učenika u školama nižeg stupnja obaveznog školovanja po narodnim republikama prikazuje tabela 2.

Tabela 2

	1950/51	1951/52	1952/53	1954/55	1955/56
Srbija	566.046	511.843	486.812	512.605	554.826
Hrvatska	370.117	292.847	273.870	281.233	298.839
Slovenija	144.588	129.232	122.361	126.350	128.826
Bosna i Hercegovina	294.487	255.666	250.053	259.634	280.030
Makedonija	143.262	240.601	135.165	132.909	139.064
Crna Gora	46.408	38.410	35.596	38.242	52.351

Viši stupanj obaveznog školovanja sprovodi se od V do VIII razreda u osmogodišnjim i njima sličnim školama. Obavezno školovanje na višem stupnju ne ostvaruje se u školama istog tipa u svim narodnim republikama. Tako se u Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini obavezno školovanje ostvaruje u četvorogodišnjim, šestogodišnjim i osmogodišnjim školama i nižim razredima gimnazije; u Hrvatskoj u četvorogodišnjim, šestogodišnjim i u osmogodišnjim školama kojih ima dva tipa: a tip koji odgovara osmogodišnjim školama (nastava je predmetna) i b tip (nastava je pretežno razredna); u Sloveniji obavezno školovanje se ostvaruje u osnovnim školama, na nižem stupnju koji je jedinstven i višem stupnju koji ima dva tipa škola: nerazvijenu osmorazrednu osnovnu školu i nižu gimnaziju.

Prelaz iz jedne vrste škola u drugu regulisan je pravilnicima narodnih republika. Razvoj osmogodišnjih škola, viših osnovnih škola i nižih gimnazija prikazuje tabela 3.

odgovaraju sadašnjem višem stupnju obaveznog školovanja (više osnovne škole, građanske škole i niže gimnazije) bilo ukupno 243.909 učenika, u školskoj 1955/56 g. broj učenika se povećao za 143%. U NR Bosni i Hercegovini bilo je na ovom stupnju pre rata 20.856 učenika, a u školskoj 1955/56 g. 58.720 učenika — znači 180% više. U Autonomnoj Kosovsko-Metohijskoj Oblasti bilo je pre rata 8 škola višeg stupnja sa 300 učenika, a u školskoj 1955/56 g. 139 škola sa 23.729 učenika.

Obavezno školovanje za decu nacionalnih manjina obezbeđeno je Ustavom. Sve nacionalne manjine u Jugoslaviji¹ imaju nastavu u školama obaveznog školovanja na materijem jeziku. Za pripadnike nacionalnih manjina otvorene su posebne državne škole ili posebna odeljenja. Nastavni planovi i programi u ovim školama su isti kao i u drugim

osmogodišnjim školama, osim u pogledu istorije, jezika i nacionalne književnosti. Na časovima iz ovih predmeta, uporedo sa upoznavanjem jezika, književnosti i istorije naroda Jugoslavije, učenici se upoznaju i sa kulturom svoje matične nacije.

Mrežu škola za nacionalne manjine prikazuje tabela 4.

Tabela 4

Nastavni jezik	Školska godina	Svega		Niži stupanj obaveznog školovanja		Viši stupanj obaveznog školovanja	
		škola	učenika	škole	učenici	škole	učenici
Ukupno	1938/39	—	—	554	80.432	—	—
	1954/55	1.842	197.645	1.550	161.864	291	35.811
Bugarski	1938/39	103	4.772	103	4.772	—	—
	1954/55	113	6.117	99	4.745	14	1.372
Češki	1938/39	—	—	—	—	—	—
	1954/55	22	1.011	21	861	1	150
Slovački	1938/39	—	—	42	7.480	—	—
	1954/55	47	7.300	34	5.230	13	2.070
Rusinski	1938/39	3	1.415	3	1.415	—	—
	1954/55	20	1.813	17	1.228	3	585
Mađarski	1938/39	—	—	183	27.915	—	—
	1954/55	341	47.748	271	34.154	70	13.594
Rumunski	1938/39	—	—	33	4.742	—	—
	1954/55	45	5.007	30	3.649	15	1.358
Italijanski	1938/39	5	422	5	422	—	—
	1954/55	52	3.102	40	2.143	12	959
Šiptarski	1938/39	—	—	—	—	—	—
	1954/55	1.037	109.580	896	95.536	141	14.044
Turski	1938/39	—	—	—	—	—	—
	1954/55	159	15.886	137	14.207	22	1.679
Nemački	1938/39	—	—	288	38.459	—	—
	1954/55	5	111	5	111	—	—
Grčki	1938/39	—	—	—	—	—	—
	1954/55	1	48	1	48	—	—

Upis u škole i školovanje

U prvi razred osmogodišnje škole upisuju se u junu sva deca koja u toj kalendarskoj godini navršavaju sedam godina i sposobna su za pohađanje škole. Prilikom upisa u školu deca se lekarski pregledaju. Ona deca koja zbog utvrđene psihofizičke nesposobnosti ne bi mogla uspešno da prate nastavu u školi upućuju se u specijalne zavode (za gluvonemu, slepu, nedovoljno razvijenu decu i sl.).

Škola je dužna da na zahtev učenika odnosno roditelja ili staratelja zadrži i one učenike koji nisu završili osmogodišnje školovanje a nemaju više od sedamnaest godina. Oni učenici koji u toku školske godine navrše petnaest godina ne mogu napustiti školovanje do kraja školske godine.

Učenici koji podležu obaveznom školovanju ne mogu se udaljiti iz škole zbog lošeg vladanja ili slabog učenja. Izuzetno mogu biti udaljeni samo učenici stariji od petnaest godina koji svojim vladanjem rđavo utiču na ostale učenike. Da bi se učenik udaljio iz škole, potrebna je saglasnost školskog odbora. Udaljeni učenici mogu na kraju školske godine privatno polagati razred.

Učenik završava obavezno školovanje kad sa uspehom položi osmi razred u bilo kojoj školi obaveznog školovanja. U nekim narodnim republikama (Makedoniji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini) posle završenog osmog razreda osmogodišnje škole odnosno četvrtog razreda gimnazije polaže se niži tečajni ispit. U drugim republikama nema završnih ispita.

U republikama gde je ukinuto polaganje nižeg tečajnog ispita uslove za upis u V razred gimnazije odnosno prvi

razred srednjih stručnih škola propisuju republički saveti za školstvo. U Srbiji i Sloveniji pre upisa u V razred gimnazije polaže se prijemni ispit. U Hrvatskoj nema prijemnih ispita. Primanje učenika u stručne škole obavlja se konkursom.

Školska godina počinje između 1 i 5 septembra, a završava se 31 avgusta sledeće godine. Deli se na dva polugodišta: prvo od septembra do sredine januara i drugo od 6 februara do sredine juna. Zimski odmor traje 21 dan, a letnji od sredine juna do kraja avgusta.

Nastava i ocenjivanje učenika

Nastava u školama obaveznog školovanja izvodi se na jezicima naroda Jugoslavije po nastavnom planu i programu koje donose saveti za školstvo narodnih republika.

Posle rata nekoliko puta su se menjali nastavni planovi i programi za škole obaveznog školovanja. Prvim izmenama (u 1945 g.) otklonjeni su nenaučni i zastareli delovi nastavne materije i uneseno je novo gradivo koje odgovara vaspitnim zadacima zasnovanim na novim principima prosvetne politike. To je izvršeno u celokupnom nastavnom programu, a posebno u istoriji, geografiji i prirodopisu. Pri izboru nastavnog gradiva iz ovih predmeta posebna pažnja je posvećena gradivu koje doprinosi razvijanju naučnog shvatanja sveta kod učenika i borbi protiv sujeverja i predrasuda. Veronauka je posle rata bila zadržana izvesno vreme u nastavnom planu kao neobavezan predmet, ali je kasnije ukinuta, jer su škole u Jugoslaviji Ustavom odvojene od crkve.

Zbog raznovrsnosti tipova škola obaveznog školovanja nejednaki su i nastavni planovi i programi. Na razlike u nastavnim planovima, a naročito u nastavnim programima nekih predmeta, uticale su i specifičnosti u pojedinim narodnim republikama. Čine se napore da se nastavni planovi i programi prilagode uzrastu učenika. Međutim, tek će se školskom reformom izvršiti dublje promene u nastavi u

¹ Pre rata u Jugoslaviji nije bilo dovoljno škola za obavezno školovanje dece nacionalnih manjina. Neke nacionalne manjine uopšte nisu imale svojih škola (Šiptari, Turci, Bugari) a neke su imale, ali vrlo mali broj.

cilju njenog usklađivanja sa savremenim društveno-ekonomskim potrebama i stepenom psihofizičkog razvoja deteta.

U školama za obavezno školovanje nastava je razredna i predmetna. Na nižem stupnju školovanja nastavu izvodi razredni učitelj, a na višem stupnju (u osmogodišnjim školama i nižim razredima gimnazije) predmetni nastavnik. Nastava se izvodi po odeljenjima. Odeljenja sačinjavaju učenici jednog, dva ili više razreda.

Udžbenike za rad u ovim školama odobrava Savet za školstvo narodne republike.

Uspeh učenika iz pojedinih predmeta ocenjuje se ocenama od 1 do 5 (jedan je nedovoljan ili rđav, 2 dovoljan, 3 dobar, 4 vrlo dobar i 5 odličan). Vlanđanje učenika se takođe ocenjuje ocenama od 1 do 5. Na kraju svakog klasifikacionog perioda uspeh iz pojedinih predmeta ocenjuje razredni učitelj odnosno predmetni nastavnik. U spornim slučajevima na višem stupnju obaveznog školovanja konačnu odluku donosi razredno veće. Na kraju svakog klasifikacionog perioda učenici se obaveštavaju o uspehu. Na kraju školske godine učenik na višem stupnju obaveznog školovanja dobija školsko svedočanstvo, a na nižem stupnju uspeh se saopštava posebnim listićima ili dačkim knjižicama. Ako učenik u toku školske godine nije iz opravdanih razloga mogao da bude ocenjen ima pravo da na kraju školske godine polaže razredni ispit.

Nastavnici

Nastavu u školama obaveznog školovanja izvode učitelji, stručni učitelji, nastavnici i profesori. U nedostatku nastavnog kadra, naročito za specijalne stručne predmete ili veštine, nastavu mogu honorarno izvoditi i lica drugih zvanja. Stručni učitelji, nastavnici i profesori predaju učenicima na višem stupnju obaveznog školovanja, a učitelji uglavnom na nižem stupnju (u osnovnim školama).

Savet za školstvo narodne republike propisuje broj obaveznih nedeljnih nastavnih časova za svakog predmetnog nastavnika. Nastavnik se, ako drži više časova nego što je predviđeno, posebno nagrađuje (honorarom od časa, mesečnim dodatkom, nagradama).

Nastavnik je dužan da u svojoj školi učestvuje u svim oblicima rada na unapređenju nastave i u rešavanju vaspitno-obrazovnih zadataka vanrazrednog i vanškolskog rada i u radu na narodnom prosvetivanju.

U toku školske godine nastavnik dobija ocenu. Nastavnik se ocenjuje na osnovu njegovog rada i uspeha u školi, a uzima se u obzir i njegova aktivnost u vanrazrednom i vanškolskom radu i u radu na narodnom prosvetivanju.

Upraznjena mesta učitelja, stručnog učitelja, nastavnika i profesora popunjavaju se, po pravilu, konkursom koji raspisuju organi za prosvetu odnosno narodni odbori opština i srezova.

Stanje nastavnog kadra u osmogodišnjim i osnovnim školama prikazuje tabela 5.

Tabela 5

Vrsta škole	Stalni nastavnici		
	1952/53	1953/54	1954/55
Osnovne i više osnovne škole	32.576	35.686	37.230
Osmogodišnje škole*	9.011	10.925	11.904

* Nedostaju podaci o broju nastavnika u nižim gimnazijama i nižim razredima potpunih gimnazija.

U osnovnim školama nižeg stupnja 76,8% učitelja ima potrebnu školsku spremu, 15,9% ima završeni učiteljski kurs², a 7,3% samo završenu školu obaveznog školovanja i nepotpunu gimnaziju.

U višim razredima osmogodišnjih škola 40,1% nastavnika ima završenu višu ili visoku školu, a 43,9% učiteljsku školu ili kurs. Od 16% nekvalifikovanih nastavnika relativno najviše nastavnika ima završenu gimnaziju.

² Neposredno posle rata osećala se oskudica u nastavnom kadru za ove škole. Zbog toga se pristupilo ubrzanom školovanju učitelja. Redovno školovanje u učiteljskim školama smanjeno je na četiri godine a formirani su i posebni kursevi. Na tim kursovima osposobljeno je 6.812 učitelja.

Inspekciju (u školama obaveznog školovanja) vrše inspektori koji imaju potrebnu stručnu spremu i istaknuti su prosvetni radnici. Inspekcija ima u prvom redu instruktivno-pedagoški karakter, a vrši se najmanje dvaput godišnje. Na osnovu svojih zapažanja inspektori donose sud i ocenu stručnog rada učitelja i nastavnika.

Upravljanje školama

Školama obaveznog školovanja upravlja se na osnovu odredaba Opšteg zakona o upravljanju školama, donetog u aprilu 1955 godine.

Narodni odbor sreza odlučuje o osnivanju škola za obavezno školovanje ukoliko ih ne osnuje narodni odbor opštine. Narodni odbor sreza stara se o unapređenju materijalne osnove školstva na svojoj teritoriji. Savet za školstvo narodnog odbora sreza proučava i razmatra pitanja iz oblasti školstva i donosi odluke o njegovom unapređenju.

Narodni odbor opštine obezbeđuje materijalna sredstva za škole, utvrđuje predračun prihoda i rashoda škola i stara se o unapređenju njihove materijalne osnove, o sprovođenju propisa o obaveznom pohađanju škole. Narodni odbor opštine postavlja nastavni kadar na predlog školskih odbora i svoga saveta za školstvo, reguliše sva službenička pitanja (unapređenja, penzionisanja itd.) i postavlja upravitelje (direktore) ovih škola na predlog saveta za školstvo opštine.

Savet za školstvo narodne republike stara se o opštem razviku i unapređenju škola obaveznog školovanja na svojoj teritoriji, preduzima mere za školovanje i usavršavanje nastavnog kadra, daje mišljenje i predloge o sredstvima koja treba obezbediti budžetom narodne republike za proširenje školske mreže, priprema nacrt republičkih zakona i drugih propisa obaveznog školovanja i nadzire njihovo sprovođenje.

Školama obaveznog školovanja neposredno upravljaju organi koji se obrazuju u svakoj školi: školski odbor, nastavničko veće i upravitelj odnosno direktor škole.

Školski odbor, koji može da ima od 7 do 19 članova, sačinjavaju članovi koje imenuje nadležni narodni odbor na predlog saveta za školstvo, članovi koje biraju zborovi birača sa područja škole od građana koji se interesuju za život i rad škole i mogu doprinositi rešavanju školskih pitanja i članovi koje bira nastavničko veće od nastavnika i upravitelja (direktor) škole. Narodni odbor određuje broj članova školskog odbora prema veličini škole, broj članova koje sam imenuje i broj članova koje biraju zborovi birača i nastavničko veće. Većinu članova školskog odbora u osnovnim školama biraju zborovi birača. Školski odbor se bira na dve godine, ali ga narodni odbor može raspustiti pre predviđenog roka ako ne odgovara svojim obavezama. Školski odbor bira predsednika iz svojih redova. Upravitelj (direktor) i nastavnik škole ne može biti predsednik školskog odbora. Sednice školskog odbora saziva predsednik i on rukovodi njima. Sednice se mogu sazivati i na zahtev društvenih organizacija radi razmatranja pitanja značajnih za školu.

Školski odbor se stara o vaspitanju i obrazovanju učenika, o unapređenju uslova za rad i život škole, o obaveznom pohađanju škole i o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti učenika. Školski odbor predlaže predračun prihoda i rashoda škole i raspisivanje konkursa za popunjavanje upražnjenih mesta nastavnika. Školski odbor prima predloge građana o pitanjima od opšteg interesa za rad škole i nadzire korišćenje opštenarodne imovine kojom raspolaže škola. On takođe razmatra žalbe roditelja, nastavnika i učenika i pomaže organizovanje i unapređenje kulturno-prosvetnog i zabavnog života u školi.

Nastavničko veće sačinjavaju svi nastavnici škole. Ono radi na sednicama kojima pretsedava upravitelj odnosno direktor škole. Nastavničko veće se stara o unapređenju vaspitno-obrazovnog rada u školi, o pravilnom sprovođenju u život odluka i smernica nadležnih prosvetnih organa, o organizovanju društvenog, kulturnog i zabavnog života

učenika i o njihovom zdravlju. Nastavničko veće primenjuje propise o disciplinskoj odgovornosti učenika i ostvaruje saradnju sa roditeljima i učenicima radi poboljšanja uspeha u školi.

Razredno veće obrazuje se u odeljenjima sa predmetnom nastavom (viši stupanj), a sačinjavaju ga svi predmetni nastavnici jednog razreda odnosno odeljenja. Sednice razrednog veća saziva razredni starešina. Razredno veće bavi se svim vaspitnim i organizacionim pitanjima razreda, a posebno pitanjima uspeha u učenju i vladanju; ono daje ocene o radu i vladanju svakog učenika u razredu i predloge nastavničkom veću o pohvalama, nagradama i kaznama.

U osnovnim školama sa više odeljenja istog razreda svi nastavnici ovih odeljenja sastaju se radi rešavanja zajedničkih problema.

Upravitelj (direktor) škole organizuje rad u školi i ostvaruje nastavno-pedagoški nadzor, predstavlja školu, stara se o izvršenju propisa i odluka nadležnih prosvetnih organa, školskog odbora i nastavničkog veća i rukovodi administracijom škole. On je neposredni disciplinski starešina nastavnika.

Razrednog starešinu ima svaki razred i odeljenje. Razrednog starešinu u školama višeg stupnja određuje nastavničko veće, a u školama nižeg stupnja upravitelj škole. Razredni starešina je dužan da upozna lične osobine svakog učenika i da se brine o moralnom vaspitanju svojih učenika. On održava neposrednu vezu sa roditeljima i starateljima učenika, stara se o izvođenju nastave, nastavnog plana i programa i usklađuje planove pojedinih nastavnika.

Saradnja škole, porodice i društvenih organizacija

U ostvarenju vaspitno-obrazovnih zadataka škola saraduje sa roditeljima i preduzima mere za ostvarenje povoljnih uslova vaspitanja dece. Na opštim roditeljskim sastancima pretresaju se problemi odnosa škole i porodice u vaspitanju i obrazovanju dece. Na ovim sastancima

učeštvuju članovi nastavničkog veća, članovi školskog odbora i roditelji učenika. Sastankom rukovodi direktor škole. Pored ovih oblika saradnje postoje tzv. razredni sastanci roditelja sa razrednim učiteljima ili razrednim starešinom i članovima razrednog veća. Ovi sastanci su češći. Na njima se razmatra stanje u razredu i uspeh pojedinih učenika, donose zajedničke odluke i preduzimaju mere za unapređenje rada u razredu.

U rešavanju vaspitnih problema školi pružaju pomoć društvene organizacije, a naročito organizacije koje se staraju o deci i omladini, čiji je osnovni zadatak vaspitanje dece, a posebno briga o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti dece. Ove organizacije pomažu školi u organizovanju slobodnih aktivnosti, dečjeg zabavnog života, letovališta i sličnog. Socijalistički savez radnog naroda, Narodna omladina Jugoslavije i druge društvene organizacije pokreću pitanje unapređenja rada u školi i daju predloge organima narodne vlasti o preduzimanju potrebnih mera.

U školama za obavezno školovanje deluju posebne dečje organizacije: Savez pionira i Podmladak Crvenog krsta, u koje se deca dobrovoljno uključuju i koje utiču na vaspitanje svojih članova

M. V. i Lj. K.

IZVORI:

Ustav FNRJ, »Službeni list FNRJ«, br. 10/1946;

Zakon o sedmogodišnjem školovanju, »Službeni list FNRJ«, br. 84/1945;

Opšti zakon o upravljanju školama, »Službeni list FNRJ« br. 11/1955;

Zakon o narodnim školama NR Hrvatske, »Narodne novine Hrvatske«, br. 17/1953;

Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije 1940 godine;

Školstvo u FNRJ od 1945 do 1951.

SVETSKA KONFERENCIJA ZA ENERGIJU

U Beogradu je od 5 do 11 juna 1957 g. održano Jedanaesto posebno zasedanje Svetske konferencije za energiju — SKE. Zasedanju je prisustvovalo preko hiljadu stručnjaka iz 48 zemalja. Oni su, zajedno sa predstavnicima 14 vladinih i nevladinih međunarodnih organizacija, diskutovali o osnovnoj temi ovog zasedanja: »Energija kao faktor razvoja ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja«, koja je bila prihvaćena na inicijativu Jugoslovenskog komiteta za energiju.

Zasedanje Svetske konferencije za energiju pozdravio je potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj kao njegov pokrovitelj. U govoru koji je tom prilikom održao Edvard Kardelj je podvukao značaj ovog zasedanja zbog aktuelnosti osnovne teme o kojoj ono raspravlja.

Na tu temu predstavnici iz 32 zemlje i tri međunarodne organizacije podneli su 204 referata i sedam generalnih izveštaja. Rad konferencije odvijao se u šest grupa, koje su sa različitih aspekata razmatrale energiju kao faktor razvoja ekonomski zaostalih zemalja. Grupa »A« proučavala je ekonomske aspekte ovog problema; grupa »B-1« — kompleksno korišćenje vodnih tokova; grupa »B-2« — kompleksno korišćenje krutih fosilnih goriva slabog kvaliteta; grupa »B-3« — korišćenje nuklearne energije; grupa »B-4« — energiju i

poljoprivredu i grupa »B-5« — energiju za metalurške, hemijske i druge industrije.

U diskusiji su učestvovali, između ostalih, dr Homi Baba, indiski naučnik za nuklearnu energiju, dr Volkner Cisler, predsednik Detroit Edison Kompanije i poznati međunarodni radnik u oblasti energetike, zatim ser Harold Hartli, počasni predsednik Međunarodnog izvršnog veća Svetske konferencije za energiju, profesor Gunar Mirdal, doskorašnji izvršni sekretar Evropske ekonomske komisije OUN i poznati ekonomist, profesor Alfred Sovi, direktor Francuskog instituta za demografiju i Aleksandar Vinter, član Akademije nauka SSSR, koji su zasedanju prisustvovali kao počasni gosti Jugoslovenskog nacionalnog komiteta Svetske konferencije za energiju. Referati, koji sadrže bogate analize ekonomskih i tehničkih prilika u raznim zemljama, govori ovih poznatih naučnika i diskusije uopšte predstavljaju dragocen materijal za proučavanje kompleksne i sve aktuelnije problematike razvoja ekonomski zaostalih zemalja.

Na beogradskom zasedanju Svetska konferencija za energiju primila je u svoje članstvo Bugarsku i Kolumbiju, a razmatranje prijema trećeg kandidata, Narodne Republike Kine, odloženo je za godinu dana. Posle prijema Bugarske i Kolumbije broj članova Svetske konferencije za energiju iznosi 53.

Učesnici su na kraju jednoglasno usvojili Rezoluciju u kojoj izražavaju zahvalnost i odaju priznanje Jugoslovenskom nacionalnom komitetu za energiju i Vladi FNRJ na gostoprimstvu i uspešnoj organizaciji. Ovu Rezoluciju podržali su svojim govorima predstavnici vlada iz 16 zemalja.

D.M.M.

RADIODIFUZIJA

Karakter i zadaci

Radiodifuzija (radio i televizija) u Jugoslaviji je javna služba i ima zakonom¹ određene sledeće osnovne zadatke:

da redovno obaveštava javnost o svim važnijim zbivanjima u društvenom i političkom životu Jugoslavije, kao i o važnijim događajima u svetu;

da stvara i emituje umetničke, kulturne, naučne, vaspitne i druge programe radi zadovoljavanja kulturnih potreba građana i interesovanja javnosti;

da populariše tekovine i dostignuća socijalističkog razvika Jugoslavije;

da sarađuje u ostvarenju prosvetnih i vaspitnih zadataka ustanova i društvenih organizacija.

Društvena zajednica obezbeđuje radiodifuziji kao javnoj službi materijalna sredstva, a radiodifuzne stanice su ustanove zasnovane na načelima društvenog upravljanja.

Razvitak radiostanica

Radiodifuzija² je pre rata u Jugoslaviji bila potpuno nerazvijena. Godine 1939 postojale su svega tri srednjetalasne stanice sa ukupnom snagom od oko 25 kW. Od 27. januara do 6. aprila 1941 g. radila je i radiostanica u Skopju.

Za vreme Drugog svetskog rata nastaje prekid u razvoju radiodifuzije u Jugoslaviji. Okupator je radiostanice demonтираo i odneo ili prilikom povlačenja uništio. Spasena je samo Zagrebačka radiostanica zahvaljujući brzom napredovanju jedinica Jugoslovenske narodne armije i odbrani koju su organizovali pripadnici Narodnooslobodilačkog pokreta.

Odmah posle Oslobođenja počinju da se obnavljaju i pojačavaju postojeće radiostanice i izgrađuju nove. Krajem 1946 g. u Jugoslaviji je postojalo 12 radiostanica, ali još uvek sa malom snagom (ukupno 44,4 kW). Krajem 1949 g. radi 15 radiostanica, sa ukupnom snagom od 377,6 kW; krajem 1953 g. 18 radiostanica sa 555,6 kW, a krajem 1956 g. 20 radiostanica sa ukupnom snagom od 909,5 kW.

Osim ovih srednjetalasnih radiostanica, danas u Jugoslaviji rade i 3 kratkotalasne radiostanice sa ukupnom snagom od 120 kW³.

Prema tome, pre rata bile su 4 radiostanice a u 1956 g. 23 radiostanice na srednjim i kratkim talasima. Snaga radiostanica izražena u kilovatima povećala se u odnosu na 1939 g. za više od 38 puta.

Nekoliko faktora je delovalo na ovako brz razvitak i podizanje većeg broja snažnih radiostanica.

Izgradnjom radiodifuzije Federacija je omogućila da svaka narodna republika i autonomna jedinica ima svoju radiostanicu, preko koje može na svom jeziku da emituje program i da ga prilagođava prilikama i potrebama svog kraja, a da se pritom ne zatvara u uskonacionalne okvire. Na taj način su radiostanice, koje snažnim predajnicima

pokrivaju vrlo dobrim prijemom preko 60% teritorije Jugoslavije, odigrale veliku ulogu u podizanju političkog i kulturnog nivoa radnih ljudi i širem upoznavanju i jačem zbližavanju naroda Jugoslavije.

Snažne radiostanice doprinele su, u okviru opšte politike i borbe za nezavisnost i slobodan razvitak, popularizaciji i širenju istine o socijalističkoj Jugoslaviji.

Izgradnju snažnih predajnika zahtevala je i jedna tehnička okolnost. Posle Drugog svetskog rata podignuto je mnogo novih radiostanica u svim evropskim zemljama. Danas u tzv. evropskoj zoni prijema na srednjim talasima ima mesta za 200 radiostanica, a radi ih oko 800⁴. To je dovelo do situacije da evropske radiostanice smetaju jedne drugima i onemogućuju dobar prijem⁵. Jedinu mogućnost za dobar prijem radiostanica u zemlji bila je dosada — izgradnja snažnih predajnika.

U Jugoslaviji radi 8 matičnih stanica (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Titograd, Skopje, Novi Sad i Priština), kao i veći broj manjih lokalnih i relejnih stanica, koje prenose program matične stanice, a mogu emitovati i svoj program.

Snagu talasne dužine i broj časova emitovanog programa svih radiodifuznih stanica u zemlji, na srednjim i kratkim talasima, prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Radiostanica	Jačina u kW	Talasna dužina	Trajanje emisija u časovima i minutima	
			nedeljom	rad. danom
SRBIJA				
Beograd	150	439	19.00	18.30
	20	439		
Beograd (za inostranstvo)	100	49,18 48,78	6.30	6.30
Beograd (za inostranstvo)	10	31,56	6.30	6.30
Beograd (za inostranstvo)	10	41,67	6.30	6.30
Niš	10	327,1	12.45	8.00
Novi Sad	100	236,6	18.08	19.31
Priština	20	212,4	16.00	13.00
HRVATSKA				
Zagreb	135	264,7	16.15	13.00
Sljeme	2	202,1	8.05	8.05
Rijeka	15	264,7	8.30	5.40
Split	50	264,7	—	3.45
Dubrovnik	0,8	202,1	11.30	6.00
Osijek	0,8	202,1	13.20	7.25
SLOVENIJA				
Ljubljana	135	327,1	18.45	16.45
Kopar	6	256,6	18.00	16.00
Maribor	5	212,4	17.00	16.00
Celje	0,5	202,1	17.00	15.00
MAKEDONIJA				
Skopje	135	370,8	17.45	14.15
Bitolj	2	202,2	3.25	2.25
BOSNA I HERCEGOVINA				
Sarajevo	100	490,9	17.00	12.45
Tuzla	0,15	202,2	2.15	2.15
CRNA GORA				
Titograd	20	340,5	16.00	12.00

⁴ Godine 1948 izrađen je tzv. Kopenhagenski plan, koji je raspodelio talasne dužine na zemlje evropske zone. Taj plan je danas narušen, naročito od zemalja koje nisu u njemu učestvovala, jer su izgubile rat.

⁵ Tako Radio Beogradu smeta Madrid, a katkada i pomešane transmisije nekoliko drugih stanica. Povremeno mu smeta i povratna modulacija Minhena iz jonosfere. Radio Zagrebu smeta Bilbao i ponekad povratna modulacija Minhena, a Radio Ljubljani druge stanice i opet Minhen itd. (Izveštaj br. 24 od 1. X. 1956 g. Tehničkog centra u Brislu, Evropske unije za radiodifuziju).

¹ Zakon o radiodifuznim stanicama, »Službeni list FNRJ«, br. 52/55,

² Zahvaljujući radioamaterima, a posebno inženjerima i tehničarima, počeo je da se uvodi radio u Jugoslaviji skoro u isto vreme kada su se i u drugim, razvijenim zemljama osnivale prve radiodifuzne stanice.

Prva jugoslovenska radiodifuzna stanica na srednjim talasima počela je da radi 15. maja 1926 g. u Zagrebu. To je bila i prva radiostanica na Balkanu. Godine 1928 započela je sa emitovanjem radiostanica u Ljubljani, a 4. marta 1929 g. i u Beogradu.

Ove radiostanice su bile privatna akcionarska društva, koja su od radiopretplate ubirala prilične prihode, a vrlo malo ili skoro ništa nisu ulagala u razvitak radiodifuzije. Na taj način je predratna Jugoslavija bila na poslednjem mestu među svim evropskim zemljama u pogledu razvijenosti radiodifuzije. U periodu 1938—1940 g. izvršeno je podržavljenje radiodifuznih stanica i one su otada bile u nadležnosti poštansko-telegrafsko-telefonske službe.

15. maj, dan početka rada prve radiostanice, proslavlja se svake godine od 1956 g. kao Dan jugoslovenskog radija.

³ Pre rata je u Jugoslaviji postojala samo jedna kratkotalasna stanica koja je počela da radi 8. marta 1936 g. u Beogradu.

Programi radiostanica

Domaći programi. Sve matične radiostanice imaju svoj sopstveni program. Zbog nepostojanja radiomreže najveći deo svog sopstvenog programa emituju još i druge lokalne stanice, a posebno Kopar, Osijek i Dubrovnik. U 1939 g. bilo je 14.547 časova programa svih radiostanica, a u 1956 g. 81.262 časa.

Odnos između govornog i muzičkog programa menja se postepeno u korist muzičkog programa. Dok je 1953 g. muzički program obuhvatao 57,3% časova a govorni 41,1% (ostatak pauze i prekidi), u 1956 g. već oko 62% časova dolazi na muzički a oko 36% na govorni program. Odnosi između ozbiljne, lake i narodne muzike u muzičkom programu menjaju se sve više u korist ozbiljne i lake muzike.

Govorni programi, pored vesti i radiodnevnik, koji informišu slušaoce o aktuelnim događajima, imaju niz emisija posvećenih ili posebnim problemima ili posebnim grupama slušalaca. Radiostanice imaju emisije za decu i emisije za školu. Niz emisija namenjen je obrazovanju odraslih — Radiouniverzitet, Radio vam odgovara, Dogodilo se na današnji dan, Lekar vam savetuje, Mi i deca, Ljudi i događaji, Novosti iz nauke i tehnike, Porodica i dom, Iz slavni dana Narodno-oslobodilačke borbe itd. Tu dolaze i kulturni pregledi i književne emisije. Sve radiostanice imaju posebne emisije za selo i emisije posvećene sportu.

Ukupan broj časova programa svih radiostanica stalno je rastao (tabela 2).

Tabela 2

1939 g.	14,547 časova	1951 g.	55,902 časova
1945 „	19,925 „	1952 „	63,387 „
1946 „	31,029 „	1953 „	68,216 „
1947 „	40,829 „	1954 „	70,408 „
1948 „	41,862 „	1955 „	67,329 „
1949 „	49,040 „	1956 „	81,262 „
1950 „	61,023 „		

Pojedine radiostanice imaju u svom programu i redovne emisije za nacionalne manjine: Novi Sad na mađarskom, rumunskom i slovačkom jeziku; Priština i Skopje na šiptarskom i turskom jeziku; Kopar na italijanskom jeziku; Osijek na mađarskom jeziku.

Emisije za inostranstvo. U Radio Beogradu postoji posebna redakcija za emisije za inostranstvo. Emisije se daju na devet jezika i to preko posebnih predajnika na kratkim talasima i preko predajnika na srednjim talasima koji služe za prenos domaćeg programa. Talasne dužine i vreme emisija za inostranstvo na dan 1 aprila 1957 g. prikazuje tabela 3.

Tabela 3

Na albanskom jeziku:			
17.45 — 18.00 na talasnim dužinama	212,4	340,5	41,67
21.30 — 22.00 „ „ „	212,4	340,5	31,56
Na bugarskom jeziku:			
19.00 — 19.30 „ „ „	41,67	48,78	
22.45 — 23.00 „ „ „	370,8		
Na engleskom jeziku:			
19.30 — 19.45 „ „ „	41,67	48,78	
23.15 — 23.30 „ „ „	236,6	264,7	327,1 i 49,18
Na francuskom jeziku:			
20.30 — 20.45 „ „ „	48,78	41,67	
23.00 — 23.15 „ „ „	264,7	327,1	
Na poljskom jeziku:			
20.45 — 21.15 „ „ „	41,67	48,78	
23.00 — 23.15 „ „ „	41,67	49,18	236,6
Na češkom jeziku:			
19.30 — 20.00 „ „ „	236,6	31,56	
23.30 — 23.45 „ „ „	264,7	327,1	
Na ruskom jeziku:			
18.00 — 18.30 „ „ „	41,67	48,78	
20.00 — 20.30 „ „ „	41,67	48,78	
Na španskom jeziku:			
22.30 — 23.00 „ „ „	49,18	236,6	
23.30 — 23.45 „ „ „	49,18	236,6	
Na nemačkom jeziku:			
18.30 — 19.00 „ „ „	48,78	41,67	
21.45 — 22.00 „ „ „	49,18	41,67	

Izgradnja radiomreže i FM UKT stanica

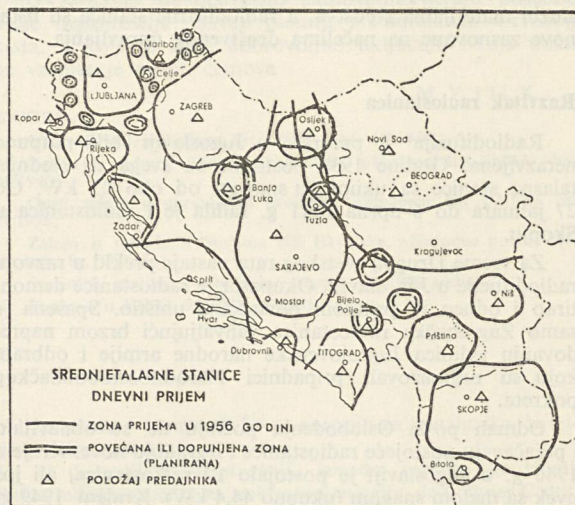
Nužnost i plan izgradnje. Dosadašnji rezultati izgradnje Jugoslovenske radiodifuzije i opšti napredak koji je postignut u zemlji zahtevali su i omogućili da se pristupi brzij izgradnji i modernizaciji jugoslovenske radiomreže relejnih veza za prenos i razmenu programa i FM UKT stanica.

Tu izgradnju, pre svega, zahtevaju sledeći faktori:

Od 20 radiostanica koje postoje u Jugoslaviji veliki broj emituje samostalno, po karakteru vrlo slične programe. Ovakva situacija onemogućuje stvaranje kvalitetnih i raznovrsnijih programa, a zahteva velike programske, personalne i druge troškove.

Srednjetalasne radiostanice koje u 1957 g. emituju programe ne pokrivaju cele teritorije pojedinih republika. Ovo se odnosi kako na dnevni tako i na noćni prijem, koji je naročito nepovoljan zbog rada stranih jakih radiostanica na našim talasnim dužinama. Dobar dnevni prijem, s obzirom na konfiguraciju terena, broj i kvalitet talasnih dužina, snagu i antene predajnika, postoji prosečno za 60% pokrivene teritorije Jugoslavije. Ova situacija najbolje se vidi iz priložene karte rasprostiranja srednjih talasa (kartogram 1).

Kartogram 1

Jugoslovenska radiodifuzija počela je da realizuje plan koji je izradila na osnovu zaključaka Tehničke komisije, donetih u Zagrebu februara meseca 1956 g. Ovim se planom predviđa:

Izgradnja srednjetalasnih predajnika samo male snage, najviše do 2 kW za pokrivanje mrtvih zona prijema. Takav je slučaj sa područjima Banje Luke, Tuzle, Titovog Užica, Novog Pazara, Bijelog Polja i drugde gde se ukaže potreba.

Izgradnja osnovne mreže relejnih veza na ultrakratkim talasima (UKT) za prenos i razmenu programa među radiostanicama i za emitovanje zajedničkih kvalitetnih programa.

Nabavka uređaja za sinhronizaciju, koji omogućuju da više predajnika emituje isti program u isto vreme, na istim talasnim dužinama.

Izgradnja mreže FM UKT stanica (ultrakratkotalasnih radiostanica sa frekventnom modulacijom) relativno male snage. Ova mreža je jedino efikasno i savremeno sredstvo koje omogućava visokokvalitetan i od skoro svih smetnji slobodan prijem, a i dozvoljava jeftino popunjavanje mrtvih zona.

Relejne veze i FM UKT stanice. U 1957 g. u Jugoslaviji ima 8 predajnika na ultrakratkim talasima sa frekventnom modulacijom.

Ovi predajnici ne emituju programe posebno već prenose programe srednjetalasnih stanica, služe za vezu među njima ili predstavljaju posebnu mrežu.

U Hrvatskoj je 1954 g. izgrađena prva relejna veza za prenos programa iz Zagreba na Rijeku (Sljeme — Stipanov Grič — Učka). Krajem 1956 g. sinhronizovan je predajnik na Ucki (Rijeka) sa predajnikom Radio Zagreba i on otada prenosi na istoj talasnoj dužini (264,7) u isto vreme, program Radio Zagreba. To su ujedno i prvi sinhronizovani srednjetalasni predajnici u Jugoslaviji.

Krajem 1956 g. proradile su i prve relejne veze na UKT između matičnih srednjetalasnih radiostanica Beograd — Zagreb — Novi Sad.

Ovo je tek početak izgradnje relejnih veza i FM UKT stanica. Mreža relejnih veza gradi se sredstvima radiostanica, a delimično je gradi i Generalna direkcija PTT. Dalji razvoj UKT mreže realizovaće se saradnjom ove dve ustanove.

Jugoslovenske UKT veze uklapaju se u odgovarajuću evropsku mrežu, i služiće za međunarodni tranzit.

Zajednički programi. Izgradnjom relejnih veza, radiostanice Beograd, Zagreb i Novi Sad počele su 15 oktobra 1956 g. s emitovanjem zajedničkog programa svakog dana od 20.00 — 22.20 časa.

Ovaj zajednički program sastavljen je od najboljih govornih i muzičkih emisija, koje se realizuju u studijima Beograd, Zagreb i Novi Sad. Njegova fizionomija određena je i vremenom u kome se emituje. Zato govorne emisije sadrže, pored »Vesti« koje svaki dan u 22.00 časa emituje studio Beograd, većinom kulturno-umetničke programe, pre svega »Književno veče«, razne kulturne hronike, »Radiodrame«, »Ljude i događaje«, »Yeselo veče«, koje je već postalo tradicionalna nedeljna emisija i t.s.l.

Muzičke emisije u zajedničkom programu predstavljaju dostignuća u jugoslovenskom muzičkom stvaralaštvu i reprodukciji. Tako pored javnih prenosa, simfoniskih i opernih koncerata, u ovom programu ima i drugih emisija kao što su »Dela jugoslovenskih kompozitora«, »Jugoslovenski umetnici pred mikrofonom« i sl. U ovim emisijama učestvuju najbolji solisti i domaći reproduktivni ansambli.

Ostale radiostanice uključivaće se u zajednički program postepeno, kako se bude izgrađivala mreža UKT veza potrebnih za emitovanje zajedničkog programa.

A potpunom izgradnjom osnovne mreže ovih UKT veza između matičnih radiostanica, i mreže FM UKT radiostanica biće i u Jugoslaviji omogućeno stvaranje 2 — 3 zajednička programa. Time će se povećati zona dobrog prijema, osetno podići kvalitet radioprograma i konačno pojeftiniti radiodifuzna služba u zemlji.

Pored učešća u zajedničkim programima, ovakva mreža omogućuje svakoj matičnoj stanici i emitovanje potrebnog broja sati republičkog programa.

Radiopretplata

Zakonski propisi. Svaki posednik radioprijemnika dužan je da prijavi njegovo korišćenje radiodifuznoj stanici svoje republike i da plaća pretplatu prema propisanoj tarifi⁶.

U Jugoslaviji je zabranjeno upotrebljavanje postrojenja ili uređaja čiji rad prouzrokuje smetnje pri prijemu radiodifuznih emisija, dok se takva postrojenja i uređaji ne opreme spravama koje sprečavaju smetnje. Radiodifuzne stanice i korisnici radioprijemnika mogu podneti tužbu nadležnom sudu kojom će tražiti otklanjanje ovih smetnji.

Broj radiopretplatnika. Iako je 1957 g. broj radiopretplatnika pet puta veći nego što je bio u 1939 g. u Jugoslaviji još uvek ima, u odnosu na razvijene zemlje, mali broj radioprijemnika.

Kako se kretao broj radiopretplatnika po godinama prikazuje tabela 4.

Tabela 4

1939	155.113 pretplatnika	1951	354.232 pretplatnika
1946	198.046 „	1952	383.950 „
1947	222.219 „	1953	417.799 „
1948	250.442 „	1954	496.811 „
1949	299.055 „	1955	592.100 „
1950	334.048 „	1956	710.694* „

* Podatak obuhvata i prvo tromesečje 1957 g.

Kao što se vidi, tempo porasta je znatno veći nego 1939 g. ali je još uvek nezadovoljavajući.

Pregled radiopretplatnika po republikama prikazuje tabela 5.

Tabela 5

Narodna republika ^a	1954	1955	1956
Srbija	172.736	208.102	250.894
Uža Srbija	108.500	131.083	154.652
Vojvodina	59.604	70.963	89.052
Kosmet	4.632	6.056	7.180
Hrvatska	146.838	168.910	199.909
Slovenija	107.407	130.482	154.552
Bosna i Hercegovina	39.977	50.499	63.233
Makedonija	25.558	29.071	35.541
Crna Gora	4.295	5.036	6.465

^a Prvi Pravilnik o plaćanju radiopretplate donet je pre rata, aprila meseca 1929 godine. Tarifa određena ovim Pravilnikom važila je, uglavnom, do februara 1946 g., kada je prvi put izmenjena. Posle toga menjena je 1950 g., a 1951 g. doneto je rešenje o tarifi koja je i danas na snazi.

U 1939 g. u čitavoj Jugoslaviji jedan radioaparat dolazio je na svakih 100 stanovnika, u 1947 g. na 70, u 1950 g. na 49, u 1953 g. na 41 i u 1956 g. na 25 stanovnika.

Broj stanovnika na jedan radioaparat po republikama prikazuje tabela 6.

Tabela 6

Godina	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1939	88	93	57	356	93	193
1947	80	48	32	232	120	361
1950	54	37	21	133	72	133
1953	49	31	16	87	60	178
1956	29	20	9	48	39	70

Postoje uslovi da se sledećih godina ubrza porast broja radiopretplatnika. Tome će naročito doprineti izgradnja radion mreže, proširenje područja dobrog prijema, dalja elektrifikacija zemlje i brzi razvitak domaće radioindustrije.

Počeci televizije

15 maja 1956 g., na dan proslave 30-godišnjice Jugoslovenskog radija, izvršen je u Zagrebu prvi prenos televizijskog programa. Nekoliko meseci kasnije, na Dan Republike, 29 novembra 1956 g., počelo se u Zagrebu s redovnim emitovanjem domaće eksperimentalnog programa. Program se emituje svake nedelje i u dane praznika, a traje u proseku 3 — 4 sata.

Od 1 maja 1957 g. televizijski program Zagreba prenosi i TV (televizijski) predajnik Ljubljane.

U ovoj eksperimentalnoj fazi radi u Zagrebu TV predajnik snage 500 W, a u Ljubljani 250 W. Postoje, takođe, i TV linkovi⁷ za prenos programa »Eurovizije« do Zagreba.

1 juna 1957 bilo je u Jugoslaviji 3.240 televizijskih prijemnika.

Savezno izvršno veće odobrilo je sredstva za prvu etapu izgradnje televizije u Jugoslaviji. Planom prve etape predviđena je izgradnja TV centara u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani i veza za prenos TV programa. Drugom etapom predviđeno je proširenje TV mreže na druge republičke centre, a trećom etapom na veći deo teritorije čitave Jugoslavije.

Upravljanje radiostanica

Društveno upravljanje. Prema odredbama Zakona o radiodifuznim stanicama od 14 novembra 1955 g., Radiodifuzija je javna služba, a radiodifuzne stanice su ustanove zasnovane na načelima društvenog upravljanja⁸.

Matičnom radiostanicom upravljaju savet, upravni odbor i direktor.

Savet se sastoji od 9 do 17 članova koje imenuje osnivač. Dve trećine članova saveta imenuju se iz reda javnih radnika, a jednu trećinu bira radni kolektiv iz svoje sredine. Direktor radiodifuzne stanice je po položaju član saveta, ali on ne može biti predsednik. Savet donosi pravila radiodifuzne stanice; određuje osnovne smernice za program, za rad i za kadrovsku i personalnu politiku; utvrđuje predlog predračuna prihoda i rashoda, kao i završni račun i program investicija; odlučuje o osnivanju i ukidanju relejnih stanica itd.

Upravni odbor radiodifuzne stanice sastoji se od pet do devet članova koje iz svoje sredine bira radni kolektiv stanice. Direktor je po položaju član i predsedava sednicama upravnog odbora. Upravni odbor se stara o sprovođenju zaključaka i smernica saveta i priprema predloge koje odobrava savet; donosi zaključke o organizovanju rada stanice i daje smernice za materijalno i finansijsko poslovanje; rešava o upotrebi sredstava fonda za zamenu i dopunu osnovnih sredstava i drugih fondova.

⁷ Specijalne veze za prenos televizijskog programa.

⁸ Posle rata radiostanice su najpre poslovale kao državna privredna preduzeća. Donošenjem Uredbe o javnim radiodifuznim stanicama i Radiodifuziji 1952 g. radiostanice su dobile status ustanova sa samostalnim finansiranjem.

Direktora radiodifuzne stanice postavlja osnivač. Direktor neposredno rukovodi radom stanice na osnovu zakona i drugih propisa, kao i zaključaka saveta i upravnog odbora. Direktor postavlja službenike i radnike.

Matičnu radiostanicu može osnovati Savezno izvršno veće ili po njegovom ovlašćenju republičko izvršno veće, a relejne stanice može osnivati matična stanica.

Organizacija i osoblje radiostanice

Sve matične radiostanice u Jugoslaviji imaju sličnu organizacionu strukturu. Razlike koje među njima postoje uslovljene su uglavnom veličinom stanice, karakterom trajanjem i brojem programa.

Postoje četiri osnovna sektora u radiostanicama: programski (kojim rukovodi direktor programa), tehnički (kojim rukovodi tehnički direktor), materijalno-finanjski (kojim rukovodi komercijalni direktor) i sekretarijat (kojim rukovodi sekretar).

Rukovodioci ovih sektora odgovorni su direktoru radiostanice koji neposredno rukovodi celokupnim radom ustanove.

Rad programa organizovan je u tri osnovna odeljenja: govorni program, muzički program i izvođenje programa. Govornim programom rukovodi glavni urednik. U nekim radiostanicama postoje dva glavna urednika: za političko-aktuelne i kulturno-umetničke govorne emisije, a u Radio Beogradu posebno je organizovana i redakcija emisija za inostranstvo. Muzičkim emisijama rukovodi glavni urednik ili direktor muzičkog programa. Svim osobljem koje radi neposredno na realizaciji programa (spikerima, režiserima, ton-majstorima itd.) rukovodi šef izvođenja programa. U programskom sektoru većih radiostanica postoji odeljenje za studij programa i vezu sa slušaocima, koje je direktno vezano za direktora programa.

Televizija je obedinjena s radijem, ali je organizovana kao posebni sektor. Tako u Radio Beogradu, Radio Zagrebu i Ljubljani postoje direktori TV programa.

Za ostvarenje svojih programskih zadataka radiostanice imaju veći broj stalno ili honorarno angažovanih novinara i muzičara (za umetničke ansamble). Tabela 7 prikazuje osoblje radiostanica na dan 31 decembra 1956 godine.

Tabela 7.

U k u p n o			O d t o g a :						Pomoćno
			umetničko	Vezano za tehničko	rad emisije novinari	ostalo	Admini- strativno	Ostalo tehničko	
Srbija	stalno	1.202	221	209	251	107	229	60	125
	honorarno	165	43	15	9	14	24	10	50
Uža Srbija	stalno	820	132	130	172	75	177	41	93
	honorarno	127	41	—	6	5	23	7	45
Vojvodina	stalno	260	56	59	55	14	41	16	19
	honorarno	14	2	4	3	—	—	1	4
Kosmet	stalno	122	33	20	24	18	11	3	13
	honorarno	24	—	11	—	9	1	2	1
Hrvatska	stalno	751	174	140	124	31	170	23	89
	honorarno	50	35	3	2	3	2	3	2
Slovenija	stalno	431	76	71	71	13	114	45	31
	honorarno	11	—	—	3	2	2	—	4
Makedonija	stalno	275	36	57	64	24	64	5	25
	honorarno	35	5	12	10	4	3	—	1
Bosna i Hercegovina	stalno	200	24	35	48	35	26	10	22
	honorarno	7	1	2	1	—	—	—	—
Crna Gora	stalno	152	54	30	30	2	21	2	13
Jugoslavija	stalno	3.011	585	542	588	212	624	145	305
	honorarno	268	84	32	25	23	14	13	57

Jugoslovenska radiodifuzija — Udruženje radio i TV stanica FNRJ

Karakter i zadaci. Radi unapređenja radiodifuzne službe⁹ radiodifuzne stanice se udružuju u stručno udruženje za celu teritoriju FNRJ. Sve radiodifuzne stanice su obavezno članovi udruženja¹⁰.

Jugoslovenska radiodifuzija ima naročito sledeće zadatke:

da priprema, razrađuje, predlaže i sprovodi neophodne mere za razvijanje i usavršavanje zajedničkih programa udruženih radiodifuznih i televizijskih stanica;

da priprema i sprovodi programsku saradnju i razmenu emisija sa inostranim radiodifuznim i televizijskim organizmima;

da priprema, razrađuje, predlaže i sprovodi neophodne tehničke mere za razvijanje i usavršavanje radiodifuzne i televizijske mreže za emitovanje i prenos programa;

U prvoj polovini 1957 g. Savezno izvršno veće donelo je odluku o formiranju Saveta za radiodifuziju i televiziju. Savet ima zadatak da predlaže i daje mišljenje o svim pitanjima sa područja radija i televizije, o kojima Savezno izvršno veće treba da donosi odluke.

Organizacija. Udruženjem rukovodi upravni odbor, koji sačinjavaju predstavnici radiostanica Beograd, Zagreb, Ljubljana, Skopje, Sarajevo, Titograd, Novi Sad i Priština.

Upravni odbor imenuje generalnog sekretara koji rukovodi stručnim aparatom Jugoslovenske radiodifuzije, te je po svom položaju član upravnog odbora.

⁹ Čl. 9 Zakona o radiodifuznim stanicama.

¹⁰ Prvih godina posle rata radiostanice su potpadale pod Radio komitet Vlade FNRJ, a neposredno operativno rukovodstvo nad pojedinim radiostanicama imali su organi predsedništva vlada narodnih republika. U avgustu 1950 g. Radio Komitet je rasformiran i poslovi iz oblasti radiodifuzije i radiofikacije preneti su u nadležnost Direkcije za informacije Vlade FNRJ, a početkom 1952 g. u nadležnost Saveta za nauku i kulturu FNRJ.

Za obradu problema koji proizlaze iz zadataka Jugoslovenske radiodifuzije, upravni odbor imenuje kao stručna tela stalne i povremene komisije. Stalne komisije su programska, tehnička i administrativno-pravna tela.

Za obavljanje tekućih poslova koji proizlaze iz zadataka Jugoslovenske radiodifuzije organizovan je Sekretarijat kao stalni stručni aparat, kojim rukovodi generalni sekretar. Sekretarijat ima stručno osoblje koje organizuje rad tehničke i programske službe, službe veza sa inostranstvom, pravne i materijalno-finanjske službe i administracije. Na čelu ovih službi nalaze se sekretari.

Aktivno-t. Jugoslovenska radiodifuzija izdaje nedeljni časopis »Jugoslovenski radio«, koji objavljuje programe svih jugoslovenskih radiodifuznih stanica.

Od 1956 g. deluje simfoniski orkestar Jugoslovenske radiodifuzije sa centrom u Zagrebu. Orkestar se sastaje nekoliko puta godišnje radi javnog izvođenja koncerata i snimanja, a sačinjavaju ga najbolji reproduktivni muzičari Jugoslavije.

Međunarodne veze. Jugoslovenska radiodifuzija je aktivni član Evropske unije za radiodifuziju (UER), Prix Italie (Međunarodnog konkursa za radiofonska dela) i Međunarodnog saveta za narodnu muziku.

Svake godine Jugoslovenska radiodifuzija aktivno sudeluje u radu Međunarodnog radiouniverziteta, a saraduje i sa drugim međunarodnim organizacijama (pojedinih sekcijama UNESCO-a, Međunarodnom unijom za telekomunikacije, Međunarodnom organizacijom za radiodifuziju).

Jugoslovenska radiodifuzija saraduje sa više radiodifuzija u svetu na razmeni govornog i muzičkog materijala, a sa pojedinim radiostanicama ima sklopljene ugovore o stalnoj saradnji. Jedan od oblika te saradnje sa inostranstvom je i uzajamna razmena zvaničnih poseta novinara, muzičara, tehničara i drugih saradnika iz oblasti radija. Tokom prošle godine i početkom 1957 g. u Jugoslaviji su boravili predstavnici radiodifuzija iz Italije, Francuske, Belgije, SSSR, Poljske, Rumunije, Demokratske Republike Nemačke, Velike Britanije, Čehoslovačke, Egipta i Vijetnama.

Z.S. — dr I. P.

BIOSKOPI

Bioskopska mreža u Jugoslaviji počela je da se proširuje i razvija neposredno posle rata. Zajednica je uložila znatna materijalna sredstva u obnovu starih bioskopa, izgradnju novih modernih dvorana i adaptaciju raznih prostorija u gradovima i većim selima. Znatno broj novih bioskopa izgradile su društvene organizacije. Mnoga preduzeća, ustanove i seoske zadružne organizacije otvarali su bioskope za svoje radnike i službenike. Broj bioskopa se brzo povećavao.

Bioskopsku mrežu na dan 31. decembra 1956 g. u poređenju sa 1939 g. i 1950 g. prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Godina	Bioskopi	Sedišta	Posetioci	Stanovnici u milionima
1939	413	—	20.000.000	16
1950	922	284.564	70.000.000	16,20
1956	1.366	453.908	101.392.000	17,89

U odnosu na 1939 g. broj bioskopa je u 1956 g. tri puta veći, a broj gledalaca pet puta. Broj sedišta povećan je u 1956 g. u odnosu na 1950 g. za preko 60%. Dok su u 1939 g. na jedan bioskop u proseku dolazila 37.762 stanovnika, u 1948 g. taj prosek je iznosio 20.439 stanovnika, u 1951 g. 15.190, u 1955 g. 12.712, a u 1956 g. 13.094 stanovnika. (Grafikon 1).

Kretanje broja gledalaca nije ravnomerno i u skladu sa porastom broja bioskopa. Do 1949 g. broj posetilaca na jedan bioskop bio je u porastu. U 1950 g. i u 1951 g. ovaj broj opada, a u 1953 g. ponovo raste. Tabela 2 prikazuje ovo kretanje.

Tabela 2

Godina	Posetilaca na jedan bioskop	Posetilaca na 100 stanovnika
1939	48.426	128
1948	76.829	376
1949	79.628	425
1950	77.722	438
1951	58.877	388
1952	42.990	355
1953	51.615	401
1954	63.922	490
1955	69.883	550
1956	74.225	567

U Srbiji ima 528 bioskopa sa 188.249 sedišta, u Hrvatskoj 363 sa 119.639 sedišta, u Sloveniji 231 sa 70.566 sedišta, u Bosni i Hercegovini 148 sa 44.932 sedišta, u Makedoniji 67 sa 22.271 sedištem, a u Crnoj Gori 29 sa 7.551 sedištem.

U zemlji ima tri tipa bioskopa: stalni bioskopi, koji se podižu u većim naseljima i daju redovne pretstave, pokretni bioskopi, koji obilaze radne kolektive, manja naselja, fabrike i rudnike i letnje bioskopske bašte, koje u letnjim mesecima daju pretstave na otvorenom prostoru.

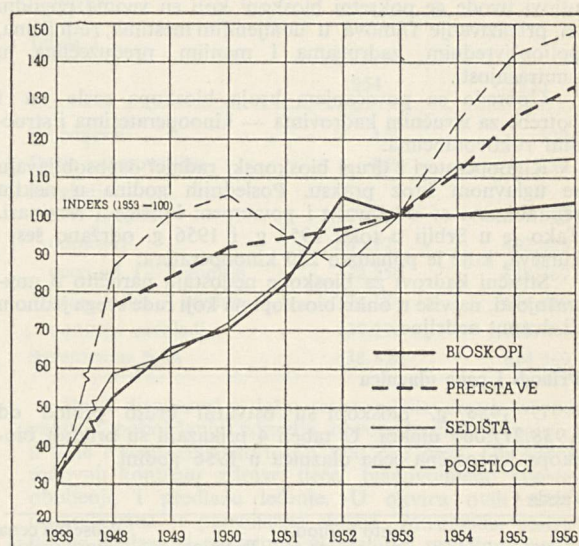
U 1956 g. bilo je bioskopa:

Stalnih	1.302 sa 422.554 sedišta
Pokretnih	32
Letnjih bioskopskih bašta	32 sa 31.354 sedišta

Pri izgradnji novih bioskopa naročita pažnja je posvećena higijensko-sanitarnim uređajima i tehničkoj opremi. Podizane su moderne dvorane sa većim brojem sedišta. To su najčešće veliki bioskopi u dvoranama domova kulture, zadružnim domovima i u društvenim prostorijama velikih fabrika i preduzeća.

BIOSKOPI, PRETSTAVE, SEDIŠTA, POSETIOCI

Grafikon 1

Organizacija bioskopa i kadrovi

Prema odredbama Osnovnog zakona o filmu¹, bioskope osnivaju državni organi i privredne i društvene organizacije. Status preduzeća za prikazivanje filmova imaju samo ona preduzeća kojima je bioskop glavna privredna delatnost. Status bioskopa nije bio određen do donošenja Zakona o filmu 1956 g. Prikazivanjem filmova, pored profesionalnih bioskopa, bave se i druga preduzeća i organizacije kojima je bioskop sporedna delatnost (bioskopi društvenih organizacija, domova kulture, zadružnih domova itd.). Preduzeće za prikazivanje filmova može imati u svom sastavu jedan ili više bioskopa. Upravljanje ovim preduzećima organizovano je na isti način kao i u ostalim preduzećima.

Preduzeća za prikazivanje filmova nabavljaju filmove preko preduzeća za promet filmova. Domaći filmovi se mogu iznajmljivati neposredno kod preduzeća koja ih snimaju.

Status preduzeća za prikazivanje filmova najcelishodnije je rešen tamo gde ona posluju kao samostalna preduzeća odnosno, ako za to nemaju uslova, kao ustanove sa samostalnim finansiranjem. Međutim, znatan broj bioskopa još uvek nije uskladio svoj rad sa odredbama novog Zakona. Tabela 3 prikazuje raznolikost organa i organizacija koje upravljaju bioskopima u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji.

Tabela 3*

	Srbija	Hrvatska	Slovenija	Ukupno
Preduzeća za prikazivanje filmova	171	78	122	371
Ustanove sa samostalnim finansiranjem	52	42	—	94
U sastavu zadružnih organizacija	136	126	24	286
U sastavu domova kulture	32	20	66	118
U sastavu društvenih organizacija	65	81	16	162
U sastavu drugih preduzeća	72	16	3	91
Ukupno	528	363	231	1.122

* Podaci anketa koje su sprovele republičke sekcije bioskopa u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji (stanje na dan 31. decembra 1955 g.).

¹ »Službeni list FNRJ«, br. 17/56.

Novi bioskopi se podižu u prvom redu tamo gde će biti ekonomski rentabilniji. U mestima gde ne postoje takvi uslovi uvode se pokretni bioskopi koji su veoma pogodni za prikazivanje filmova u udaljenijim mestima, rudnicima, poljoprivrednim zadrugama i manjim preduzećima u unutrašnjosti.

Uporedo sa povećanjem broja bioskopa rasele su i potrebe za stručnim kadrovima — kinooperaterima i stručnim rukovodiocima.

Kinooperateri i drugi bioskopski radnici osposobljavaju se uglavnom kroz praksu. Poslednjih godina u nekim republikama se održavaju i povremeni kursevi i seminari. Tako je u Srbiji u toku 1955 g. i 1956 g. održano šest kurseva, koje je pohađalo 220 kinooperatera.

Stručni kadrovi za bioskope nedostaju naročito u unutrašnjosti, najviše u onim bioskopima koji rade svega jednom ili dvaput nedeljno.

Prihodi i cene ulaznica

U 1956 g. bioskopi su ostvarili bruto prihod od 3.938.277.000 dinara. U tabeli 4 prikazani su prihodi bioskopa i prosečna cena ulaznica u 1956 godini.

Tabela 4

	Bruto prihod od ulaznica u hiljadama dinara	Posetioci u hiljadama	Prosečna cena bioskopskih ulaznica u dinarima
Jugoslavija	3.938.277	101.392	38,84
Srbija	1.615.920	39.615	40,79
Hrvatska	1.063.996	28.518	37,31
Slovenija	536.605	15.082	35,58
Bosna i Hercegovina	438.637	10.734	40,86
Makedonija	220.444	5.928	37,19
Crna Gora	62.675	1.515	41,37

RADNA KONFERENCIJA MEĐUNARODNOG INSTITUTA ZA ADMINISTRATIVNE NAUKE

Od 20 do 25 juna 1957 g. održana je u Opatiji redovna godišnja radna konferencija Međunarodnog instituta za administrativne nauke, čije je sedište u Brislu.

Zadatak Instituta je da pomaže razvoj administrativnih nauka, da poboljša rad javne administracije, da usavrši metode i tehniku administrativnog poslovanja i međunarodne administracije. Institut održava međunarodne kongrese administrativnih nauka svake treće godine, a radne konferencije (Round Table) svake godine u drugoj zemlji.

Jugoslavija je učlanjena u Institut kao država članica. Jugoslovensko udruženje za administrativne nauke je kao nacionalna sekcija Instituta bilo domaćin ovog međunarodnog naučnog sastanka.

I pored visokih prihoda još uvek znatan broj bioskopa nije rentabilan. U 1956 g. 44,7% bioskopa je radilo sa gubitkom.

Cene bioskopskih ulaznica su relativno vrlo niske i pristupačne. U toku 1955 g. i 1956 g. cene bioskopskih ulaznica su povećane u proseku za 30%. Međutim, to se nije nepovoljno odrazilo na porast broja gledalaca.

Saveti za program

Pored radničkih saveta i upravnih odbora, u preduzećima za prikazivanje filmova i samostalnim bioskopima osnivaju se i saveti za program. U ove savete biraju se građani, kulturni i javni radnici. Saveti učestvuju u izboru filmova, utiču na sastavljanje repertoara bioskopa i daju organu upravljanja preduzeća mišljenje o filmovima koji se prikazuju.

U onim preduzećima za prikazivanje filmova gde su saveti za program već osnovani zapaža se znatno poboljšanje kvaliteta repertoara.

Saveti za program još nisu svuda osnovani. U znatnom broju preduzeća za prikazivanje filmova izbor filmova je prepušten isključivo direktoru koji nije uvek u mogućnosti da pravilno oceni kvalitet iznajmljenog filma.

Repertoarska politika bioskopa, i pored pozitivne uloge saveta za program, nije zadovoljavajuća. Često preovlađuju komercijalni motivi pri otkupu filmova. I pored toga što preduzeća za promet filmova odlučuju o uvozu filmova iz inostranstva i bioskopi imaju mogućnosti da znatno utiču na izbor stranih filmova.

R. — C. K.

IZVORI:

Izveštaj Sekcije preduzeća za prikazivanje filmova pri Savezu trgovinskih komora FNRJ; Osnovni zakon o filmu, »Službeni list FNRJ«, br. 17/1956 g.

Na dnevnom redu radne konferencije u Opatiji bila su sledeća tri pitanja:

Savremene tendencije u pogledu prenošenja vlasti i upravljanja sa viših organa na niže van njihovog organizacionog sklopa i obratno; automatizacija i problemi njene primene u javnoj administraciji; način i oblici napredovanja državnih službenika na osnovu stručne spreme i rezultata rada, a naročito s obzirom na ocenjivanje kao instrument napredovanja.

Na radnoj konferenciji u Opatiji učestvovali su pretstavnici iz 33 zemlje i to: iz Belgije, Cejlona, Čilea, Brazilije, Danske, Egipta, Filipina; Finske, Francuske, Holandije, Indije, Italije, Izraela, Japana, Jugoslavije, Kambodže, Kanade, Libana, Liberije, Libije, Meksika, Norveške, Poljske, Portugala, SAD, SSSR, Španije, Švajcarske, Švedske, Tajlanda, Turske, Velike Britanije i Zapadne Nemačke. Pored toga, učestvovao je i pretstavnik Uprave za tehničku pomoć Ujedinjenih nacija.

p. K.

ZAŠTITA MATERINSTVA

Zaštita materinstva obuhvata specijalnu zaštitu žena za vreme trudnoće i porođaja i posle njega, pomoć majkama pri odgoju i podizanju deteta. Zaštita materinstva je nerazdvojno povezana sa zdravstvenom zaštitom deteta, koja počinje zaštitom buduće majke i traje do navršene 18 godine starosti deteta.

Zaštita porodilja

U toku trudnoće, porođaja i posle njega, kao i pri ginekološkim oboljenjima, ženama je obezbeđena besplatna profilaktičko-terapeutska pomoć. U tu svrhu postoje dispanzeri¹ (savetovašta) za žene koji preduzimaju mere za očuvanje njihovog zdravlja pružajući im medicinsku pomoć i stručne savete (patronaža trudnica i porodilja). Trudnice koje nemaju povoljnih uslova kod svojih kuća (zdravstveno i socijalno ugrožene i vanbračne majke), smeštaju se u domove za trudnice.

Broj dispanzera i izvršenih pregleda prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Godina	Dispanzeri (savetovašta) za žene	Prvi pregledi trudnica	Pregledi ostalih žena	Ukupno pregleda
1954	357	169.000	270.000	822.000
1955	354	176.000	298.000	919.000

Pored pomoći koju ženama ukazuju dispanzeri, medicinsku pomoć za vreme porođaja i posle njega, prvu negu novorođene dece i stručne savete o pravilnom odgoju deteta pružaju trudnicama i bolnička odeljenja za porodilje u bolnicama i vanbolnička porodilišta (domovi za porodilje)² (tabela 2).

Tabela 2

	1954	1955
Porodilišta	316	332
bolnička	136	149
vanbolnička	180	183
Postelje	4.538	5.164
bolničke	2.943	3.405
vanbolničke	1.595	1.759
Porodajci	133.856	192.386
bolnički	102.730	157.039
vanbolnički	31.126	35.307
Babice	772	802
bolničke	447	552
vanbolničke	325	250
mesne babice	1.454	1.567
Porodajci pod nadzorom babice	57.749	53.965
Živorodena deca	57.192	53.408
Mrtvorodena deca	858	748

Medicinskom kontrolom nisu obuhvaćene sve trudnice u Jugoslaviji. Zbog nedovoljno razvijene mreže zdravstvenih ustanova gotovo polovina porodilja ostaje bez stručne pomoći pri porođaju.

Pomoć majci pri odgoju dece

U dečjim dispanzerima i savetovaštima obezbeđena je medicinska pomoć i predohrana od oboljenja odojčadi i maloj deci do navršene treće godine (u izuzetnim prilikama i do navršene sedme godine starosti) (tabela 3). Dispanzeri

upućuju majke u pravilnu ishranu i negu deteta. Osim toga, ove ustanove sprovode vakcinaciju dece protiv zaraznih bolesti.³

Tabela 3

	1954	1955
Dispanzeri	140	329
Dečja savetovašta	159	339
Pregledi		
prvi pregledi	1.100.517	1.287.938
odojčadi	385.975	402.425
dece od 1—2 godine	322.556	388.769
dece preko 3 godine	371.184	474.300
ponovni pregledi	830.595	1.015.727
Savetovano žena	438.828	614.369

Dečji dispanzeri i dečja savetovašta doprinose održavanju i poboljšanju zdravlja novorođenčadi i male dece, a time i smanjenju smrtnosti kod ove dece. Oni sprovode redovnu kontrolu zdrave dece, blagovremeno konstatuju oboljenja i predlažu lečenje. U okviru ovih ustanova organizovana je patronažna služba. Patronažne sestre redovno obilaze i savetuju majke da pravilno neguju i hrane decu.

Obolela deca leče se i neguju u ambulantama, dečjim poliklinikama i opštim dečjim bolnicama. Deci do navršene treće godine starosti obezbeđeno je besplatno lečenje u ambulantama, poliklinikama i opštim dečjim bolnicama, a deci koju majke doje i njihovo prisustvo za sve vreme lečenja⁴.

Mrežu zdravstvenih ustanova za lečenje dece i broj pregleda prikazuje tabela 4.

Tabela 4

	1954	1955
Ambulante i poliklinike	134	155
Pregledi		
prvi	735.388	943.638
ponovni	366.663	523.775
sistematski	325.845	355.403
kontrolni	86.760	121.379
Savetovanja sa roditeljima	145.702	199.289
Kućne posete deci	9.998	11.419
Dečje bolnice		
opšte dečje bolnice	3	3
za TBC pluća	9	9
za TBC kostiju	1	1
za mikožu	2	2

U dečjim jaslama⁵ — ustanovama za socijalno-zdravstvenu zaštitu dece zaposlenih majki — obezbeđena je nega, ishrana i vaspitanje dece (tabela 5).

Tabela 5

Godina	Jasle	Postelja	Deca u toku godine	Opškrbni dani
1954	80	3.082	3.230	750.988
1955	77	2.966	3.063	817.809

¹ Opšta uputstva o organizaciji službe za zaštitu i podizanje narodnog zdravlja (»Službeni list FNRJ«, br. 48/48); Pravilnik o osnivanju, organizaciji i radu dispanzera za žene (»Službeni list FNRJ«, br. 36/49).

² Pravilnik o osnivanju, organizaciji i radu porodilišta (»Službeni list FNRJ«, br. 106/49).

³ Opšti zakon o sprečavanju i suzbijanju zaraznih bolesti (»Službeni list FNRJ«, br. 37/48).

⁴ Uredba o obračunavanju i naplati troškova u državnim administrativnim ustanovama (»Službeni list FNRJ«, br. 56/48).

⁵ Uredba o osnivanju dečjih jaslara i dečjih vrtića (»Službeni list FNRJ«, br. 48/49).

Zaštita zaposlenih majki

Zaposlenim ženama za vreme trudnoće i porođaja i majkama u radnom odnosu obezbeđena su posebna prava.

Noćni rad⁶, kao i prekovremeni rad trudnicama nije dozvoljen. Isto tako, zabranjeno je upućivati na privremeni rad van mesta stalnog zaposlenja trudnicu posle navršenih šest meseci trudnoće. Ako nadležni lekar ustanovi da bi upućivanje na rad u drugo mesto bilo štetno za pravilan razvoj trudnoće i zdravlje trudnice, ta zabrana može uslediti i pre šestog meseca trudnoće⁷.

Posebne komisije utvrđuju poslove (radna mesta) na kojima se ne smeju upošljavati trudne žene (poslove pri kojima dolazi do stalnih i jačih potresa, pri kojima se razvija para, prašina i štetni gasovi, kao i rad sa radio-aktivnim i rentgenskim zracima i sl.).

Uredbom o zabrani upošljavanja žena i omladine na određenim poslovima⁸ zabranjeno je da se trudnoj ženi i majci-dojilji za vreme trudnoće odnosno dojenja deteta dà otkaz.

SVaka žena u radnom odnosu, bez obzira na dužinu radnog staža, ima pravo na porodiljsko odsustvo od 90 dana. Odsustvo može početi najviše 45 dana pre porođaja, a najmanje 21 dan pre porođaja i mora trajati najmanje 45 dana posle porođaja.

Po odredbama Zakona o zdravstvenom osiguranju radnika i službenika⁹, žene u radnom odnosu imaju pravo na naknadu umesto plate za sve vreme trajanja odsustva zbog trudnoće i porođaja.

Pravo na naknadu umesto plate nije uslovljeno dužinom radnog staža. Samo je visina naknade umesto plate uslovljena prethodnim osiguranjem:

ženama-osiguranicama koje su do porođaja bile neprekidno zaposlene 6 meseci ili 12 meseci sa prekidima za poslednje dve godine pripada za vreme porodiljskog odsustva puna naknada umesto plate;

ženama koje su provele u osiguranju manje od 6 meseci neprekidno ili manje od 12 meseci sa prekidima za poslednje dve godine neposredno pre porođaja pripada naknada umesto plate u iznosu od 80% od osnova za naknadu (tabela 6).

Tabela 6

Godina	Korisnica	Trudničkih dana (u hiljadama)	Naknada umesto plate (u milionima dinara)
1954	32.000	1.633	469
1955	35.000	2.303	714
1956	35.000	2.575	895

Naknada umesto plate za vreme provedeno na lečenju u toku porodiljskog odsustva u zdravstvenim ustanovama isplaćuje se u punom iznosu.

Naknada umesto plate od 100% odnosno 80% olakšava trudnici da za sve vreme trajanja porodiljskog odsustva obezbedi sebi odgovarajuću ishranu.

Zdravstvena i materijalna zaštita trudne žene u radnom odnosu produžuje se i po isteku porodiljskog odsustva za vreme dojenja deteta. Pravo na rad sa skraćenim radnim vremenom za majke-dojilje ustanovljeno je izmenama i dopunama Uredbe o zaštiti trudnih žena i majki-dojilja u radnom odnosu.¹⁰ Majke-dojilje u radnom odnosu, čije redovno radno vreme traje osam časova, imaju pravo na skraćeno radno vreme od četiri časa dnevno u toku od šest meseci posle porođaja, a po nalogu lekara i do kraja osmog meseca, tj. dok doje dete. Za sve vreme trajanja

6 Odluka o zabrani noćnog rada žena zaposlenih u industriji i građevinarstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 48/49).

7 Uredba o zaštiti trudnih žena i majki dojlja u radnom (službeničkom) odnosu (»Službeni list FNRJ«, br. 88/49).

8 »Službeni list FNRJ«, br. 11/52.

9 »Službeni list FNRJ«, br. 51/54.

10 »Službeni list FNRJ«, br. 35/52.

rada sa skraćenim radnim vremenom majka-dojilja zadržava sva prava iz radnog odnosa (pravo na godišnji odmor, uračunavanje u penziski staž u punom trajanju i drugo).

Žena koja šest odnosno osam meseci posle porođaja radi skraćeno vreme zbog dojenja deteta ima pravo na naknadu umesto plate u punom iznosu za vreme provedeno van rada (tabela 7).

Tabela 7

Godina	Korisnica	Dana porodiljskog odsustva (u hiljadama)	Naknada umesto plate (u milionima dinara)
1954	—	1.223	204
1955	—	1.828	324
1956	32.786	2.444	426

Puna plata i za vreme rada sa skraćenim radnim vremenom znači ne samo punu materijalnu zaštitu majke već majci omogućuje da se potpuno posveti nezi odojčeta kome je ona u prvim danima života neophodna.

Majkama koje doje decu i majkama sa više dece obezbeđen je godišnji odmor duži od minimalnog (minimalni 14 dana) Uputstvom za sprovođenje Uredbe o plaćenju godišnjem odmoru radnika, nameštenika i službenika.¹¹

Novčana pomoć za opremu deteta, u iznosu od 8.000 dinara za svako novorođeno dete, isplaćuje se majci koja je osiguranik socijalnog osiguranja. Pravo na novčanu pomoć za opremu deteta pripada i muškarcu-osiguraniku u slučaju porođaja ženskog člana njegove porodice koga on izdržava (bračnog druga, kćeri, unuke, pastorka). Ova pomoć pripada kako za bračno tako i za vanbračno novorođenče. Kad je u pitanju vanbračno dete čija majka nije u radnom odnosu niti je član porodice osiguranika, ova pomoć se isplaćuje samo ako osiguranik prizna vanbračno dete za svoje ili ako se sudskom odlukom utvrdi da je on vanbračni otac deteta.

Broj novorođene dece za koju je isplaćena pomoć za opremu prikazuje tabela 8.

Tabela 8

Godina	Novorođena deca	Isplaćena pomoć (u milionima dinara)
1954	172.809	1.382
1955	199.005	1.609
1956	197.458	1.580

Saveznim propisima (Uredbom o sprovođenju Zakona o zdravstvenom osiguranju radnika i službenika)¹² određena je visina ove pomoći u novcu. Međutim, Zakonom o zdravstvenom osiguranju (čl. 40) skupštine zavoda za socijalno osiguranje su ovlašćene da, imajući u vidu prilike, a naročito nivo zdravstvene prosvetnosti stanovništva, odluče da se ova pomoć umesto u novcu dà u opremi potrebnoj za negu novorođenog deteta (higijenski paket), ili delimično u novcu a delimično u opremi. Ovo ovlašćenje koristili su neki sreski zavodi u Bosni i Hercegovini, i za prvo i treće dete davali ovu pomoć u obliku higijenskog paketa.

Zakon o zdravstvenom osiguranju predviđa da se ova pomoć uvek isplaćuje majci.

*

Da bi se zaposlenoj ženi, a posebno trudnici i majci, mogla pružiti puna zaštita, društvene organizacije i organizacije žena preduzimaju mere za olakšanje poslova u domaćinstvu, koji još uvek mnogo terete zaposlenu ženu. U tom cilju osnivaju se zavodi za unapređenje domaćinstva koji otvaraju uslužne servise, restorane društvene ishrane i omogućuju nabavku tehničkih uređaja za domaćinstvo u okviru stanbenih zajednica i dr.

V. K.

11 »Službeni list FNRJ«, br. 40/50.

12 »Službeni list FNRJ«, br. 55/54.

STAV JUGOSLAVIJE U VEZI SA PROBLEMOM EKSPERIMENTALNIH EKSPLOZIJA NUKLEARNOG ORUŽJA

Jugoslovenska Vlada je u toku poslednje godine preduzela na međunarodnom planu nekoliko inicijativa, koje se odnose na pitanje obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Posebno se ističu: predlog rezolucije u Komisiji UN za razoružanje od 10. jula 1956 g., memorandum Vlade FNRJ Potkomitetu Komisije UN za razoružanje od 10. aprila 1957 g. i deklaracija Savezne narodne skupštine od 18. juna 1957 g. (Vidi »Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957)«, »Jugoslovenski pregled« april 1957, str. 29—32).

Komisija UN za razoružanje

Prestavnik Jugoslavije u Komisiji Ujedinjenih nacija za razoružanje, ambasador dr Jože Brilej, u govoru pred Komisijom od 5. jula 1956 g. — pošto je ukazao na prednosti prilaženja problemu razoružanja preko metoda ograničenih početnih sporazuma — između ostalog je rekao da bi »odredbe o obustavi nuklearnih eksperimentalnih eksplozija ili čak i odredbe o njihovom ograničenju na samom početku, trebalo sasvim određeno uključiti u svaki početni sporazum na polju razoružanja«.

Govor ambasadora Brileja predstavljao je uvod za podnošenje nacrt rezolucije o početnom sporazumu o razoružanju, koji je predložila jugoslovenska delegacija u Komisiji UN za razoružanje 10. jula 1956 g. Dispozitivni deo rezolucije zahteva od članova Potkomiteta Komisije za razoružanje, pored ostalog, da »nastoje da što pre postignu sporazum o primeni takvih početnih mera u razoružanju, koje su sada moguće i takvih oblika i stepena kontrole, koji su potrebni za ove mere«, i u pogledu »obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja, kao i drugih praktičnih mera na polju nuklearnog oružja« (Dokument UN DC/92).

O jugoslovenskom predlogu, kao i o drugim predlozima podnetim u Komisiji UN za razoružanje nije se glasalo. Oni su upućeni Generalnoj skupštini UN, a Skupština ih je svojom rezolucijom od 14. februara 1957 g. (broj 1011 (XI)) dostavila Potkomitetu Komisije UN za razoružanje.

Politički komitet na XI Zasedanju Generalne skupštine UN

Za vreme debate o pitanju razoružanja u Političkom komitetu na XI Zasedanju Generalne skupštine UN, član jugoslovenske delegacije ambasador dr Jože Brilej istakao je 16. januara 1957 g. — ukazujući na koncepciju jugoslovenskih predloga u Komisiji za razoružanje od 10. jula 1956 g. — da se po oceni jugoslovenske delegacije »može sagledati mogućnost sporazuma u pogledu problema obustave ili bar ograničenja i regulisanja eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja«. (Vidi »Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957)«, »Jugoslovenski pregled«, april 1957, str. 29—32.)

Memorandum Vlade FNRJ Potkomitetu Komisije UN za razoružanje

Potkomitet Komisije UN za razoružanje je na početku svoga zasedanja u Londonu (koje je počelo 18. marta 1957 g.) uputio vladama Indije, Japana, Jugoslavije i Norveške poziv da pismeno obrazlože svoje predloge koji su upućeni Potkomitetu pomenutom rezolucijom Generalne skupštine. U odgovoru na ovaj poziv jugoslovenska Vlada uručila je Potkomitetu 10. aprila 1957 g. memorandum u kome se o problemu eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja kaže: »Na području nuklearnog naoružanja jugoslovenska Vlada ističe kao meru, koja se u prvom redu nameće, obustavu — ma i privremenu — eksperimentalnih eksplozija. Po njenom mišljenju, ovi predlozi nalaze se danas potpuno u granicama mogućeg početnog sporazuma. Oni, sem toga, imaju izvanredno široku osnovu u zahtevima javnog mnjenja u svetu i u zvaničnom stavu niza

vlada zemalja članica Ujedinjenih nacija. Tek ukoliko se o tome u ovom trenutku ne bi mogla postići saglasnost, moglo bi, kao prelaz ka potpunijim rešenjima, doći u obzir bitno ograničenje takvih eksplozija.« (Vidi »Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957)«, »Jugoslovenski pregled«, april 1957 g., str. 29—32.)

Izjava Predsednika Republike listu »Dejli Herald«

U prvoj polovini 1957 g. došlo je do niza novih eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Ove eksplozije izvršile su i Sedinjene Američke Države i Sovjetski Savez i Velika Britanija. S druge strane, napredak u rešavanju pitanja sporazuma o obustavi eksplozija u okviru razgovora u Potkomitetu Komisije UN za razoružanje pokazao se spor. Otuda je u čitavom svetu došlo do mnogobrojnih protesta i zahteva da se eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja obustave. Posebno mesto dobile su opomene niza najkompetentnijih naučnika i stručnjaka. Oni su još jednom ukazali na opasnosti od nuklearnih eksplozija, koje postaju sve veće sa svakom novom eksplozijom. U toj situaciji, zahtev za što hitnijom obustavom nuklearnih eksperimentalnih eksplozija postavljen je sa novom oštrinom i sa povećanim stepenom hitnosti.

U izjavi britanskom listu »Dejli Herald«, publikovanoj u Jugoslaviji 14. maja 1957 g., predsednik Republike Josip Broz Tito odgovorio je na pitanje: »Kakav bi bio najkonstruktivniji neposredni korak da bi se umanjila opasnost od atomskog rata?«, između ostalog, sledeće:

»... Smatramo da bi u ovom času najrealniji neposredni korak ka otklanjanju opasnosti atomskog rata bile ma i ograničene mjere razoružanja, i to u prvom redu atomskog oružja i obustave eksperimenata s njim, a isto tako i konvencionalnog naoružanja i oružanih snaga, — uz odgovarajuće mjere kontrole. Duboko sam uvjeren da bi takvi djelimični sporazumi povoljno djelovali na zaustavljanje opasne trke u naoružanju i da bi doprinijeli jačanju povjerenja u svijetu.«

Izjava Predsednika Republike povodom jugoslovenskog Dana pobjede

U izjavi datoj na molbu glavnog urednika Tanjuga, 15. maja 1957 g., povodom jugoslovenskog Dana pobjede, predsednik Republike Josip Broz Tito rekao je između ostalog:

»Činjenica je... da je čitavo čovječanstvo i danas, u uslovima mira, neposredno ugroženo zbog posljedica eksperimenata atomskim i termo-nuklearnim oružjem. Ali velike sile, koje raspolažu tim oružjem masovnog uništavanja i koje stoga snose glavnu odgovornost za stanje stvari u tom pogledu, uporno nastavljaju, nažalost, da vrše probne eksplozije, bez obzira na razne proteste, naročito onih zemalja čiji su narodi već osjetili teške posljedice takvih eksperimenata, kao naprimjer Japan.

Iako među stručnjacima još postoje različita mišljenja o stepenu opasnosti od nuklearnih eksplozija, ipak sve više prevladava gledište da ti eksperimenti imaju svoje dejstvo svuda, na čitavoj zemaljskoj kugli, a nepobitno su utvrđeni mnogi slučajevi teškog oboljenja ljudi, kao i posljedice koje mogu biološki ugroziti i buduće generacije.

Bez obzira na mogućnost da se te posljedice sigurno utvrde već danas, sama činjenica da se takve postojeće posljedice ne mogu sa sigurnošću isključiti imperativno oduzima bilo kome pravo da preduzima takva ispitivanja, koja pogađaju i teško ugrožavaju ne samo sopstvenu nacionalnu teritoriju i sopstvene građane, nego i teritorije i narode drugih zemalja i kontinenata.«

»... Nedostatak povjerenja među silama koje raspolažu nuklearnim oružjem, ili bilo kakvi drugi razlozi, ne mogu se primiti kao opravdanje za dalje vršenje eksperimenata. Svojim prijetecim posledicama eksperimentalne nuklearne eksplozije su već obuhvatile čitav svijet, jer se te posljedice ne zadržavaju na granicama između država i ne vode računa o političkoj podijeljenosti svijeta. Prije

nego što bi ga ujedinile u smrti i razaranju, svijet se mora ujediniti protiv ove opasnosti, koja ugrožava čitavo čovječanstvo.«

U zaključku svoje izjave, Predsednik Republike je podvukao:

»Zbog toga se jugoslovenski narodi i vlada, pozdravljajući i bez rezerve podržavajući odvažnu akciju naučnika i naučnih krugova niza zemalja, ne samo priključuju sve odlučnijim zahtjevima da se s tim mora neodložno prestat i da se mora hitno postići jedno međunarodno rješenje ovog problema, nego isto tako i apeliraju na sve vlade, političke, društvene i naučne organizacije, na sve javne radnike i sve ljude dobre volje, jednom rečju na čitavo svjetsko javno mnjenje, da se bez odlaganja mobilizira i organizirano založi za postizanje hitnog pozitivnog rješenja, to jest za zabranu nuklearnih eksperimenata, za smanjenje naoružanja i rješavanje mirnim putem još neriješenih međunarodnih problema.«

Govor potpredsjednika Saveznog izvršnog veća Aleksandra Rankovića u Drvaru

U govoru održanom u Drvaru 26 maja 1957 g. potpredsednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković osvrnuo se i na problem eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

»Nije potrebno nabrajati mnoge naučne autoritete najrazličitijeg političkog opredeljenja, koji su ukazali na opasnost trovanja atmosfere, životinjskih i biljnih organizama na moru i suvu zračenjima do kojih dolazi usled ovih proba i porazno dejstvo koje bi nagomilavanje ovih zračenja moglo da ima na budućnost ljudi, odnosno na njihovo potomstvo... Eksplozije atomskog i hidrogenskog oružja truju odnose u svetu, razbijaju osnove međusobnog poverenja, stvaraju atmosferu opšte nervoze i straha i privikavaju čovečanstvo da na atomski rat gleda kao na nešto što uopšte nije moguće izbeći, rekao je on i zaključio:

»Nema sumnje da bi i sama obustava eksperimenata predstavljala pogodan početni korak da se duhovi u svetu smire, da se sumnje i nepoverenje ublaže i da se uspostave osnovni uslovi za dalje sporazumevanje na području razoružanja.«

Stav jugoslovenskih naučnih radnika

Jugoslovenski naučnici i stručnjaci zauzeli su, prema problemu eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja jedinstven stav. Sledeći primeri ilustruju pojedine manifestacije i argumentaciju takvog njihovog stava.

U rezoluciji Udruženja univerzitetskih nastavnika i van-univerzitetskih naučnih radnika Srbije, donetoj 3 juna 1957 g., kaže se: »Naše Udruženje... odlučno diže svoj glas protiv makakvih proba nuklearnim oružjem, jer one ne samo što ugrožavaju zdravlje čovečanstva već dovode u pitanje i egzistenciju čoveka.

Izjave pojedinih političara, usmerene na prikrivanje ove opasnosti, ne odgovaraju naučnim činjenicama i očigledno štete interesima mira.

Zbog toga apelujemo na sve miroljubive ljude u svetu, koji žele napredak čovečanstva, a naročito na sve kolege u zemljama koje vrše te eksperimente, da se suprotstave daljem izvođenju takvih eksperimenata, iznošenjem istine o njihovim nedoglednim posledicama.«

Predsednik jugoslovenskog Akademiskog saveta dr Siniša Stanković izjavio je: »Kao biolog znam koliko zračenje radio-aktivnih materija može da deluje na živa bića, pa, prema tome, i na čoveka, na njegovu fiziologiju, reproduktivne organe, razvoj i genetičku konstrukciju. Iako tačno ne znam štetni domet raznih zračenja ni delovanje na daljinu, ubeđen sam da je trovanje atmosfere radio-aktivnom prašinom od probnih eksplozija atomskih bombi zaista opasno po čovečanstvo na čitavoj zemljinoj kugli.«

Na sednici Odbora za spoljne poslove Savezne narodne skupštine od 12 juna 1957 g. dali su dokumentovane izjave o efektima eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja potpredsednik Savezne komisije za nuklearnu energiju Pavle

Savić, predsednik Naučnog saveta instituta »Ruder Bošković« dr Ivan Supek, savetnik u Saveznoj komisiji za nuklearnu energiju dr Borivoje Damjanović i general-major Rade Bulat.

Sednica Odbora za spoljne poslove Savezne narodne skupštine

Odbor za spoljne poslove Savezne narodne skupštine sastao se 12 juna 1957 g. i odlučio da Saveznoj narodnoj skupštini predloži da na svom zasjedanju, zakazanom za 16 jun tek. god., donese rezoluciju o obustavi eksperimenata nuklearnim oružjem. Državni potsekretar za inostrane poslove dr Mladen Iveković naglasio je na toj sednici da jedna nova inicijativa, »koja bi se preduzela kroz rezoluciju najvišeg predstavničkog tela naše zemlje«, izgleda potrebna, naročito s obzirom na činjenicu da se u okviru Potkomiteta Komisije UN za razoružanje još uvek nije uspešlo postići da se pitanje eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja izdvoji iz složenog kompleksa problema razoružanja i prioritarno i hitno rešava.

»Otuđa bi u ovom trenutku možda bilo pogodno i korisno«, nastavio je on, »da se problem eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja pokuša postaviti na jednom drugom planu, naime na planu neposredne odgovornosti onih sila, koje takve eksperimente vrše ili bi ih mogle vršiti, i opravdanog očekivanja da one doprinesu rešenju problema obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

Međutim, nama se isto tako čini da bi ovakav korak trebalo da sadrži — pored elemenata ukazivanja na odgovornost i moralne obaveze sila koje vrše nuklearne eksperimente — i element praktičnog. Možda se može reći da ovaj drugi element — u odnosu na zahteve i karakteristike današnje situacije — nedostaje u apelima sa raznih strana, bez sumnje inspirisanim najboljim namerama i dostojnim svakog poštovanja.« Svi ovi praktični aspekti predviđene inicijative, međutim, ostaju izraz neizmenjene jugoslovenske politike u ovom pitanju, koja je — prema rečima državnog potsekretara Ivekovića — »bila, jeste i ostaće nedvosmisleno za potpunu zabranu ovih eksperimenata, koje sa razlogom smatramo kao štetne i opasne za zdravlje, bezbednost i duševni mir čovečanstva i za opštu atmosferu prijateljstva i saradnje u odnosima između naroda i država«.

U toku diskusije, u kojoj su učestvovali narodni poslanici Vida Tomšić, Karlo Mrazović, Nikola Kovačević, Josip Šestan i Enver Redžić data je podrška nacrtu deklaracije, koji je Odboru za spoljne poslove predložio. Na kraju je izabrana redakciona komisija za konačan tekst nacrtu u koju su izabrani članovi Odbora Milijan Neoričić, Lazo Mojsov, Vlatko Begović i Cvijetin Mijatović.

Sednica Savezne narodne skupštine 18 juna 1957 g.; govor potpredsjednika Saveznog izvršnog veća Aleksandra Rankovića

Potpredsednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković bio je prvi govornik na zajedničkoj sednici domova Savezne narodne skupštine, održanoj 18 juna 1957 g., radi pretresanja deklaracije o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

»... Narodi Jugoslavije su bili među prvima koji su odmah posle pojave atomskog oružja jednodušno ustali protiv eksperimenata nuklearnim oružjem...«, rekao je potpredsednik Ranković, pa je nastavio: »Politički značaj i težina ovog problema ne iscrpljuju se samo u opasnosti koja nastaje za čovečanstvo od eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. U konkretnim međunarodnim odnosima sve veće utrkivanje za takvim naoružanjem povećava strah, sumnju i nepoverenje u svetu, doprinosi jačanju zategnutosti, što ustvari otežava da se atmosfera u svetu poboljša i da se s više dobre volje i međusobnog razumevanja pristupi rešavanju otvorenih međunarodnih pitanja.«

Pošto je istakao da se razgovori u okviru Potkomiteta Komisije UN za razoružanje u Londonu posmatraju s velikim nadama da se postignu izvesni sporazumi i da poslednjih dana o radu Potkomiteta stižu ohrabrujuća obaveštenja, potpredsednik Ranković naročito je istakao »nedavni predlog SSSR o sklapanju sporazuma o obustavi nuklearnih eksperimentalnih

eksplozija za rok od dve ili tri godine, uz uspostavljanje odgovarajućeg sistema međunarodne kontrole, kao i vesti o eventualnoj prethodnoj akciji SAD u sličnom pravcu.

»Idea o jednostranoj uslovnoj obustavi nuklearnih eksplozija od strane sila odgovornih za njihovo vršenje došla je do izražaja u diskusijama Spoljno-političkog odbora Narodne skupštine, i na toj je ideji postavljeno težište i u nacrtu deklaracije, koja je u ovom Odboru usvojena. Mišljenja sam da ova ideja ne samo što se potpuno opravdano morala pojaviti i razviti, već ona ima i ozbiljnu praktičnu vrednost. Svaka jednostrana inicijativa sila, koje danas vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnih oružja, u smislu njihovog praktičnog odricanja od tih eksplozija, uz uslov da na sličan način postupi u svojoj praksi i druge sile, mogla bi samo da olakša put sporazumu o obustavljanju eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. U ovom trenutku, kad nastojimo da nađemo jedno pogodno rešenje... čini mi se da je potrebno da pri preduzimanju inicijative pođemo od poslednjeg stanja u razgovorima Potkomiteta Komisije UN za razoružanje... Bilo bi nepravilno u ovom trenutku izražavati bilo kakav skepticizam u pogledu mogućnosti sporazuma u okviru Potkomiteta. Činjenica da se taj sporazum na svim stranama oseća kao mogućan, pa štaviše i kao neophodan, mora da deluje i u Potkomitetu, čije su države članice isto tako ugrožene mogućim posledicama nuklearnih eksplozija.«

U vezi sa analizom situacije u pregovorima o razoružanju u Potkomitetu Komisije UN za razoružanje, potpredsednik Ranković naglasio je da bi bilo poželjno izmeniti tekst odgovarajućeg člana u nacrtu deklaracije i predložio dva amandmana.

Na kraju izlaganja, Aleksandar Ranković je podvukao pa deklaracija predstavlja izraz opšteg stava naroda Jugoslavije u odnosu na eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja i novi dokaz brige da se nađu putevi i sredstva za rešenje problema tih eksplozija i doprinese atmosferi većeg razumevanja i poverenja u međunarodnim odnosima, a time i učvršćenju mira u svetu.

Deklaracija Savezne narodne skupštine

Posle diskusije Skupština je jednoglasno usvojila tekst deklaracije sa trećim i četvrtim članom, kako ih je predložio drug Aleksandar Ranković.

»Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije, pošto je prodiskutovano pitanje eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja, jednoglasno izražava — u ime naroda Jugoslavije — opravdanu zabrinutost u vezi sa stalno rastućim brojem tih eksplozija. Želja naroda Jugoslavije da se obustave eksperimenti nuklearnim oružjem i da se zabrani njegova proizvodnja i upotreba bila je izražena u nizu dokumenata naših društvenih i političkih organizacija, kao i izjavama Predsednika Republike.

Zabrinutost zbog vršenja eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja izraz je želje naroda Jugoslavije u skladu sa opštom težnjom svih naroda sveta da se osigura mir među narodima. Otuda najšire i neposredno interesovanje naroda Jugoslavije za problem razoružanja u celini, koji u današnjim uslovima zauzima jedno od centralnih mesta u međunarodnim odnosima. S tim u vezi, Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije izražava svoje ubeđenje da bi smanjenje naoružanja i oružanih snaga, kao i vojnih izdataka, a u tom okviru i zabrana nuklearnog oružja i sveg oružja za masovno uništavanje, obustava proizvodnje fisionih materijala u vojne svrhe i uništenje zaliha nuklearnog oružja, ogromno doprineli stvaranju povoljne atmosfere za rešavanje otvorenih međunarodnih problema, za trajan i stabilan mir u svetu i napredak na bazi široke i ravnopravne saradnje među narodima.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije takođe podvlači da sadašnja međunarodna situacija, kako su to više puta isticali i predlagali kako predstavnici jugoslovenske Vlade tako i predstavnici niza drugih vlada, imperativno zahteva sklapanje takvih početnih sporazuma na polju razoružanja, koji bi — ma i delimični i ograničeni po svojoj sadržini — omogućili

da se stavi u pokret jedan kontinuirani proces razoružanja, povećali međusobno poverenje u svetu i služili kao prelaz ka obuhvatnim i celovitim sporazumima o razoružanju.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije pozdravlja sve iskrene napore učinjene u poslednje vreme u tom pravcu i izražava nadu da će razgovori o razoružanju koji su sada u toku, uroditi takvim rezultatom. Narodi sveta gaje veliko poverenje u Organizaciju Ujedinjenih nacija i očekuju od njenih organa da što pre dovedu do rešenja hitnih problema, pre svega problema obustave nuklearnih eksperimentalnih eksplozija. Odugovlačenje rešenja hitnih problema vodilo bi slabljenju tog poverenja, što bi negativno uticalo na međunarodne odnose uopšte.

Eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, koje se neprestano ponavljaju, nalaze se u opštoj suprotnosti sa pozitivnom evolucijom međunarodnih odnosa na svim poljima. Vršenje ovih eksperimenata stvara strah, sumnje i uzajamno nepoverenje, što sve negativno utiče na međunarodnu atmosferu i bitno otežava postizavanje sporazumnih rešenja, kako u oblasti razoružanja tako i u drugim spornim međunarodnim pitanjima.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije jednodušno konstatuje da te eksplozije, i po onome koliko su dosada već ispitane, donose veoma ozbiljne opasnosti za čitavo stanovništvo sveta. Postoje nedvosmislena i van svake sumnje objektivna i dobronamerna svedočanstva vrlo velikog broja kompetentnih stručnjaka, uključujući tu i jedinstven stav naučnika i stručnjaka naše zemlje, kao i čitavih grupa i udruženja naučnika u svim zemljama o tim opasnostima i o činjenici da nema mogućnosti da se te opasnosti ograniče bilo teritorijalno, bilo vremenski.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije svesrdno pozdravlja inicijativu odgovornih predstavničkih tela, vlada i pojedinih državnika niza zemalja nadahnutih željom da se postigne obustava štetnih i opasnih eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije posebno izražava svoje priznanje i svoju moralnu podršku mnogobrojnim istaknutim naučnicima, koji su svojim istupanjima u prilog obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja pokazali visoko shvatanje svojih obaveza kao naučnika i svoju odgovornost za budućnost čovečanstva.

Na osnovu svega toga, a posebno u skladu sa živom željom jugoslovenskih naroda da u ovoj situaciji Federativna Narodna Republika Jugoslavija pruži svoj doprinos ukazivanjem na moguće puteve ka rešenju problema obustave nuklearnih eksperimentalnih eksplozija.

Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije:

1. Ukazuje na veliku posebnu odgovornost sila, koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, pred javnim mišljenjem čitavog sveta i pred istorijom, kako za već nastale tako naročito i za moguće katastrofalne posledice tih eksplozija u budućnosti, ukoliko se one hitno ne obustave.

2. Očekuje da će svaka pojedina od tih sila pokazati spremnost da do najveće moguće mere doprinese rešenju problema eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja i — samim tim — stvaranju bolje atmosfere u svetu i omogućavanju daljeg rešavanja problema u vezi sa razoružanjem.

3. Polazeći od pozitivnog razvoja, koji je u poslednje vreme postignut u Potkomitetu Komisije UN za razoružanje, poziva članice Potkomiteta da bez odlaganja ostvare sporazum o obustavi eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. Ako nije moguće postići trajan sporazum, neophodan je bar sporazum o privremenoj obustavi na određeni rok, koji bi bilo korisno i potrebno dopuniti deklaracijama zemalja-članica Potkomiteta o preuzimanju obaveze da neće vršiti dalje eksplozije ni posle isteka određenog roka, ukoliko sa eksperimentima ne bude nastavila i neka druga sila.

Bilo bi korisno da sile, koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, dadu ovakve deklaracije i pre sklapanja sporazuma o obustavi eksperimentalnih eksplozija, pošto bi se time znatno olakšala realizacija takvih sporazuma.

4. Nalaže Saveznom izvršnom veću, i posebno Državnom sekretarijatu za inostrane poslove, da u vezi s tim nastavi sa proučavanjem ovog pitanja u cilju pripreme eventualnih daljih praktičnih predloga jugoslovenske Vlade, ukoliko to situacija bude zahtevala.

5. Poziva predstavnička tela svih država, vlade i odgovorne državne u svim zemljama, kao i političke i druge organizacije, stručnjake na polju nuklearnih nauka, naučnike i naučna udruženja uopšte, kao i sve ljude dobre volje, a naročito parlamente i narode onih država koje vrše eksperimentalne eksplozije nuklearnog oružja, da u interesu mira i bezbednosti u svetu i učvršćenja i jačanja uzajamnog poverenja i međunarodne saradnje ulože sve napore da se što pre postigne rešenje problema obustave eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja i time ujedno ostvari jedan bitan preduslov za konačnu zabranu proizvodnje nuklearnog oružja i za uništenje, odnosno konverziju u mirnodopske svrhe svih postojećih zaliha tog oružja.

Deklaracija Savezne narodne skupštine uručena je Potkomitetu Komisije UN za razoružanje kao aneks memoranduma jugoslovenske Vlade od 10 aprila 1957 g., generalnom sekretaru UN Dag Harnaršeldu i — radi informacije — ministarstvima spolnih poslova svih zemalja sa kojima Jugoslavija održava diplomatske odnose.

Rezolucija Prvog kongresa radničkih saveta Jugoslavije

Prvi kongres radničkih saveta Jugoslavije usvojio je 28 juna 1957 g. rezoluciju o obustavljanju eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja. U rezoluciji se, između ostalog, kaže: »Jedna revolucionarna naučna tekovina — koja je mogla i može da pruži neviđen polet razviku proizvodnih snaga, da olakša i ulepša život ljudi — preti da postane izvor sveopšteg uništenja. Tumačeći želje radnih ljudi Jugoslavije, duboko privrženi miru i iskrenoj trajnoj saradnji među narodima, pridružujemo se glasovima koje ljudi sa svih strana

POSETA DRŽAVNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE KOČE POPOVIĆA NORVEŠKOJ

Odazivajući se pozivu ministra inostranih poslova Norveške Halvarda Langea, koji je boravio u Jugoslaviji 1956 g., državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović učinio je zvaničnu posetu Kraljevini Norveškoj od 3 do 5 juna 1957 godine. Glavni cilj ove posete bio je da se učvrste veze između državnika dveju zemalja i produbi saradnja između Norveške i Jugoslavije.

U razgovorima su uzeli učešća sa jugoslovenske strane osim državnog sekretara Koče Popovića, ambasador FNRJ u Oslu Vladimir Rolović, opunomoćeni ministar u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove dr. Sergije Makiedo i šef kabineta Državnog sekretara Momčilo Peleš. S norveške strane, osim ministra Halvarda Langea, prisustvovali su državni potsekretar u norveškom Ministarstvu inostranih poslova Dag Brin, načelnik Političkog odeljenja Jof Jakobson, savetnici Ejnar Anstensen i Ole Oljord.

Norveška vlada je 3 juna priredila svečanu večeru u čast državnog sekretara Koče Popovića, na kojoj su održali zdravice ministar Halvard Lange i državni sekretar Koča Popović.

U zdravici ministar Lange je rekao:

»Mi Norvežani posmatramo sa velikim interesovanjem vaše napore da izgradite savremeno društvo, zasnovano na novim i revolucionarnim principima i novim formama, koje se razlikuju od onih koje mi primenjujemo. Isto tako, mi s velikim simpatijama pratimo vašu borbu za nezavisnost u spolnoj politici, znajući sasvim dobro koliko to mnogo zahteva i samopouzdanja i hrabrosti.«

Pošto je pozdravio svoje domaćine, državni sekretar Koča Popović je izrazio zadovoljstvo što mu se pružila prilika da poseti Norvešku i zahvalnost vlade i naroda Jugoslavije norveškom narodu, koji je pružio moralnu i materijalnu pomoć Jugoslovenima zatvorenim u nacističkim koncentracijskim logorima u Drugom svetskom ratu.

sveta dižu u prilog obustavljanja eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja.«

Zaključni deo rezolucije glasi: »Pružajući podršku Deklaraciji Savezne narodne skupštine o obustavljanju proba nuklearnog oružja, i svim drugim koracima koji služe ovoj mirosljubivoj svrsi, Kongres radničkih saveta Jugoslavije izražava ubeđenje da će progresivni ljudi sveta umeti da nađu put uklanjanju smetnji na putu mirnog sporazumevanja — da će umeti da otklone opasnost koju su nuklearne eksplozije nadvile nad čovečanstvom.«

B. J.

IZVORI:

Pretsednik Republike Josip Broz Tito: Odgovori na pitanja redakcije britanskog lista »Dejli Herald«, »Borba« i »Politika« od 14 maja 1957 g.

Pretsednik Republike Josip Broz Tito: Izjava povodom jugoslovenskog Dana pobe, »Borba« i »Politika« od 15 maja 1957 g.;

Dr Mladen Iveković, državni potsekretar za inostrane poslove: Govor u Odboru za spolne poslove Savezne narodne skupštine, »Borba« od 13 juna 1957 g.;

Dr Jože Brilej, stalni predstavnik FNRJ pri OUN; Govor u Komisiji UN za razoružanje od 5 jula 1956 g., dokument UN DC/PV. 53;

Dr Jože Brilej: Govor u Komisiji UN za razoružanje od 13 jula 1956 g., dokument UN DC/PV. 59;

Nacrt rezolucije Jugoslavije od 10 jula 1956 g., dokument UN DC/92;

Dr Jože Brilej: Govor o razoružanju u Političkom komitetu Generalne skupštine UN XI Zasedanja od 16 januara 1957 g., dokument UN A/C. 1/PV. 823;

Memorandum Vlade FNRJ Potkomitetu Komisije UN za razoružanje, »Borba« i »Politika« od 20 aprila 1957 g.;

Aleksandar Ranković: Govor u Drvaru od 26 maja 1957 g., »Borba« i »Politika« od 27 maja 1957 g.;

Rezolucija Udruženja univerzitetskih nastavnika i vanuniverzitetskih radnika Srbije od 3 juna 1957 g., »Borba« od 4 juna 1957 g.;

Dr Siniša Stanković: Izjava o opasnosti trovanja atmosfere radioaktivnom prašinom, »Borba« od 4 juna 1957 g.;

Pavle Savić, dr Ivan Supek, dr Borivoje Damjanović i general-major Rade Bulat: Izjave na sednici Odbora za spolne poslove Savezne narodne skupštine od 12 juna 1957 g. »Borba« od 13 juna 1957 g.;

Aleksandar Ranković: Govor na zajedničkoj sednici domova Savezne narodne skupštine od 18 juna 1957 g., »Borba« i »Politika« od 19 juna 1957 g.;

Deklaracija Savezne narodne skupštine od 18 juna 1957 g., »Borba« i »Politika« od 19 juna 1957 g.;

Rezolucija Prvog kongresa radničkih saveta Jugoslavije, »Borba« i »Politika« od 28 juna 1957 g.

Koča Popović je zatim govorio o dobrim odnosima posle rata između Jugoslavije i Norveške:

»Takvi odnosi istovremeno predstavljaju, — rekao je Koča Popović, — značajan doprinos miru i međunarodnoj saradnji, zasnovanoj na poštovanju nezavisnosti i jednakosti svih zemalja. Kao rezultat ovih zajedničkih stremjenja, Norveška i Jugoslavija su se često nalazile zajedno, naročito u UN, i nastojale da se unapredi konstruktivna međunarodna saradnja.«

On je zatim izjavio da se mir može sačuvati samo ako se uspostave dobri odnosi između naroda.

U razgovoru koji je održan između Halvarda Langea i Koče Popovića 4 juna u Oslu posebna pažnja je posvećena ulozi malih zemalja u borbi za učvršćenje mira, za jačanje poverenja među narodima i smanjenje zategnutosti u svetu.

Politički razgovori Popović — Lange nastavljani su 5 juna, kada je i potpisan zajednički kominike, u kome je »sa zadovoljstvom konstatovano da se odnosi između Jugoslavije i Norveške povoljno odvijaju i da postoji iskrena želja da se oni i dalje razvijaju na svima područjima koja su od zajedničkog interesa.«

U kominikeu se dalje ističe da postoji velika sličnost gledišta o opštoj međunarodnoj situaciji i »potpun sporazum o potrebi da se izvrše novi naponi u cilju rešavanja neresenih međunarodnih problema mirosljubivim sredstvima.«

»Obe zemlje — kaže se u kominikeu — nastavice da pružaju punu podršku Organizaciji Ujedinjenih nacija... Naročito je istaknuta važnost napora Ujedinjenih nacija na području razoružanja i dva ministra su potvrdila svoje ubeđenje da bi realniji napredak u razoružanju bio od ogromne važnosti za opšte popuštanje zategnutosti i mir. Obe strane se nadaju da će naponi Potkomiteta UN za razoružanje dovesti do pozitivnih rezultata, koji će doprineti zaključivanju bar početnih sporazuma na području konvencionalnog i nuklearnog razoružanja, što će biti praćeno odgovarajućim merama međunarodne kontrole.«

Na kraju saopštenja se kaže:

»Obe strane smatraju da je razmena mišljenja koja je izvršena dovela do korisnih rezultata i slažu se da treba obnoviti ovakve »sastanke u budućnosti kad god to bude potrebno.«

Posle završenih razgovora državni sekretar Koča Popović je sa svojim saradnicima posetio gradove Bude i Trondhajn, zatim groblja u Bontu, gde je sahranjeno 1.657 jugoslovenskih interniraca i u Moholtu gde se nalazi 190 grobova jugoslovenskih rodoljuba iz Drugog svetskog rata.

R. — T. P.

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO

Porast stanovništva i gustina naseljenosti	1—6
Struktura stanovništva po polu i starosti	167—172

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Savezna narodna skupština	7—12
Zasedanje Savezne narodne skupštine 13—14; 71—72; 121; 181—185; 270	
Razvoj radničkog samoupravljanja; Sastav i aktivnost organa radničkog samoupravljanja ..	15—22; 221—224
Lokalna samouprava	61—68
Sistem narodne odbrane	69—71
Savezno izvršno veće	111—116
Parlamentarna delegacija u Velikoj Britaniji; u Rumuniji	116—224
Organizacija sudova	117—120
Sednice Saveznog izvršnog veća	121—122
..... 186; 225—226; 270	
Državna uprava	173—180
Pretsednik Republike	215—216
Službenici u ustanovama i nadležnostima	217—220
Javno tužništvo	265—266
Stalna konferencija gradova Jugoslavije	267—269
Kongres radničkih saveta Jugoslavije	271—276

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Treći plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije ..	23—24
Narodna omladina Jugoslavije ..	73—75
Sedmi plenum CK SKJ	75
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ u 1956 godini	76—80
Četvrti plenum Centralnog odbora Saveza komunista Srbije ..	123
Četvrti kongres Saveza novinara Jugoslavije	123
Zajednička deklaracija delegacija CK KPF i CK SKJ	123—124
Razgovori između predstavnika SSRNJ i Socijalističke partije Belgije	124
Peti plenum Saveznog odbora SSRNJ	187—190
Treći plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske ..	190
Razgovori delegacija SKJ i SSRNJ i delegacije Socijalističke partije Italije	190
Društvene organizacije u FNRJ ..	227—230
Plenum Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije ..	230

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1957 godinu	25—29
Crna metalurgija	30—32
Boksit	33—34
Hidrosistem Dunav-Tisa-Dunav ..	35
Lična potrošnja	36—38
Ekonomsko-finansijski odnosi sa inostranstvom	39—40
Trgovačka mornarica i luke ..	81—84
Gradnja stanova i stanovanje ..	85—89
Proizvodnja i prerada uglja	90—92
Elektroprivreda	125—130
Drumski saobraćaj	131—134
Aluminijumska industrija	135—138
Metalna industrija	191—194
Deset godina spoljne trgovine ..	195—198
Privreda u I tromesečju 1957 ..	199—201
Izmene u načinu raspodele ukupnog prihoda privrednih organizacija	202
Proizvodnja, fondovi i proizvođači u poljoprivredi	231—242
Industrija	277—288
Gradevinarstvo	289—296

KULTURA

Ekonomski instituti	41—42
Školski prostor	93
Radnički univerziteti	94—95
Političko-informativni listovi ..	96—98
Ustanove u oblasti nuklearne energije	99—101
Filmovi proizvedeni u 1956 godini ..	102
Visoka nastava	139—143
Zaštita spomenika kulture	144—145
Treći kongres Saveza filmskih radnika	145
Književna dela u 1956 godini ..	146—148
Geološko istraživačke organizacije ..	203—204
Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu	205—206
Književne nagrade u 1956	206
Akademije nauka i umetnosti ..	243—248
Stručne škole	249—254
Druge jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorište«	254
Obavezno školovanje	297—300
Radiodifuzija	301—304
Bioskopi	305—306
Svetska konferencija za energiju ..	300
Radna konferencija Međunarodnog instituta za administrativne nauke	306

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Dodatak na decu	103—104
Finansiranje zdravstvenih ustanova	104—105
Sanitarna inspekcija	106
Socijalno osiguranje	149—152
Zaštita ratnih vojnih invalida ..	207—208
Lekari	209—210
Vakcinacija protiv zaraznih bolesti	255—256
Trinaesto zasedanje Saveta međunarodnog udruženja za socijalnu sigurnost u Dubrovniku	256
Zaštita materinstva	307—308

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje	43—44
Sportisti na XVI Olimpijadi u Melburnu	44
Deset godina Narodne tehnike — Saveza za tehničko vaspitanje ..	45—46
Savez sportova Jugoslavije	153—156
Šafeta mladosti	257
Deset godina fudbalskog kupa Jugoslavije	258

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslovenski stav o događajima u Mađarskoj	47—52
Jugoslovenski stav o sueckoj krizi ..	53—54
Međunarodni ugovori zaključeni u 1956 godini	55—60
Diplomatsko konzularna predstavništva	107—110
Državne posete u 1956 godini ..	157—164
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Belgiji	164
Poseta državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića Norveškoj	312
Opšta spoljnopolićka aktivnost Jugoslavije	165
Ratifikovani međunarodni sporazumi	166
Stav i inicijative Jugoslavije u pitanju razoružanja (1955—1957) ..	211—214
Poseta potpredsednika SIV-a Sveztozara Vukmanovića Egiptu, Siriji, Libanu i Grčkoj	214
Stavovi jugoslovenskih predstavnika po važnijim pitanjima na XI zasedanju Generalne skupštine UN	259—264
Stav Jugoslavije u vezi sa problemom eksperimentalnih eksplozija nuklearnog oružja	304—312

Publikacija izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 3.000 dinara. / Tekući račun kod Narodne banke br.
1032—T—645. / Redakcija: Ulica Moše Pijade 12. tel. 28-392. / Admini-
stracija: Ulica Kosmajska 7. tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd.

Štampa Beogradski grafički zavod, Beograd

